

Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Käännöstieteen laitos
Venäjän kielen kääntäminen ja tulkkkaus

Kristel Hynninen ja Maarit Mäki

SUOMALAISEN JA VENÄLÄISEN
YMPÄRISTÖALAN TERMISTÖN VERTAILUA

Tampere 2001

Tampereen yliopisto
Käännöstieteen laitos
Venäjän kielen kääntäminen ja tulkkaus

Hynninen, Kristel ja Mäki, Maarit: Suomalaisen ja venäläisen ympäristöalan termistön vertailua

Pro gradu -tutkielma 108 s., sis. hakemistot 3 s., venäjänkielinen tiivistelmä 10 s.
Huhtikuu 2001

Tässä työssä tutkitaan ympäristöalan termistöä kieliparissa suomi-venäjä.

Ympäristöongelmien ratkaiseminen kansainvälisellä tasolla edellyttää kaikilta viestintään osallistuvilta johdonmukaista erikoisalan termien käyttöä. Tällöin ympäristöalan termit on pyrittävä vakiinnuttamaan. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan eri alojen asiantuntijoiden, myös kääntäjien ja tulkkien työpanosta jatkuvassa ja säännöllisessä sanastotyössä.

Tutkimuksen teoriaosassa kerrotaan työn taustasta, esitellään tutkimusaineisto ja tutkimusmetodi, tarkastellaan terminologian teoriaa, pohditaan sanastotyön merkitystä ja selvitetään terminologiset peruskäsitteet sekä perehdytään Dubucin ja Lauristonin (1997) kontekstiluokitteluun (määrittelevä, selittävä ja assosiativinen konteksti). Heidän luokitteluun on jouduttu hieman tarkentamaan tätä tutkimusta varten. Lähestymistapa on tässä työssä ollut kuvaileva ja vertaileva.

Empiirisessä osassa on *Ympäristösanastosta* (1998) valituille 26 suomenkieliselle termille etsitty venäjänkielisiä vastine-ehdokkaita, jotka on poimittu venäläisistä ympäristöä koskevista laeista, oppikirjoista, sanakirjoista ja ammattilehdestä. Tavoitteena on selvittää, vastaavatko venäjänkieliset vastine-ehdokkaat käsitteellisellä tasolla suomenkielisiä termejä. Vastaavuuden selvittämisessä on sovellettu terminologian teoriaa ja kontekstiluokittelua. Tämän työn tarkoituksena ei siis ole ollut täsmällisten venäjänkielisten ympäristöalan termien laatiminen normatiivisen sanastotyön menetelmin.

Analyysin yhteenvedossa todetaan, että useimmille suomenkielisille termeille on löytynyt yksi tai useampi venäjänkielinen vastine-ehdokka. Osan löydetyistä vastine-ehdokkaista pääteltiin olevan todennäköisiä tai vähintään hyvin todennäköisiä, osan epätodennäköisiä ja osan sellaisia, että vastaavuus ei selvinnyt tai sen todettiin olevan vain osittainen. Tässä tutkimuksessa on pystytty analysoimaan vain pieni osa ympäristöalan termeistä. Tutkimusaineistoon kuului ainoastaan painettuja lähteitä. Laajempi termistön tutkimus edellyttäisi myös sähköisessä muodossa olevien lähteiden käyttämistä.

Avainsanat: sanastotyö, terminologia, ympäristöalan kieli, konteksti.

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
2 TYÖN TAUSTA, TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODI	3
2.1 Työn tausta	3
2.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmetodi.....	8
2.2.1 Suomenkielinen tutkimusaineisto.....	8
2.2.2 Venäjänkielinen tutkimusaineisto	10
2.2.3 Tutkimusmetodi	11
3 TERMINOLOGIA JA SANASTOTYÖ	13
3.1 Terminologia ja yleinen terminologian teoria	13
3.2 Katsaus terminologian ja sanastotyön tutkimukseen.....	14
3.3 Sanastotyön merkitys.....	16
3.3.1 Sanastotyöstä.....	16
3.3.2 Sanastotyö kääntäjän ja tulkin kannalta.....	17
4 TERMINOLOGISET PERUSKÄSITTEET.....	19
4.1 Yleiskieli ja erikoiskieli.....	19
4.2 Tarkoite, käsite ja termi.....	21
4.3 Määritelmä	22
4.4 Semanttinen kolmio	24
4.5 Tetraedrimalli	24
4.6 Käsitejärjestelmät.....	26
4.7 Konteksti	28
5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI	35
5.1 Analyysi.....	35
5.2 Analyysin yhteenveto.....	92
6 PÄÄTÄNTÖ	99
LÄHDELUETTELO.....	101
VENÄJÄNKIELINEN HAKEMISTO	106
SUOMENKIELINEN HAKEMISTO	108
РЕЗЮМЕ	

1 JOHDANTO

Ympäristöongelmat vaativat maailmanlaajuisesti yhä enemmän huomiota osakseen. Ne eivät tunne valtioiden välisiä rajoja. Niiden ratkaisemisessa kansainvälinen yhteistyö on erittäin tärkeää. Kansainvälinen yhteistyö edellyttää, että ympäristöalan terminologia on vakiintunutta ja että kaikki viestintään osallistuvat käyttävät termejä johdonmukaisesti. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan eri alojen asiantuntijoiden, myös kääntäjien ja tulkkien työpanosta jatkuvassa ja säännöllisessä sanastotyössä.

Ympäristökysymykset ovat olleet näkyvästi esillä, varsinkin vuonna 1986 tapahtuneen Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen. Silloinen Neuvostoliitto joutui tiedottamaan asiasta sekä oman maan kansalaisille että ulkomaille, sillä onnettomuuden paljastumista ei voitu estää. Suomessa on 1990-luvulla ollut sekä televisiossa ohjelmia että sanomalehdissä artikkeleita, joissa on käsitelty Venäjän ympäristöongelmia. Tämä ei olisi ollut mahdollista ennen glasnostin aikakautta 1980-luvun loppupuolella sekä Neuvostoliiton hajoamista 1990-luvun alussa.

Aihevalinta perustuu ennen kaikkea henkilökohtaiseen kiinnostukseen. Olemme kääntäneet ympäristöaiheisia artikkeleita suomalais-venäläiseen ympäristöalan lehteen *МОСТ–СИЛТА* ja huomanneet, että ympäristöalan termit eivät kaikilta osin ole vakiintuneita, varsinkaan venäjän kielessä. Suomalaisia termejä sen sijaan on ainakin pyritty vakiinnuttamaan.

Tutkimuksen lähtökohtana on Tekniikan Sanastokeskuksen (TSK:n) vuonna 1998 julkaisema *Ympäristösanasto*, joka on ensimmäinen alalla julkaistu perusteellinen sanasto ja johon on koottu merkittävä osa ympäristöalan perustermejä viidellä eri

kielellä (suomen lisäksi ruotsi, englanti, saksa ja ranska ovat mukana). *Ympäristösanastosta* (1998) tutkimusaineistoksi on valittu joukko termejä. Valituille termeille on venäjänkielisistä lähteistä etsitty vastine-ehdokkaita, joista osa on konteksteineen poimittu analysoitaviksi. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, löytyykö suomenkielisille termeille vastineita, ja vertailla suomenkielisten määritelmien ja venäjänkielisten kontekstien perusteella vastaavuutta käsitteen tasolla.

Työn toisessa luvussa kerrotaan tarkemmin aihevalintaan vaikuttaneista tekijöistä sekä esitellään tutkimusaineisto ja tutkimusmetodi. Kolmannessa luvussa paneudutaan terminologian ja sanastotyön taustaan, teoriaan sekä tutkimukseen. Samassa luvussa kerrotaan myös, mitä sanastotyö on ja pohditaan sen merkitystä kääntäjälle ja tulkille. Neljännessä luvussa käydään läpi tutkimuksen kannalta oleelliset terminologiset ja muut peruskäsitteet. Viidennessä luvussa selvitetään tutkimuksen työvaiheet, analysoidaan työhön valittujen suomenkielisten ympäristöalan termien venäjänkieliset vastine-ehdokkaat ja tehdään yhteenveto analyysistä. Kuudennen luvun päätännössä pohditaan, miten tutkimusmenetelmän soveltaminen on onnistunut sekä arvioidaan saavutettuja tuloksia.

Työnjako on toteutettu siten, että Kristel Hynninen on vastannut saksankielisen lähdeaineiston lukemisesta ja referoinnista sekä empiirisen osuuden termien 1, 9, 10, 14, 16 ja 19–26 (ks. s. 9–10) analysoinnista. Maarit Mäki on perehtynyt ruotsin- ja norjankieliseen lähdeaineistoon sekä analysoinut empiirisen osuuden termit 2–8, 11–13, 15, 17 ja 18 (ks. s. 9–10). Molemmat tekijät ovat lukeneet teoriaosuuden suomen-, venäjän- ja englanninkielisen lähdeaineiston.

2 TYÖN TAUSTA, TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMETODI

2.1 Työn tausta

Hankeyhteistyö ympäristöalalla Suomen ja Venäjän välillä alkoi vuonna 1991. Yhteistyöalueita ovat "hankevalmistelu, koulutus, valistus, ympäristöhallinnon ja -lainsäädännön kehittäminen, ympäristövaikutusten arviointi, ympäristön tilan seuranta sekä yhteiset tutkimukset". (Seppälä 1998: 35–36.) Tavoitteisiin kuuluu myös asiantuntemuksen ja ympäristöosaamisen kasvattaminen. Pää tavoitteena on ollut päästöjen vähentäminen Suomen lähialueilla, koska päästöt vaikuttavat haitallisesti Itämeren ja koko Suomen ympäristöön. Tähän mennessä hankkeet ovat koskeneet lähinnä ilman- ja vesiensuojelua sekä jätehuoltoa. (Mts. 35–36.) Myös kansalaisten vaatimukset paremman ympäristön puolesta Venäjällä ovat voimistuneet. Keskushallinnon asenteet eivät kuitenkaan ole kovin myönteisiä ympäristöhankkeita kohtaan. (Seppälä 1998: 38.)

Neuvostoliitossa luonnonsuojeluun liittyviä asioita hoiti 1970- ja 1980-luvulla lähes 20 eri ministeriötä ja virastoa. Esimerkiksi vesivarat kuuluivat samanaikaisesti useamman viraston alaisuuteen. Yksi ja sama ministeriö tai virasto saattoi (ja saattaa) valtion nimissä kontrolloida omaa toimintaansa. Puuttui ympäristöasioita ja luonnonkäyttöä koordinoiva elin. Hallinnollisten puutteiden seurauksena luontoa saastutettiin ja tuhottiin suruttomasti. Vuonna 1988 Neuvostoliitossa perustettiin valtiollinen luonnonsuojelukomitea, jonka toiminta jatkui Venäjällä ja entisissä neuvostotasavalloissa. Komitean oli tarkoitus korvata erinäiset virastot ja koordinoida luonnonsuojelua. Tämä ei kuitenkaan täysin onnistunut. Vuonna 1991 komitea lakkautettiin ja sen tilalle perustettiin ympäristö- ja luonnonvarainministeriö, johon kuuluivat ilmatieteenlaitos, ympäristönseurantaa, metsien, vesivarojen ja maaperän käyttöä sekä kalastusta valvovat yksiköt. Tämäkään ei

onnistunut, koska ministeriö ei kyennyt täyttämään sille asetettuja tehtäviä. (Petrov 1996: 176–177.) Ympäristö- ja luonnonvarainministeriön tehtävät hajautettiin vuonna 1996 ympäristökomitealle ja luonnonvarainministeriölle. Toukokuussa vuonna 2000 ympäristökomitea kuitenkin lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin Venäjän luonnonvarainministeriölle (Itogi 22/2000, AL 148/2000).

Hallinnollisten epäkohtien vuoksi esimerkiksi yritysten päästöveroista saadaan perittyä vain noin 10 %. Päästövero kuuluu maksettavaksi jätemäärän sekä vesistö- ja savukaasupäästöjen perusteella. Lisäksi ongelmia aiheuttaa se, että Neuvostoliitossa ylikorostettiin ongelmien teknistä ratkaisemista. Taloudellisia, sosiaalisia ja organisatorisia ehtoja ei totuttu ottamaan huomioon. (Lilja 1995: 18–20.) Neuvostoliittolainen perinne vaikuttaa edelleen ja yhteistyöhankkeissa se pitää ottaa huomioon.

Tällaisissa olosuhteissa termien kehittämistäkään ei otaksuttavasti ole kyetty pitämään huolta siinä määrin, että olisi muotoutunut yhtenäinen ympäristöalan erikoiskieli. 1990-luvulla uusia termejä ja käsitteitä on tullut ja tulee jatkuvasti lisää, koska ihmisten tietoisuus ympäristöasioista ja -ongelmista kasvaa viestinnän lisääntymisen myötä. Syntyneitä ympäristöongelmia pyritään ratkaisemaan paitsi kansallisella myös kansainvälisellä tasolla, mikä asettaa uusia haasteita myös ympäristöalan viestintään osallistuville. Tilanne on johtanut siihen, että eri yhteyksissä yksi termi on saanut rinnalleen useita vaihtoehtoisia nimityksiä (esimerkiksi kestävä kehitys, jolle on esitetty kahdeksan erilaista venäjänkielistä vastinetta, ks. s. 58). Vastaavuuksien selvittäminen käsitteen tasolla voi toisinaan osoittautua oletettua hankalammaksi. Kalliokuusi ja Seppälä (1999: 80) kirjoittavat, että *Ympäristösanasto* (1998) tehtäessä monet peruskäsitteet näyttivät eri kielissä päällisin puolin samansisältöisiltä, mutta tarkempi selvitys asetti kyseenalaiseksi sen, voidaanko käsitteille lainkaan esittää täsmällisiä termivastineita.

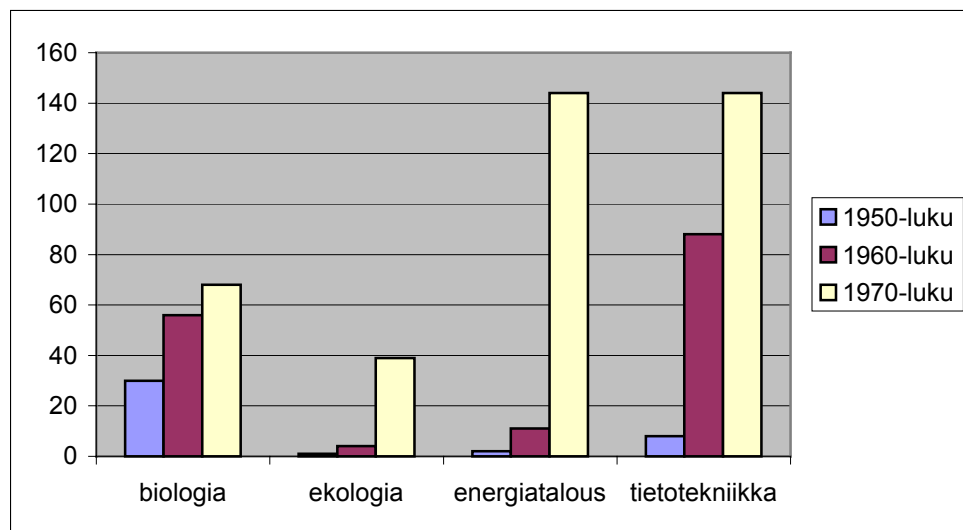
Se, että jokin sana saa perinteisen merkityksen rinnalle täysin uuden merkityksen, ei ole kovinkaan harvinaista. Venäjässä erityisesti ympäristöalan termistö on kokenut uudistuksia. Jakimova (1997) kirjoittaa, että maailmanlaajuinen keskustelu ympäristöongelmista on tuonut ympäristöalan termistöön uusia käsitteitä ja termejä. Tämän myötä vakiintuneet termit ovat saaneet perinteisen merkityksen rinnalle uuden, joka ei välttämättä kerro tyhjentävästi ongelmien ydintä. Hän toteaa, että Venäjällä perinteiset ja vakiintuneet termit *экология* ja adjektiivilla *экологический* alkavat kaksiosaiset termit ovat saaneet rinnalleen englanninkielisistä sanoista *environment* ja *environmental* johdettuja sanoja, joiden venäjänkielisestä kirjoitusasusta tulisi käydä keskustelua (kuuluisiko kirjoitusasun olla *энвайронментология*, *энвайронментология* vai *энвайронментализм*). Jakimovan mukaan venäläisissä ympäristösanoissa esiintyville termeille esitetään erilaisia tulkintoja, mikä aiheuttaa kielellisiä ongelmia ympäristöalan termien käytössä jopa alan asiantuntijoiden keskuudessa. Alalla tarvitaan aktiivista sanastotyötä, johon ympäristöalan asiantuntijoiden ohella osallistuisivat mm. standardisoijat, toimittajat ja kielenhuoltajat. (Jakimova 1997: 36–37.) Jakimova on oikeassa siinä, että perinteisillä nimityksillä on historiallinen painolasti. Termistön kehittäminen vaatii laajaa yhteistyötä, mutta koko termistön radikaali muuttaminen hidastuttaisi huomattavasti sen vakiintumista.

Maailma ja sen mukana kieli elää jatkuvassa muutoksessa, jolloin kielenkin on sopeuduttava aineellisen ja henkisen kulttuurin kehitykseen. Uudet asiat vaativat uusia nimityksiä. Kehitykseen liittyy aina ongelmia, joista yksi on se, että sanasto kasvaa nopeasti alalla kuin alalla. Työvälineet ja menetelmät ovat niin ikään muutoksen alaisia. Sanaston tietoinen ja järjestelmällinen kehittäminen kuuluu olennaisena osana erikoisalojen viestintään. Sanaston kehittäminen ei ole mikään pikkuseikka, vaan kuuluu hyvään ammattitaitoon. (Haarala 1989: 259–260.) Haarala käyttää nimitystä sanasto ilmeisesti merkityksessä termistö.

Ympäristöalan termistöä on tutkittu toistaiseksi varsin vähän kääntämisen, tulkkauksen ja terminologian näkökulmasta. Aiheesta on tehty joitakin sanastoja ja pro gradu -töitä (esimerkiksi Björklund 1999a, Björklund 1999b ja Liimatainen 1998), mutta erityisesti ympäristöalan peruskäsitteet ovat usein jääneet tutkimuksen ulkopuolelle. Ympäristökeskustelu pohjautuu eri maissa laajalti juuri peruskäsitteisiin, jotka muodostavat omalta osaltaan perustan uusien termien luomiselle. Kalliokuusi ja Seppälä (1999) pohtivat, onko edes olemassa selkeärajaista ja yhtenäistä ympäristöalaa. Heidän mielestään ympäristöala on monitieteinen ala, joka on osittain hyvin lähellä tavallisen kansalaisen jokapäiväistä elämää. Eri tieteenaloilla vallitsevat käsitykset ympäristöstä vaikuttavat ympäristöalan kieleen ja termeihin. Myös yleiskieli vaikuttaa ympäristöalan kieleen. (Kalliokuusi & Seppälä 1999: 80.) Haß-Zumkehr (1998) käyttää artikkelissaan nimitystä Fachsprache der Ökologie. Hänen mukaansa kyseistä erikoiskieltä on tutkittu varsin vähän. Osittain syy piilee siinä, että ekologia tieteenalana on vaikeasti määriteltävissä, ja sen rajaaminen muista tieteenaloista, etenkin biologiasta, on hankalaa. Ekologiaa pidetään monitieteisenä tieteenalana, joka kytkeytyy mm. luonnontieteisiin, humanistisiin tieteisiin sekä maa- ja metsätaloustieteisiin. (Haß-Zumkehr 1998: 1363, 1365.)

Nykypäivän tiede- ja tekniikkajulkaisuissa melkein kaikki kirjoittajat käyttävät uusia termejä tai vanhoja termejä uudessa merkityksessä (Marčuk 1992: 18). Juuri tästä syystä myös erikoisalojen kääntäjiltä ja tulkeilta vaaditaan jatkuvaa ja järjestelmällistä sanastotyötä, mm. termien tuntemusta, niiden käyttöyhteyksien tutkimista, määrittelyä ja käsitteiden harmonisointia ensisijaisesti äidinkielellä sekä kykyä arvioida vieraskielisiä termejä. Kaikkien tieteenalojen asiantuntijoiden, tutkijoiden ja opiskelijoiden on kannettava kortensa kekoon uusien termien muodostuksessa, koska uusia käsitteitä syntyy koko ajan lisää ja luonnollisten kielten (joilla Marčuk halunnee sulkea pois esimerkiksi symboli- ja merkkikielien) sanojen määrä on pienempi kuin käsitteiden määrä (Marčuk mts. 26).

Uusilla tieteenaloilla julkaistaan yhä uusia terminologisia sanakirjoja. Marčukin (1992: 21) laatiman taulukon perusteella tehdystä diagrammista 1 (ks. allaoleva diagrammi 1) selviää, että 1970-luvulla mm. juuri ekologiassa terminologisten sanakirjojen ensipainosten määrä on lähes 40-kertaistunut 1950-lukuun verrattuna. Biologiassa ensipainosten määrä on kasvanut yli kaksinkertaiseksi, energiataloudessa noin kymmenkertaiseksi ja tietotekniikassa noin 18-kertaistunut. Vaikka tiedot ovat peräisin vuosilta 1950–1970, niiden perusteella voidaan päätellä, että ekologian alalla on ko. aikana kiinnitetty eniten huomiota termistön kehittämiseen. Tämä kertoo myös siitä, että ympäristöasioihin ja sitä kautta myös termien täsmällisyyteen on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota kuluneina vuosikymmeninä.

Diagrammi 1. Sanakirjojen ensipainosten julkaisumäärien kehitys koko maailmassa vv. 1950–1970 (Marčuk 1992: 21).

Tutkimuksen kannalta kiinnostavia ovat erityisesti suomen **eko-** ja **ympäristö-** alkuiset ilmaukset ja venäjän **эко-** ja **эколого-** alkuiset sanat sekä adjektiivin **экологический** sisältävät sanaliitot. Venäjän adjektiivilla **экологический** alkavat sanaliitot sekä **эко-** ja **эколого-** alkuiset sanat pyritään usein kääntämään

suomeksi automaattisesti eko-alkuisiksi yhdyssanoiksi tai käyttämään adjektiivia **ekologinen**, vaikka sanan **ympäristö** käyttö on monissa tapauksissa suositeltavampi vaihtoehto (esimerkiksi экологическая программа – ympäristöohjelma). Tässä työssä ei kuitenkaan keskitytä ainoastaan em. sanojen ja sanaliittojen tutkimiseen, vaan tutkimuskohteena ovat luvussa 2.2.1 esiteltävät suomenkieliset termit, joista osa on ympäristö-alkuisia ilmauksia tai sanaliittoja.

2.2 Tutkimusaineisto ja tutkimusmetodi

Tässä työssä tutkimusaineistona käytetään ainoastaan erilaisia painettuja teoksia. Tutkimusaineistoon on valittu mahdollisimman kattava ja monipuolinen valikoima erilaisia, mutta kuitenkin päteviä alaan liittyviä tekstejä. Siihen kuuluu *Sanastotyön käsikirjan* (1989) auktorisoiduiksi lähteiksi määrittelemiä lakeja ja asetuksia sekä tiedeyhteisöjen hyväksymiä oppi- ja käsikirjoja, ammatti- ja asiakaslehti sekä tesaureja. Kaikki edellä mainitut soveltuvat *Sanastotyön käsikirjan* (1989) mukaan lähdeaineistoksi sanastotyössä (SK 1989: 142–143).

2.2.1 Suomenkielinen tutkimusaineisto

Tekniikan Sanastokeskuksen vuonna 1998 ilmestyneessä *Ympäristösanastossa* on 294 hakusana-artikkelia. Kaikkiaan suomenkielisiä termejä on mukana yli kuusisataa, koska useissa artikkeleissa on selitetty myös muita, määriteltyyn käsitteeseen läheisesti liittyviä käsitteitä ja termejä. *Ympäristösanasto* (1998) on ensimmäinen monikielinen alan sanasto, joka sisältää sekä termit että suomenkieliset määritelmät. (YS 1998: 9.) Sanasto on jaettu yhdeksään eri lukuun:

1. Yleiset käsitteet
2. Luontotyytit
3. Rakennettu ympäristö

4. Luonnonvarojen käyttö ja ympäristövaikutukset
5. Ympäristöpolitiikka ja ympäristönsuojeluhallinto
6. Ympäristönsuojelu
7. Jätteet ja jätehuolto
8. Ympäristöasioiden hallinta
9. Muita käsitteitä ja nimityksiä

Kalliokuusen antaman tiedon mukaan *Ympäristösanastoon* (1998) oli alun perin tarkoitus sisällyttää myös viro ja venäjä, mutta resurssien puutteesta johtuen ne jäivät sen ulkopuolelle. Jopa ranskan ja saksan kohdalla pohdittiin jomman kumman kielen poisjättämistä. (Kalliokuusi 2.11.1999.)

Tässä työssä on mahdollista tutkia vain rajallinen määrä *Ympäristösanaston* (1998) sisältämiä termejä. Luku 7. Jätteet ja jätehuolto on jäänyt analyysin ulkopuolelle, sillä aiheesta on jo tehty pro gradu -työ ja sanasto (Björklund 1999a ja 1999b). Ihanteellista olisi, että kaikille *Ympäristösanaston* (1998) termeille voitaisiin etsiä venäjänkieliset vastineet. Tästä syystä ei ole kovin merkityksellistä, mitä termejä tässä työssä tarkastellaan, koska jokainen termi on tärkeä. Lisäksi analysoitavien termien valintaan on vaikuttanut oma mielenkiinto. Tutkimukseen otetut termit on valittu luvuista 1. Yleiset käsitteet (tutkittavat termit/luvussa yhteensä termejä 6/17), 5. Ympäristöpolitiikka ja ympäristönsuojeluhallinto (15/27) sekä 9. Muita käsitteitä ja nimityksiä (5/8). Osa näistä luvuista kootuista termeistä kuuluu uusimpiin ympäristöalan termeihin, eivätkä ne näin ollen ole vielä täysin vakiintuneita yleiseen käyttöön ja asiantuntijaviestintään. Tutkittavat termit ovat:

- (1) eko-; ekologinen
- (2) ympäristö
- (3) luonto
- (4) rakennettu ympäristö
- (5) ympäristönsuojelu
- (6) luonnonsuojelu
- (7) biodiversiteetti; biologinen monimuotoisuus
- (8) ympäristöpolitiikka

- (9) ympäristösopimus; ympäristönsuojelusopimus
- (10) ympäristöohjelma
- (11) kestävä kehitys
- (12) ympäristönsuojeluhallinto
- (13) ympäristöoikeus
- (14) ympäristörikos
- (15) aiheuttamisperiaate; aiheuttajaperiaate
- (16) ympäristövaikutusten arviointi; YVA
- (17) ympäristölupa
- (18) ympäristövaatimus
- (19) ympäristönlautunormi
- (20) päästöraja; päästönormi
- (21) ympäristömaksu
- (22) ympäristövero
- (23) ympäristökasvatus
- (24) ympäristökoulutus
- (25) ympäristötietoisuus
- (26) ympäristöä säästävä; luontoa säästävä; ympäristöä kuormittamaton; luontoa kuormittamaton; ympäristöä saastuttamaton; luontoa saastuttamaton

2.2.2 Venäjänkielinen tutkimusaineisto

Venäjänkielisestä tutkimusaineistosta auktorisoituihin lähteisiin lukeutuvat perustuslaki (*Конституция РФ*, lähdeviitteenä *Konstitucija RF*), ympäristönsuojelulaki (*Закон об охране окружающей природной среды, ZOOOPS*), muut ympäristöasioita koskevat lait ja asetukset (*Федеральный закон об особо охраняемых природных территориях, FZOOOPT; Федеральный закон об экологической экспертизе, FZOÈÈ* ja *Налоговый кодекс РФ, NK RF*) sekä lakikommentit (*Комментарий к Закону об охране окружающей природной среды, Комментарий 1999*). Lisäksi käytetään erilaisia tiedeyhteisöjen julkaisuja, mm. oppikirjoja (*Экологическое право России, Petrov 1996, ja Экология,*

природопользование, охрана окружающей среды, Demina 1997) ja ammatillisessa aikakauslehdessä julkaistuja ympäristöalaa ja ekologiaa käsitteleviä artikkeleita (*Охрана труда и социальное страхование* -lehden eri kirjoittajat: Gaevaja 1999a–e, Kašnickij 1999, Knjazeva 1999, Mamin & Koškina 1999 ja Snakin 1999). Apuna käytetään myös yksikielisiä venäjänkielisiä tesaureja (*Большой энциклопедический словарь*, BÈS 1997, *Большой толковый словарь*, BTS 1998 ja *Толковый словарь русского языка конца XX в.*, TS 1998).

2.2.3 Tutkimusmetodi

Ensimmäisessä tutkimusvaiheessa *Ympäristösananstosta* (1998) on valittu kolme aihealuetta: yleiset käsitteet, ympäristöpolitiikka ja ympäristönsuojeluhallinto sekä muut käsitteet ja nimitykset. Valitut aihealueet sisältävät yhteensä 52 termiä, jotka on määritelmien tallennettu erilliseksi dokumentiksi. Toinen vaihe on ollut venäjänkielisen tutkimusaineiston lukeminen ja **esitermien** eli termiehdokkaiden merkintä tekstissä. Kolmannessa vaiheessa esitermit konteksteineen on tallennettu samaan dokumenttiin suomenkielisten termien kanssa kukin esitermi suomenkielisen vastineensa tai todennäköisen vastineensa yhteyteen. Yksi suomalainen termi, sen määritelmä, mahdollinen seliteosa, venäjänkieliset kontekstiesimerkit, analyysi ja venäjänkieliset esitermit muodostavat **termitietueen** (ks. kaavio 7 s. 36). Kontekstiesimerkkejä on kutakin suomalaista termiä kohti kirjattu useita, kahdesta kuuteen kappaletta, ja ne on mahdollisuuksien mukaan pyritty poimimaan monipuolisesti ja kattavasti tutkimusaineistoon kuuluvista lähteistä. Tämä ei kuitenkaan aina ole ollut mahdollista, koska jokin esitermi on saattanut esiintyä vain yhdessä lähteessä. Neljännessä vaiheessa dokumentin termitietueista on valittu empiiriseen osaan analysoitavaksi otos, johon kuuluu 26 termiä. Ne analysoidaan työn empiirisessä osassa luvussa 5. Niiden joukossa on sekä sellaisia termejä, joille on löytynyt

runsaasti kontekstiesimerkkejä että sellaisia, joille löytyi niukasti kontekstiesimerkkejä. Esitermin lisäksi analyysissa käytetään nimiä **vastine-ehdokas**, **nimitys**, **sana** ja **sanaliitto** tarkoittamaan venäjänkielisistä kontekstiesimerkeistä poimittuja mahdollisia suomenkielisen termin vastine-ehdokkaista.

Tämän työn tarkoituksena on vertailla ympäristöalan suomenkielisten termien ja venäjänkielisten vastine-ehdokkaiden sisältöä toisiinsa, kerätä venäläisestä tutkimusaineistosta löytyneet esitermit ja analysoida niitä tutkimusaineiston kontekstien valossa. Tässä työssä ei siis pyritä luomaan uusia venäjänkielisiä termejä tai etsimään tarkkoja venäjänkielisiä vastineita suomalaisille termeille. Analyysissa sovelletaan terminologiassa käytettäviä käsitejärjestelmiä (luku 4.6) sekä Dubucin ja Lauristonin (1997) esittämää kontekstien luokittelua (luku 4.7).

3 TERMINOLOGIA JA SANASTOTYÖ

3.1 Terminologia ja yleinen terminologian teoria

Tässä luvussa on syytä määritellä jotkin työssä käytettävät termit, vaikka työn kannalta keskeisimmät termit määritelläänkin luvussa 4. *Terminologian sanasto* (1986: 8) määrittelee **terminologian** erikoiskielten käsitteitä ja termejä tutkivaksi tieteenalaksi. *CD-Perussanakirja* antaa terminologialle toisenkin merkityksen, **termistön**, joka tarkoittaa termejä tai ammattisanastoa (CD-PS 1997).

Nykäsen ja Kalliokuusen mukaan nimitystä "*terminologia* käytetään suomen kielessä usein epäselvästi viittaamaan joko tieteenalaan tai joukkoon jonkin erikoisalan termejä eli *termistöön*" (Nykänen & Kalliokuusi 1999: 170–171). Termistö-nimitys saattaa toisinaan merkitä virheellisesti 'sanastoa' (sanasto-julkaisua). Tätä nimitystä olisi parasta käyttää vain puhuttaessa termien joukosta. Terminologia-nimitystä puolestaan on suositeltavaa käyttää vain tieteenalasta puhuttaessa ja sen rinnalla selvyyden vuoksi myös vaihtoehtoista nimitystä terminologiaoppi. (Mts. 171.)

Felberin (1984) mukaan **yleinen terminologian teoria** on tieteenala, joka on kehitetty käytännön tarpeita varten. Se tarjoaa terminologiselle työlle tieteellisen perustan eli terminologiset periaatteet ja menetelmät, joiden tarkoituksena on edistää kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen välistä tehokasta yhteistyötä terminologian alalla. Yleinen terminologian teoria sijoittuu monien eri tieteenalojen kuten kielitieteen, logiikan, ontologian ja informaatiotieteen välimaastoon, ja sitä tarvitaan kaikilla aloilla termistön kehittämiseen. (Felber 1984: 97, 99.)

Nuopposen (1994) mukaan terminologiassa on painotettu käytäntöä, ja teoreettisen tutkimuksen on ymmärretty olevan suoraan käytäntöön sovellettavissa. Vaikka teoria ja käytäntö ovat hyvin lähellä toisiaan terminologisessa tutkimuksessa, hän on sitä mieltä, että terminologisen tutkimuksen päämääränä ei ole kehittää normatiivisia suuntaviivoja ja suosituksia, vaan analysoida ja kuvailla erikoiskäsitteitä ja termejä pääpiirteissään ja tieteellisesti, erityisesti niitä piirteitä, jotka erottavat ne arkipäiväisistä käsitteistä ja yleiskielen sanastosta, sekä tutkia eri mahdollisuuksia, joilla voidaan analysoida ja esittää terminologista tietoutta. Tuloksia voidaan käyttää normatiivisessa terminologisessa tai jossakin muussa tarkoituksessa. (Nuopponen 1994: 20.)

Nuopponen (1994) toteaa, että terminologiaoppi on lainannut teorioita, käsitteitä ja termejä eri aloilta ja muokannut niitä omiin tarpeisiinsa sopiviksi. Tämä on aiheuttanut joitakin termeihin ja käsitteisiin liittyviä ongelmia, sillä lainattu käsite on saattanut muuttua ja termi pysyä samana tai käsite on saattanut säilyä ja termi vastaavasti muuttua. Huolimatta monipuolisesta taustastaan terminologian teoria on vuosien mittaan muotoutunut suhteellisen yhtenäiseksi ja sitä on menestyksellisesti sovellettu käytäntöön, varsinkin tekniikan alalla. (Nuopponen 1994: 18.) Picht ja Draskau (1985: 29) puolestaan kirjoittavat, että terminologia kuuluu soveltavan kielitieteen alaan eikä sitä voi pitää tieteenalana sanan klassisessa merkityksessä.

3.2 Katsaus terminologian ja sanastotyön tutkimukseen

Eri tieteenalojen harjoittajat alkoivat jo 1400-luvulla kehittää alojensa termistöä järjestelmällisesti (esimerkiksi Leonardo da Vinci ja Antoine Lavoisier). Tunnetuin sanastotyön pioneeri on Carl von Linné, jonka ansiota on kansainvälinen kasvin- ja eläinnimijärjestelmä. (Haarala 1989: 260.)

Myös Suomessa sanastotyöllä on varsin pitkät perinteet. Mikael Agricolan urauurtavaa työtä 1500-luvulla suomen kirjakielen luomiseksi voidaan pitää suomalaisen sanastotyön alkuna (Häkkinen 1994: 83). Sanastotyötä jatkoi Elias Lönnrot 1800-luvulla luomalla termistöä monille eri aloille. Hänen merkittävin panoksensa oli kasvitieteellisten termien luominen; kolme neljäsosaa hänen keksimistään alan termeistä on edelleen käytössä. (Haarala 1989: 260.)

Jo ennen 1800-lukua sanastotyössä ilmeni kaksi vastakkaista näkökohtaa, joista toisen kannattajat painottivat termistön kansainvälistämistä ja yhtenäistämistä varmistaakseen erikoisalojen sisäisen viestinnän tehokkuuden yli kielirajojen. Toiset taas halusivat luoda erikoisaloillekin omapohjaista termistöä, mitä perusteltiin kielen puhtauden vaalimisella sekä omapohjaisen termistön helpommalla ymmärrettävyydellä. Esimerkiksi suomessa, ranskassa, saksassa ja islannissa sanastotyössä on pitkälti pyritty omapohjaisuuteen, mutta varsinkin uusilla, nopeasti kehittyvillä aloilla vierasperäiset termit saattavat aiheuttaa ongelmia. (Haarala 1989: 261.)

1900-luvulla yleisen terminologian kehittäjänä pidetään saksalaista tiedemiestä Eugen Wüsteriä, joka tutki väitöskirjassaan sähkötekniikan termistön standardisointia. Nykyaikaisen soveltavan terminologian perusteoksena pidetään Wüsterin luentoihin perustuvaa teosta, jossa Wüster keskittyy yleisen termiopin perusteisiin sekä terminologiseen leksikografiaan. (SK 1989: 22.)

Terminologiaa alettiin kehittää tieteenä 1930-luvulla mm. Itävallassa, Tšekkoslovakiassa ja Neuvostoliitossa, minkä seurauksena syntyi terminologia-koulukuntia. Wüsterin innoittamana perustettiin Wienin koulukunta, jossa painotetaan tekniikkaa ja tehdään selvä ero termin ja käsitteen välillä. Moskovan koulukunnan toiminta pohjautuu niin ikään pitkälti Wüsterin ajatuksille, mutta se ei yhtä selvästi erota termiä ja käsitettä toisistaan ja korostaa standardisoinnin

merkitystä. Tämän koulukunnan alullepanijoita ovat mm. Lotte, Drezen ja Čaplygin. Prahan koulukunnassa puolestaan vaikuttavat de Saussuren ajatukset, ja siellä painotetaan kielen funktionaalista aspektia sekä ammattikielen tutkimusta. Lisäksi voidaan mainita myös Quebecin koulukunta, joka niin ikään harjoittaa lingvististä tutkimusta. Toisinaan puhutaan jopa suomalaisesta koulukunnasta, joka keskittyy soveltavaan terminologiaan. (SK 1989: 22–23, Felber 1984: 32–37.)

3.3 Sanastotyön merkitys

3.3.1 Sanastotyöstä

Sanastotyön käsikirjan mukaan **sanastotyöhön** kuuluu “termien ja käsitteiden inventointi, käsitteiden välisten suhteiden selvittäminen, käsitteiden määrittelyminen, termien yhdistäminen käsitteisiin ja päinvastoin sekä syntyneiden tietojen tallentaminen eri tavoin, esimerkiksi sanastoihin tai termipankkeihin” (SK 1989: 13). Sanastotyötä tehdään eri aloilla yhteistyössä mm. asiantuntijoiden, ammattiterminologien ja kääntäjien sekä tulkkien kanssa. Sanastotyötä voidaan tehdä jotakin tiettyä tarkoitusta varten tietyille kohderyhmälle (esimerkiksi yrityksen sisäiseen käyttöön), eri asiantuntijaryhmien välisen viestinnän tarpeisiin tai yleiseen käyttöön.

Usein sanastotyö toteutetaan projektiluonteisesti. Sanastohankkeen työvaiheita ei toteuteta toisistaan erillisinä perättäisinä vaiheina, vaan monet niistä viedään läpi samanaikaisesti. (Kalliokuusi & Seppälä 1999: 77.) Vaikka eri sanastohankkeissa korostetaan asiantuntijoiden käyttöä, Kalliokuusi ja Seppälä (1999: 90) toteavat kuitenkin, että syntyperäisten kielenpuhujien apua ja varsinkaan syntyperäisiä alan asiantuntijoita ei kuitenkaan aina ole käytettävissä, ja sanaston laatija joutuu usein luottamaan omaan kielitaitoonsa ja lähdekirjallisuuteen. Tämän tutkimuksen

tilanne on siis varsin realistinen, sillä käytössä ovat juuri kielitaito ja lähdekirjallisuus.

Sanastohankkeissa tähdätään pääasiassa **normatiiviseen** sanastotyöhön, jonka tarkoituksena on antaa erikoiskielten käyttöä koskevia suosituksia ja ohjeita. Jos kuitenkin tutkitaan termien käyttöyhteyksiä ja termien taustalla olevia käsitteitä, kyseessä on **deskriptiivinen** eli kuvaileva sanastotyö. Tässä työssä noudatetaan joiltakin osin sanastotyön vaiheita, esimerkiksi tehdään termi-inventaario, arvioidaan venäjänkielisiä esitermejä eri konteksteissa sekä vertaillaan niitä suomalaisiin termeihin ja määritelmiin. Tutkimustapa on siis vertaileva ja kuvaileva.

3.3.2 Sanastotyö kääntäjän ja tulkin kannalta

Aikaisemmin yksi ihminen pystyi hallitsemaan monen tieteenalan termistön. Sanotaan, että Leonardo da Vinci (1452–1519) oli perehtynyt kaikkiin tieteenaloihin ja että lähes 300 vuotta myöhemmin Alexander von Humboldt (1769–1859) vaikutti merkittävästi kaikkiin luonnontieteen alueisiin, samalla kun oli perehtynyt muihin tieteisiin. da Vincin ja von Humboldtin saavutukset eivät enää nykypäivänä olisi mahdollisia. Vaikka tutkija pyrki vain silmäilemään alansa kaikki uudet julkaisut, hän ei ehtisi sitä tehdä. (Laurén & Nordman 1987: 12–13.)

Erikoisalojen sisäinen sekä eri alojen välinen ja suurelle yleisölle suunnattu viestintä edellyttää kaikilta viestijöiltä täsmällisyyttä termien käytössä. Kääntäjän ja tulkin on oltava huolellinen, jotta kulloisessakin viestintätilanteessa käytettävät termit olisivat oikeita. Gunnarsson (1987: 12) mainitsee, että nyky-yhteiskunnassa erikoisalojen tekstit kuuluvat niihin teksteihin, joiden työstämiseen paneudutaan huolella ja joita luetaan perusteellisesti. Tämä lisää kääntäjään ja tulkkiin

kohdistuvia ammatillisia vaatimuksia ja tekee heidän työstään entistäkin haastavamman.

Laurén ja Wiklund (1981) toteavat, että ammattikielen terminologia, toisin kuin maallikot ja asiantuntijat kuvittelevat, on altis vaikutuksille. Kielenkäyttöä ei voi ohjata tehokkaasti, jos käsitteet ovat epäselviä, eikä kommunikointi voi silloin toimia kunnolla edes asiantuntijoiden välillä. (Laurén & Wiklund 1981: 85.)

Marčukin (1992) mukaan kaikkien luonnollisten kielten sanavarojen jatkuva kasvu on huomattavaa. Kun vuoden 1604 englannin sanakirja sisälsi 3000 sanaa, niin vuonna 1973 julkaistussa vastaavassa pienessä sanakirjassa oli jo 163 000 sanaa. Myös terminologian osalta on havaittavissa samankaltainen ilmiö. 1900-luvun alussa saksankielinen tekninen termistö käsitti 3,5 miljoonaa termiä. Nykyään pelkästään sähkötekniikan alalla on saksassa yli 4 miljoonaa termiä. (Marčuk 1992: 18.)

4 TERMINOLOGISET PERUSKÄSITTEET

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen kannalta oleelliset peruskäsitteet kuten yleis- ja erikoiskieli, tarkoite, käsite ja termi, määritelmä, semanttinen kolmio, tetraedrimalli sekä erilaiset käsitejärjestelmät. Myös konteksti on sisällytetty tähän lukuun, vaikka sitä ei terminologian teorioissa painotetakaan. Tämä tutkimus on luonteeltaan vertaileva ja deskriptiivinen. Konteksti on näin ollen oleellinen, sillä tarkoituksena on tutkia termeiksi oletettujen sanojen merkityksiä käsitetasolla kontekstien perusteella.

4.1 Yleiskieli ja erikoiskieli

Yleiskieli on kaikkien kieliyhteisön jäsenten ymmärtämää kieltä. Yleiskielelle on ominaista tuttujen sanojen käyttö ja se, että sanojen merkitys tarkentuu kontekstissa. (SK 1989: 11.) Haaralan mukaan **erikoiskielet** ovat "tieteen-, ammatti- tai harrastealan kielimuotoja", joille on ominaista yleiskielestä eriytynyt sanasto (Haarala 1981: 9). Yleiskieli on erikoiskielen perusta, eikä yleiskieltä ja erikoiskieltä pystytä täysin erottamaan toisistaan. Arntzin ja Pichtin (1982: 17) teoksessa mainitaan, että yleiskieltä voidaan luonnehtia laajaksi varastoksi, josta erikoiskielet ammentavat aineksia aina tarpeen mukaan.

Gunnarsson (1987) toteaa, että termille erikoiskieli ei ole pystytty antamaan täysin yksiselitteistä tieteellistä määritelmää. Rajanveto erikoiskielen ja yleiskielen välillä on ollut yksittäistapauksissa hankalaa. Seuraavista lainauksista käy ilmi, että tutkijoilla on erilaiset käsitykset erikoiskielen kattavuudesta.

Ofte är det istället från kommunikationssituationen man utgått och fastslagit att det språk som talas och skrivs under vissa definierbara betingelser är fackspråk. **Det språk som talas av läkare i patientsamtal kan t ex definieras som fackspråk** oberoende av hur mycket det avviker från det språk som talas i vardagssamtal.

Muntligt fackspråk blir då det språk som talas av fackman i muntlig kommunikation (diskurser) mellan fackman och fackman eller mellan fackman och lekman och skriftligt fackspråk blir språket i facktexter – –. Avgörande för vad som räknas som fackspråk respektive allmänspråk blir alltså kommunikationssituationen. (Gunnarsson 1987: 10.) (Lihavointi KH & MM)

Endast när specialister yttrar sig om sitt gemensamma område är det fråga om fackspråk. Övergången mellan fackspråk och allmänspråk är dock inte entydigt klar. När specialister talar om sitt gemensamma område är det naturligtvis ofta så att de har olika grad av insikter i det problem som är aktuellt för dem. Den ene kanske redogör för den andre om resultatet av en undersökning han har gjort. Han kan i alla fall göra det rationellt och kortfattat genom att den andre har ett grundläggande vetande som han bara kortfattat kan hänvisa till. De två kollegerna använder alltså fackspråk. **Om forskaren redogör för resultatet av sin undersökning för en lekman, måste han förenkla. Hans språk glider över mot allmänspråk.** (Laurén & Nordman 1987: 31–32.) (Lihavointi KH & MM)

Gunnarssonin (1987) mielestä lääkärin potilaalle puhuma kieli on erikoiskieltä huolimatta siitä, paljonko se poikkeaa yleiskielestä, kun taas Laurén ja Nordman (1987) kirjoittavat, että tutkijan selvittäessä tutkimustensa tuloksia maallikolle hänen täytyy puhua yksinkertaisemmin ja siirtyä käyttämään yleiskieltä. Lääkärin potilaalle puhuman kielen täytyy olla yleiskieltä, jotta potilas ymmärtäisi häntä. Jos lääkäri käyttää erikoiskielen ilmauksia, hänen on joka tapauksessa selitettävä potilaalle niiden merkitys.

Gunnarsson (1987) on esittänyt syitä sille, miksi erikoisalojen tekstit ovat kiinnostava tutkimuskohde. Ensinnäkin ne aiheuttavat sellaisia käytännön ongelmia, joihin on löydettävä oikeat ratkaisukeinot. Erikoisalojen tekstejä kielestä toiseen kääntävä kohtaa ongelmia. Samoin käy vieraalla kielellä kirjoittaville ja eri ammattiryhmiä edustaville, joiden on osattava puhua ja kirjoittaa muulla kuin äidinkielellään. Toiseksi erikoisalojen tekstit soveltuvat erilaisten kielellisten rakenteiden tutkimiseen. (Gunnarsson 1987: 10–11.)

Ympäristöalan termistöön kuuluu paljon ilmauksia, jotka kuuluvat sekä yleiskieleen että erikoiskieleen. Tästä syystä ympäristöalan ilmausten ei aina ymmärretä olevan myös termejä, joilla voi olla täsmällinen määritelmä. (Ympäristösanasto 1998: 15.) Esimerkkeinä voidaan mainita termit **luonto** ja **ympäristö**, joille *Ympäristösanastossa* (1998) on annettu täsmällinen määritelmä, ja jotka asiaan perehtymättömän henkilön mielestä eivät mahdollisesti eroa toisistaan millään tavalla tai ainakin hänen saattaa olla vaikea sanoa, miten ne eroavat toisistaan. Haarala (1989) kirjoittaa, että yleiskieltä olisi pidettävä ensisijaisena lähteenä termejä muodostettaessa. Jos yleiskieli ei tarjoa sopivia aineksia, on turvauduttava muihin lähteisiin. Muita lähteitä ovat Haaralan mukaan "toisen erikoisalan kieli, kansankieli ja vieraat kielet". (Haarala 1989: 271.) Termit, joiden perustana on yleiskieli, ovat läpikuultavia. Kun termi muodostetaan osista, joiden merkitys tunnetaan, sen omaksuminen ja ymmärtäminen helpottuu. (Mts. 271.)

4.2 Tarkoite, käsite ja termi

Ympäristössämme on erilaisia **tarkoitteita**, jotka voivat olla konkreettisia (esimerkiksi esineet, ihmiset ja eläimet) tai abstrakteja (esimerkiksi ominaisuudet, tapahtumat ja prosessit). Ihmisen ajattelutavalle on ominaista luokitella ja jäsentää tarkoitteita ja sitä varten ihminen luo tarkoitteista **käsitteitä**, jotka ovat ajattelun elementtejä. Käsite on kuitenkin olemassa vain ihmismielessä. (Terminologian sanasto 1986: 6, SK 1989: 24.)

Käsitteitä analysoidaan käsitepiirteiden ja käsitteiden välisten suhteiden avulla. Käsitepiirteet ovat tarkoitteeseen liittyviä, joko mitattavissa tai havaittavissa olevia ominaisuuksia. Käsitepiirteitä käytetään luonnehtimaan käsitteitä, rajaamaan ja erottamaan niitä toisistaan, samankaltaisuuden ja erilaisuuden vertailemiseen monikielisessä sanastotyössä sekä määritelmien muodostamiseen ja termien valitsemiseen. Aineellisten tarkoitteiden kohdalla käsitepiirteet voidaan jakaa

sisäisiin ja ulkoisiin piirteisiin. Sisäisiin piirteisiin lukeutuvat mm. materiaali, muoto, väri, koko ja olomuoto. Ulkoisiin piirteisiin puolestaan kuuluvat suhde-, funktio- ja syntypiirteet. Tällainen käsitepiirteiden jaottelu ei sovellu abstraktien käsitteiden kuvaamiseen. (SK 1989: 26–28.)

Jotta käsitettä voitaisiin käyttää viestinnässä, sillä täytyy olla nimi eli **termi**. (Terminologian sanasto 1986: 6). Termistä tulee termi kuitenkin vasta silloin, kun se on erikoisalalla tunnettu ja hyväksytty sekä käyttöön vakiintunut (Haarala 1981: 31, Kostera 1985: 11). Šelov (1998) puolestaan kirjoittaa, että termi vaatii määritelmän ollakseen termi. Hänen mukaansa termille ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Šelov sanoo Golovinin tuovan artikkelissaan esiin seitsemän erilaista määritelmää termille ja Danilenkon peräti yhdeksäntoista. (Šelov 1998: 5, 17.)

Laurén ja Nordman (1987) määrittelevät termin erikoisalan käsitteen kielelliseksi ilmaukseksi. Termin ja sen merkityksen suhde on kiinteä, kun taas yleiskielen sanojen ja niiden merkitysten suhde on löysempi. Merkitys ratkaisee, onko kyseessä termi vai ei. (Laurén & Nordman 1987: 80–81.)

4.3 Määritelmä

Määritelmä kuvaa käsitettä kielellisesti. Se kertoo, mikä on käsitteen sisältö ja suhde muihin käsitteisiin. Määritelmän kirjoittamisessa pyritään selkeään ja yksinkertaiseen ilmaisuun, jotta se olisi helppo ymmärtää. Määritelmän on koostuttava tutuista yleiskielen sanoista tai sanastossa erikseen määritellyistä sanoista. (SK 1989: 41.) *Sanastotyön käsikirja* (1989) esittelee kolme keskeistä määritelmätyyppiä, sisältö-, joukko- ja kontekstimääritelmän.

Käsitteen sisältöä kuvaavaa määritelmää sanotaan **sisältömääritelmäksi**. Se rakentuu lähimmästä yläkäsitteestä sekä erottavista olennaispiirteistä, jotka voivat olla sisäisiä ja ulkoisia. (SK 1989: 41–42.) Seuraavissa esimerkeissä päästö on yläkäsite ja öljypäästö yksi sen alakäsitteistä:

päästö

ihmisen toiminnasta johtuva aineen tai energian ei-toivottu siirtyminen lähteestä *ympäristöön* (YS 1998: 62)

öljypäästö

öljyä sisältävä nestemäinen *päästö* (YS 1998: 65).

Joukkomääritelmästä selviävät käsitteen alaan kuuluvat lähimmät alakäsitteet hierarkia- tai koostumussuhteisessa käsitejärjestelmässä (ks. luku 4.6) tai kaikki käsitteeseen liittyvät tarkoitteet (SK 1989: 44).

halogeeni

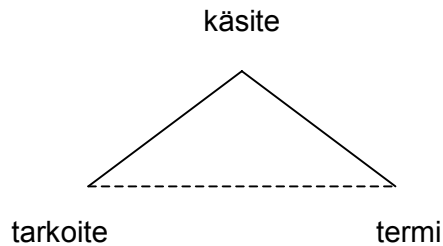
fluori, kloori, bromi, jodi tai astaatti (SK 1989: 44)

Kontekstimääritelmää käytetään tekstiyhteydessä käsitteen selvittämiseen. Siitä ei välttämättä käy selvästi ilmi, mikä on määriteltävä ja mikä määrittelevä osa. (TSK:n kurssimateriaali 1997). Arntz ja Picht (1989) toteavat, että kontekstimääritelmän käyttö on sen epämääräisyyden vuoksi ongelmallista ja vuonna 1988 ilmestyneessä ISO/DIS 1087 -standardissa sitä ei enää mainita. Heidän mukaansa kontekstimääritelmä voi kuitenkin olla käyttökelpoinen esimerkiksi silloin, kun käsitettä käytetään tavallista kapeammassa merkityksessä. (Arntz & Picht 1989: 68.) Kontekstimääritelmä voi olla kääntäjälle ja tulkille erittäin hyödyllinen, sillä sen avulla voi kätevästi selittää esimerkiksi toiseen kulttuuriin kuuluvia reaaliota tai selvittää termien käyttöyhteyksiä.

Seuraavassa tarkastellaan tarkoitteen, käsitteen, termin ja määritelmän välistä suhdetta semanttisen kolmion ja tetraedrimallin avulla.

4.4 Semanttinen kolmio

Semanttinen kolmio, joka tunnetaan terminologiassa Ogdenin ja Richardsin kolmiona, kuvaa käsitteen, tarkoitteen ja termin suhdetta (SK 1989: 24).

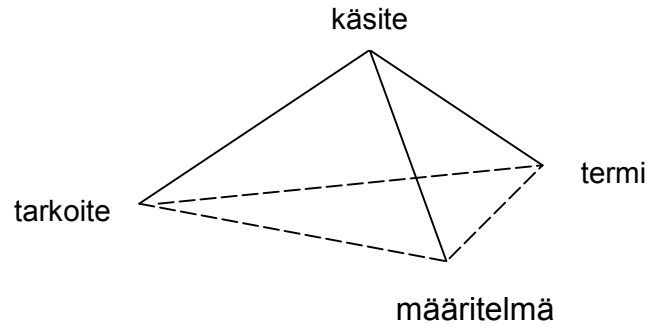

Kaavio 1. Ogdenin ja Richardsin kolmio.

Myking (1997) pitää Ogdenin ja Richardsin kolmiota hyödyllisenä, koska siinä yhdistyvät terminologian peruselementit (termi, käsité ja tarkoite). Hänen mukaansa kolmiota on kuitenkin kritisoitu idealisoivaksi ja staattiseksi. (Myking 1997: 77–78.) Myös Kostera (1985) suhtautuu kriittisesti Ogdenin ja Richardsin kolmioon. Hänen mielestään kolmion kantana oleva katkoviiva on harhaanjohtava, koska termi ei kerro mitään tai juuri mitään tarkoitteesta, eikä käsitteen sisältökään tule selväksi. Kosteran mukaan käsitteen ja tarkoitteen välisen viivan tulee niin ikään olla katkoviiva, sillä niidenkään välillä ei ole suoraa yhteyttä. (Kostera 1985: 10.)

4.5 Tetraedrimalli

Soveltavassa terminologiassa käsitteen, tarkoitteen ja termin lisäksi kolmioon on liitetty myös määritelmä. Kaikkien näiden elementtien suhdetta kuvataan kaavion 2 mukaisella tetraedrimallilla. (SK 1989: 24.)

Kaavio 2. Tetraedrimalli.

Terminologiassa tetraedrimalli tulkitaan seuraavasti (SK 1989: 25):

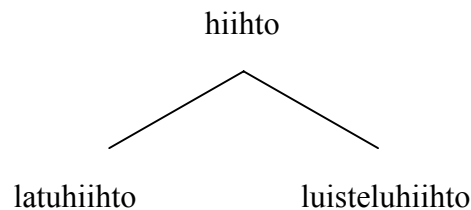
- käsité on tarkoitteesta ajattelun avulla muodostettu mielikuva
- määritelmä on käsitteen kielellinen kuvaus
- termi on käsitteen sopimuksenmukainen kielellinen tunnus.

Tetraedrimalli on monipuolisempi ja terminologian kannalta tarkoituksenmukaisempi kuin Ogdenin ja Richardsin kolmio, koska siinä on tarkoitteen, käsitteen ja termin lisäksi huomioitu myös määritelmä. Tetraedrimallissa yhtä käsitettä vastaa yksi termi, määritelmä ja tarkoite. Todellisuudessa tällainen tilanne ei kuitenkaan aina toteudu, vaan yhteen käsitteeseen saatetaan viitata usealla eri termillä tai yhdellä termillä useaan eri käsitteeseen. Muun muassa Wüster ja Felber sekä Haarala ovat täydentäneet ja muokanneet Richardsin ja Ogdenin kolmiota sekä tetraedrimallia (ks. Myking 1997 ja Haarala 1981). Tässä työssä ne jäävät kuitenkin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle.

4.6 Käsitejärjestelmät

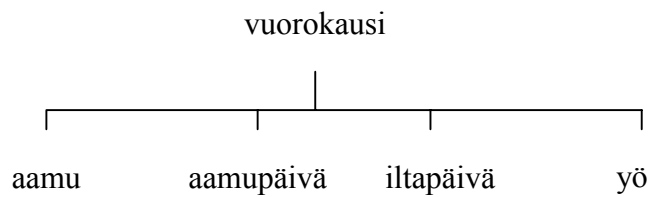
Käsitteiden välisiä suhteita kuvaamaan voidaan käyttää erilaisia käsitejärjestelmiä. Haaran (1981: 21) mukaan näistä tärkeimpiä ovat hierarkia-, koostumus- ja funktiosuhteinen käsitejärjestelmä.

Hierarkiasuhteisessa käsitejärjestelmässä ylä- ja alakäsitteisiin sisältyvät täsmälleen samat käsitepiirteet, mutta alakäsite sisältää lisäksi vähintään yhden lisäpiirteen, jota yläkäsitteellä ei ole. Yläkäsite saa tavallisesti useita alakäsitteitä. Hierarkiasuhteista käsitejärjestelmää kuvataan graafisesti puudiagrammilla. (SK 1989: 29.)

Kaavio 3. Esimerkki hierarkiasuhteisesta käsitejärjestelmästä.

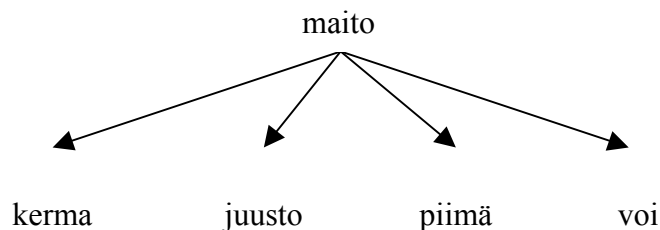
Koostumussuhteisessa käsitejärjestelmässä kokonaisuus jaetaan osiin ylä- ja alakäsitteillä, joilla ei kuitenkaan ole hierarkiasuhteen kaltaisia yhtenäisiä kriteerejä. Koostumussuhdetta kuvataan graafisesti kampadiagrammilla. (SK 1989: 30.)

Kaavio 4. Esimerkki koostumussuhteisesta käsitejärjestelmästä.

Koostumussuhteisessa käsitejärjestelmässä alakäsitteet ovat yläkäsitteen osia ja niillä on omat olennaispiirteet. Alakäsitteiden määrittelyssä käytetään apuna lähintä yläkäsitettä. (SK 1989: 47.)

Funktiosuhteisessa käsitejärjestelmässä yläkäsitettä voi sanoa näkökulmaksi, josta kaikkia sen alakäsitteitä tarkastellaan, ja kaikkien käsitteiden välillä voi olla eri suhde. Yleisimpiä funktiosuhteita ovat esimerkiksi syysuhteet, tapahtumasuhteet ja tuotantosuhde. (SK 1989: 31.)

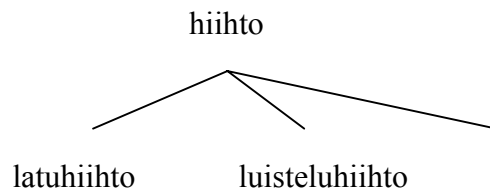

Kaavio 5. Esimerkki funktiosuhteisesta käsitejärjestelmästä (SK 1989: 31).

Lisäksi on olemassa myös **monitasoisia** ja **moniulotteisia** käsitejärjestelmiä. Niissä käytetään toista luokitteluperustetta jaettaessa ensimmäisen tason alakäsitteitä toisen tason alakäsitteisiin. (SK 1989: 32.) **Sekakoosteista** käsitejärjestelmää tarvitaan, jos käsitejärjestelmä on laaja ja yksityiskohtainen.

Siinä hierarkia-, funktio- sekä koostumussuhteiset käsitejärjestelmät yhdistetään toisiinsa. (Haarala 1981: 25.)

Käsitejärjestelmä ei ole koskaan täydellinen. Sen epätäydellisyyttä voidaan ilmaista esimerkiksi jättämällä tyhjä oksa käsitejärjestelmään. (Nykänen 1999: 19.) Hierarkiasuhteisen käsitejärjestelmän esimerkissä (kaavio 3) hiihtolajeja voisi olla enemmän kuin kaksi. Sitä voitaisiin kuvata seuraavanlaisesti:

Kaavio 6. Esimerkki hierarkiasuhteisesta käsitejärjestelmästä, jossa on tyhjä oksa.

Epävarmuutta ja epätäydellisyyttä ilmaisemaan voidaan tyhjän oksan päähän kirjoittaa sulkeisiin muu (muu) tai lainausmerkkeihin selittävä ilmaus, joka ei ole varsinainen termi. Lukijahan ei voi muuten tietää, että käsitejärjestelmä on epätäydellinen. (Nykänen 1999: 19–21.) Jos lukija puolestaan on asiaan perehtynyt, hän voi pitää käsitejärjestelmää vaillinaisena.

4.7 Konteksti

Konteksti eli tekstiyhteys on lauseen, toisinaan kahden tai useamman lauseen, joskus jopa kokonaisen kappaleen, muodostama kokonaisuus. Kontekstin laajuus määräytyy sen sisältämien, termiin liittyvien käsitepiirteiden perusteella. Konteksti selvittää termin tarkoittamaa käsitettä. (Dubuc & Lauriston 1997: 81–82.) Tässä työssä konteksti ymmärretään juuri Dubucin ja Lauristonin (1997) määrittelemällä

tavalla. Terminologiassa konteksti on avain käsitteeseen, joka puolestaan on kaiken terminologisen työn lähtökohta. (Mts. 81–82.) Dubucin ja Lauristonin (1997) täytyy tässä tarkoittaa sitä sanastotyön vaihetta, jossa käsitteen sisältöä ollaan vasta selvittämässä, koska kontekstin ei pitäisi vaikuttaa vakiintuneen termin merkitykseen.

Myös Kostera (1985) painottaa kontekstin merkitystä vastineenmuodostamisessa, mutta sama pätee terminmuodostuksessakin:

Vastineenmuodostajan on syytä tiedostaa, ettei läheskään kaikkien teknistenkään erikoisalojen mikrokielten eli teknolektien termejä ole vielä normitettu. Termien vaihtelematon, kontekstista riippumaton sisältö ja käyttö on terminologisen ihanteena ja sanasto-standardoinnin teoreettisena tavoitteena, johon käytännössä tuskin koskaan täysin aukottomasti päästään tai johon päästään vain väliaikaisesti. Voihan standardoidunkin termin sisältö vanhentua esim. tuotekehittelyn myötä ja termiä vastaavan käsitteen paikka muuttua käsitejärjestelmässä innovaatioiden myötä. **Jo tämän perusteella on kaikkinaisen vastineenmuodostustoiminnan oltava kontekstilähtöistä.** (Kostera 1985: 12.) (Alleviivaus Kosteran, lihavointi KH & MM)

Termin ja käsitteen yhdistämiseksi ja niiden välisen suhteen määrittämiseksi on tehtävä semanttinen kontekstianalyysi, jolloin kontekstista voidaan tunnistaa käsitepiirteet kuten luonne, muoto, tilanne, syy, vaikutus, päämäärä, aihe, tapa, aika, sijainti jne. Yksi konteksti ei tietenkään voi sisältää kaikkia näitä käsitepiirteitä. Jotta konteksti on hyödyllinen terminologian kannalta, on välttämätöntä, että sen perusteella pystyy muodostamaan käsitteestä ajatuskokonaisuuden, joka olisi riittävän tarkka kyseisen käsitteen tunnistamiseksi toisessakin kontekstissa. (Dubuc & Lauriston 1997: 81–82.) Tällainen konteksti on hyvin lähellä määritelmää ja edustaa terminologista ihannetta, joka käytännössä harvoin toteutuu.

Dubuc ja Lauriston (1997) luokittelevat kontekstit kolmeen eri tyyppiin: assosiatiiviseen, selittävään ja määrittelevään. **Assosiatiivinen konteksti** ei anna tietoa termin tarkoittamasta käsitteestä, vaan osoittaa, että termiä käytetään ko. erikoiskielessä. **Selittävä konteksti** antaa jonkinlaisen kuvan termin tarkoittamasta käsitteestä. **Määrittelevä konteksti** sisältää niin paljon tietoa, että termin tarkoittamasta käsitteestä syntyy selvä mielikuva. Varsinainen määritelmä on helposti muodostettavissa määrittelevän kontekstin perusteella. Dubuc ja Lauriston (1997) varoittavat sekoittamasta määrittelevää kontekstia varsinaiseen määritelmään, koska määritelmä on heidän mukaansa metakielinen ja keinotekoinen väittämä, joka ei suoranaisesti liity mihinkään yhteyteen (diskurssiin) eikä viestintätilanteeseen. Terminologisessa tutkimuksessa määritelmän käyttö on sallittu vain siinä tapauksessa, että metalingvistisesti muodostettu käsite vastaa todellisen viestintätilanteen kontekstissa esiintyvää käsitettä. (Dubuc & Lauriston 1997: 82–83.)

Kontekstimääritelmän (ks. luku 4.3) ja määrittelevän kontekstin määritelmä ovat hyvin lähellä toisiaan, ja tässä tutkimuksessa ne ymmärretäänkin samaa tarkoittaviksi. Koska empiirinen osa pohjautuu pitkälti Dubucin ja Lauristonin (1997) kontekstijaotteluun, käytetään kontekstien tarkastelussa nimitystä määrittelevä konteksti.

Dubucin ja Lauristonin (1997) luokittelu assosiatiiviseen, selittävään ja määrittelevään kontekstiin ei sellaisenaan sovellu käytettäväksi tämän tutkimuksen analyysissä vaan se vaatii tarkennusta. Ongelmia aiheuttaa esimerkiksi se, että assosiatiivisen kontekstin ja selittävän kontekstin ero saattaa toisinaan olla hämärä. Seuraavien, tutkimusaineistoon kuuluvien kontekstiesimerkkien avulla pyritään havainnollistamaan assosiatiivisen ja selittävän kontekstin rajaa.

(2 a) Каждый имеет право на благоприятную *окружающую среду*, достоверную информацию о ее состоянии и на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением (Konstitucija RF st. 42).

(2 b) Речь шла о действии химических веществ как в производственных условиях --, так и в *окружающей природной среде*. В силу экономических и технических трудностей не всегда удается вести контроль за содержанием токсикантов в *окружающей среде*. (Gaevaja 1999b: 64.)

Dubucin ja Lauristonin (1997) luokittelun perusteella kontekstit (2 a) ja (2 b) ovat selittäviä, koska niistä saa jonkin verran tietoa sanaliittojen *окружающая среда* ja *окружающая природная среда* tarkoittamista käsitteistä. Esimerkistä (2 a) selviää se, että jokaisella on oikeus terveelliseen ympäristöön, luotettavaan tietoon ympäristön tilasta sekä oikeus saada korvausta terveydelle tai omaisuudelle haittaa aiheuttavasta ympäristövahingosta. Esimerkissä (2 b) sanotaan, että taloudelliset ja tekniset vaikeudet hankaloittavat myrkkypitoisuuden tutkimista ympäristössä. Tässä työssä on kuitenkin tarkoituksena selvittää suomalaisten ja venäläisten käsitteiden sisällöllistä vastaavuutta. Suomenkielisen termin *ympäristö* määritelmä kuuluu seuraavasti:

ympäristö

ihmistä ympäröivät fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuritekijät, jotka kuuluvat luontoon, rakennettuun ympäristöön ja muihin ihmisiin ja joiden kanssa ihminen on vuorovaikutuksessa (YS 1998: 15, 19)

Käsitteiden vastaavuuden kannalta tarkasteltuna kontekstit (2 a) ja (2 b) ovat assosiatiivisia, koska niistä ei saada tietoa siitä, vastaavatko suomenkielinen termi *ympäristö* ja venäjänkieliset vastine-ehdokkaat *окружающая природная среда* sekä *окружающая среда* käsitteen tasolla toisiaan. Tästä syystä luvun 5

analyysissa sellaiset kontekstit, joista ei saada mitään tietoa suomalaisen ja venäläisen termin käsitetason vastaavuudesta, määritellään assosiatiivisiksi.

Selittävän kontekstin erottaminen määrittelevästä kontekstista on helpompaa kuin assosiatiivisen erottaminen selittävästä:

(8 b) Съезд в своей резолюции отметил, что одним из важнейших направлений *экологической политики* страны должно быть обеспечение неистощимого природопользования и повышение ценности природных ресурсов (Gaevaja 1999e: 66).

Suomenkielinen termi *ympäristöpolitiikka* määritellään seuraavasti:

ympäristöpolitiikka

yhteiskuntapolitiikan osa, jossa eri ohjauskeinoin pyritään turvaamaan ihmisten hyvinvointi ja luonnonvarojen kestävä käyttö (YS 1998: 77)

Esimerkkiä (8 b) ei voida pitää assosiatiivisena, koska siinä esitermistä *экологическая политика* ilmenee muutakin kuin se, että sitä käytetään ympäristöalan teksteissä: nimityksen *экологическая политика* mukaisten tärkeimpien suuntausten tulee turvata kestävä luonnonkäyttö ja luonnonvarojen arvon nostaminen. Viimeksi mainittu tavoite tulee esiin myös suomenkielisen termin määritelmässä. Toisaalta esimerkki ei ole määritteleväkään konteksti, koska siitä ei saa niin paljon tietoa, että sen perusteella pystyisi muodostamaan määritelmän. Näin ollen esimerkki (8 b) on selittävä konteksti.

Määrittelevän kontekstin ero assosiatiiviseen ja selittävään kontekstiin on niin ikään helposti havaittavissa. Analyysissa luetaan määritteleviin konteksteihin kuuluviksi kontekstit, joista saa niin paljon tietoa, että käsitetason vastaavuuden tai

vastaamattomuuden pystyy toteamaan. Tutkimusaineiston esimerkki (3 b) on määrittelevä konteksti:

(3 b) Под *природой* действующее законодательство (национальное и международное) все больше понимает *природную среду* в узком смысле этого слово как объективную реальность, существующую независимо от сознания человека, как следствие объективного эволюционного развития материального мира и состоящую из естественных экологических систем. В данном понимании это – естественная среда обитания человека, малотронутая или практически не измененная хозяйственной деятельностью человека. (Petrov 1996: 98.)

Kontekstista (3 b) ilmenee, mitä esitermi *природа* venäjässä tarkoittaa. Esitermi *природа* on ihmisen tietoisuudesta riippumaton, luonnollisista ekosysteemeistä koostuva objektiivinen todellisuus, joka on aineellisen maailman evoluution seurausta. Kyseisessä kontekstissa sana *природа* tarkoittaa ihmisen luonnollista elinympäristöä, joka on lähes koskematon eikä juuri muuttunut hänen toimintansa seurauksena. Konteksti sisältää niin paljon tietoa käsitteestä, että se voidaan todeta määritteleväksi kontekstiksi, jonka perusteella olisi helppoa laatia määritelmä. *Ympäristösanastossa* (1998) termin *luonto* määritelmä ja selite ovat seuraavat:

luonto

ihmisen elinympäristön ekologinen perusta

Luontoa on erityisesti sellainen maapallon maaperä sekä vesi- ja ilmakehä kasveineen ja eläimineen, joita ihminen on muokannut hyvin vähän tai ei lainkaan. (YS 1998: 15, 19.)

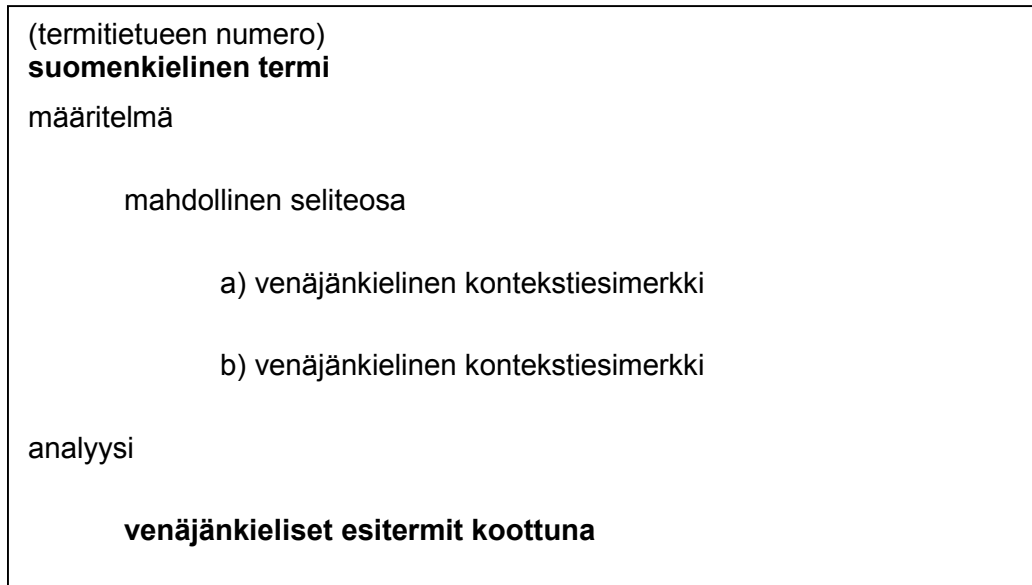
Suomenkielisen selitteen ja venäjänkielisen kontekstin perusteella on todettavissa, että suomen *luonto* ja venäjän *природа* vastaavat toisiaan.

Analyysissa on ollut pyrkimyksenä käyttää määrittelevää kontekstia aina kun sellainen on tutkimusaineistosta löytynyt. Jos määrittelevää kontekstia ei kuitenkaan ole löytynyt, on käytetty selittävää ja/tai assosiatiivista kontekstia.

5 TUTKIMUSAINIESTON ANALYYSI

5.1 Analyysi

Tässä luvussa analysoidaan *Ympäristösanastosta* (1998) valittujen 26 termin vastine-ehdokkaat venäjänkielisestä tutkimusaineistosta koottujen kontekstien perusteella. Analyysissa on kunkin termitietueen kohdalla mainittu ensin suomenkielinen termi, jota seuraa suomenkielinen määritelmä tai määritelmän puuttuessa seliteosa. Joidenkin termien kohdalla seliteosaa on käytetty apuna analyysissa. Määritelmän jälkeen on esitetty venäjänkieliset kontekstiesimerkit. Kontekstiesimerkeistä ja suomenkielisistä määritelmistä on poistettu kaikki alkuperäiset tekstin korostuskeinot (lihavointi, kursivointi, alleviivaus ja harvennus). Kaikki kontekstiesimerkeissä esiintyvät ko. suomenkielisen termin venäjänkieliset vastine-ehdokkaat on kursivoitu ja kursivoinnit ovat tekijöiden omia. Tällä tavoin on pyritty selkeyteen, koska esimerkeistä olisi muussa tapauksessa tullut lukijan kannalta epäselviä. Terminologisten periaatteiden mukaisesti suomenkieliset termit on lihavoitu, määritelmän vasenta marginaalia ei ole sisennetty, mutta selitteen vasen marginaali on sisennetty. Venäjänkielisten kontekstiesimerkkien jälkeen tulee niiden pohjalta tehty analyysi kustakin esitermistä ja analyysin loppuun on koottu kaikki konteksteissa esiintyvät esitermit. Seuraavassa kaaviossa on havainnollistettu termitietueen asettelu.

Kaavio 7. Termitietueen asettelu analyysissa.

(1)

eko-; ekologinen

Esimerkkejä: ekokatastrofi, ekokunta, ekologi, ekologia, ekologinen, ekolääni, ekosysteemi, ekotyyppi, ekosuunnittelu, ekologinen rakentaminen, ekologinen yhteiskuntasuunnittelu, ekoprofiili, ekoterrorismi, ekotuotemerkki, ekokilpailukyky, ekotuote, ekoajattelu (YS 1998: 126).

- a) *Экология* -- 1. Наука, изучающая взаимодействие растений, животных, человека между собой и с окружающей средой. -- Терминология *экологии*.
2. Окружающая человека среда; природа как сфера его деятельности. -- *Забота об экологии*.
3. Комплекс научных дисциплин и практических мер по изучению воздействия деятельности человека на природу; забота об окружающей среде. Градостроительная э.
4. -- Чистота, правильность, обусловленные гармоничным соотношением элементов; забота о такой чистоте. Э. культуры. Э. языка. (TS 1998.)

- b) *Экологический* --. 1. Относящийся к экологии (1 зн.), связанный с ней. Э. термин. *Экологические* данные.-- *Экологическое* мировоззрение.
 2. Относящийся к экологии (2 зн.), связанный с ней; отражающий состояние окружающей среды. *Экологическая* обстановка в городе. -- Э. кризис.
 3. Направленный на поддержание устойчивости экологии (2 зн.); связанный с борьбой за чистоту окружающей среды. Э. контроль. *Экологические* нормативы. -- *Экологическое* движение.
 4. Неправ. Природный, натуральный; изготовленный из натуральных материалов. (TS 1998.)
- с) *Экологичный* --. Соответствующий нормам экологии (2 зн.); экологически чистый. *Экологичное* производство. (TS 1998.)
- d) *Эколо-*. Первая часть составных прилагательных, имеющая значение слова экологический. (TS 1998.)
- e) *Эко...* -- Первая часть сложных слов. Вносит зн. сл.: экологический. Экосистема, экосфера, экотоксикология, экофорум, экоэнергетика. (BTS 1998.)

Эко- ja *ekologinen* alkuisia sanoja ja sanaliittoja tarkastellaan tässä ensijaisesti sanatasolla eikä käsitetasolla. Analyysissä lähdetään liikkeelle sanan *экология* merkitysten tarkastelusta.

Tolkovyj slovar' (1998) antaa sanalle *экология* yhteensä neljä merkitystä. Esimerkissä (1 a) esiintyvän ensimmäisen (ja myös perinteisen) merkityksen mukaan sanalla *экология* tarkoitetaan tieteenalaa, joka tutkii kasvien, eläinten ja ihmisten välisiä suhteita sekä niiden suhdetta ympäristöön. Kolme muuta merkitystä, esimerkin (1 a) kohdat 2–4, ovat sanakirjan mukaan melko uusia. Esimerkin (1 a) kohdassa 2 sanalla *экология* viitataan ihmisen ympäristöön tai luontoon hänen toimintaympäristönään. Esimerkin (1 a) kohdassa 3 sana *экология* on tieteenalojen ja käytännön toimenpiteiden muodostama kokonaisuus,

joka tutkii ihmisen toiminnan vaikutuksia luontoon. Esimerkin (1 a) kohdassa 4 sanotaan, että sanaa *экология* voidaan käyttää kuvaannollisessa merkityksessä tarkoittamaan puhtautta ja oikeellisuutta, joka perustuu osatekijöiden harmoniseen suhteeseen. Esimerkin (1 a) kohdan merkitykset 1–3 liittyvät kiinteästi ympäristöön ja sen suojeluun, neljäs merkitys puolestaan on tämän tutkimuksen kannalta epäolennainen.

Sanasta *экология* on johdettu kaksi adjektiivia, jotka ovat keskenään osittain synonyymeja – *экологический* ja *экологичный*. Adjektiivi *экологический* tarkoittaa esimerkissä (1 b) ekologiaan liittyvää esimerkin (1 a) merkitysten 1 ja 2 mukaisesti sekä kolmannen merkityksen mukaan ihmisen toimintaympäristön kestävyuden säilyttämistä ja taistelua ympäristön puhtauden puolesta. Adjektiivia *экологический* käytetään neljännessä merkityksessä tarkoittamaan luonnollista, luonnon materiaaleista valmistettua, mutta TS (1998) toteaa tämän merkityksen virheelliseksi.

Esimerkissä (1 c) adjektiivilla *экологичный* viitataan (1 a):n toisen merkityksen perusteella ekologian normeihin ja lisäksi sen sanotaan tarkoittavan myös ympäristöä säästävää (*экологически чистый*, ks. myös s. 90–91). Adjektiivista *экологический* on johdettu myös yhdyssanoissa käytettävä etuliite *эко-* esimerkissä (1 e) sekä esimerkissä (1 d) yhdysadjektiivien alkuosana käytettävä *эколого-*.

Jakimova (1997: 37) kirjoittaa, että venäjässä termiä *экология* käytetään yhä enemmän muoti-ilmauksissa ja se ymmärretään yhä useammin jopa saastumisen synonyymina. Jakimova käyttää melko voimakasta ilmaisua osoittamaan kielessä tapahtunutta muutosta nimityksen *экология* kohdalla ja peräänkuuluttaakin keskustelua ympäristöalan kielestä ja termeistä.

ЭКОЛОГИЯ; ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ; ЭКОЛОГИЧНЫЙ; ЭКОЛОГО-; ЭКО-

(2)
ympäristö

ihmistä ympäröivät fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuritekijät, jotka kuuluvat luontoon, rakennettuun ympäristöön ja muihin ihmisiin ja joiden kanssa ihminen on vuorovaikutuksessa (YS 1998: 15, 19)

a) Каждый имеет право на благоприятную *окружающую среду*, достоверную информацию о ее состоянии и на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением. (Konstitucia RF st. 42).

b) Речь шла о действии химических веществ как в производственных условиях --, так и в *окружающей природной среде*. В силу экономических и технических трудностей не всегда удается вести контроль за содержанием токсикантов в *окружающей среде*. (Gaevaja 1999b: 64.)

c) *ОКРУЖАЮЩАЯ СРЕДА*, среда обитания и деятельности человечества, окружающий человека природный и созданный им материальный мир. -- В широком смысле в понятие «*О. с.*» могут быть включены материальные и духовные условия существования и развития об-ва. Часто под термином «*О. с.*» понимается только *окружающая природная среда*, в таком значении он используется в междунар. соглашениях. (BÈS 1997.)

d) В Конституции использован термин “*окружающая среда*“, под которым, как следует из контекста, безусловно понимается природа (Kommentarij 1999: 12).

Kontekstiesimerkit (2 a) ja (2 b) ovat assosiatiivisia, sillä niistä ei saa tietoa siitä, viittaavatko venäjänkieliset nimitykset *окружающая среда* ja *окружающая природная среда* samansisältöiseen käsitteeseen kuin suomenkielinen termi *ympäristö*. Kontekstissa (2 a) sanotaan, että jokaisella on oikeus terveelliseen

ympäristöön, luotettavaan tietoon ympäristön tilasta sekä oikeus saada korvausta terveydelle tai omaisuudelle haittaa aiheuttavasta ympäristövahingosta. Kohdassa (2 b) kerrotaan taloudellisten ja teknisten vaikeuksien aiheuttavan hankaluuksia myrkkypitoisuuden tutkimisessa ympäristössä. Esimerkki (2 c) on määrittelevä konteksti, jossa *окружающая среда* määritellään ihmiskunnan elin- ja toimintaympäristöksi sekä ihmistä ympäröiväksi luontoympäristöksi ja hänen luomakseen materiaaliseksi maailmaksi. Laajassa merkityksessä nimityksen sanotaan tarkoittavan yhteiskunnan olemassaolon sekä kehityksen aineellisia ja henkisiä edellytyksiä. Usein *окружающая среда* tarkoittaa juuri sitä, mitä *окружающая природная среда* -nimityskin. Tässä merkityksessä esitermiä *окружающая среда* käytetään kansainvälisissä sopimuksissa. Kontekstin perusteella on pääteltävissä, että kyseiset nimitykset eivät varsinaisesti ole synonyymeja, mutta niitä saatetaan silti käyttää samaa tarkoittavina. Konteksti (2 d) on assosiatiivinen. Siinä kerrotaan, että perustuslaissa esitermillä *окружающая среда* tarkoitetaan samaa kuin sanalla *природа* (luonto).

Kontekstiesimerkkien (2 a), (2 b), (2 c) ja (2 d) pohjalta voidaan todeta ainoastaan se, että nimitykset *окружающая среда* ja *окружающая природная среда* voivat molemmat tarkoittaa *ympäristöä* tai *luontoa*. Kontekstiesimerkkien pohjalta ei voida todeta, että jompikumpi nimitys yksiselitteisesti tarkoittaisi *ympäristöä*.

окружающая среда; окружающая природная среда

(3) luonto

ihmisen elinympäristön ekologinen perusta (YS 1998: 15, 19)

- a) *Природа* является местообитанием человека и источником всех благ, необходимых ему для жизни и производственной деятельности (Demina 1997: 4).

b) Понятие “*окружающая природная среда*” складывается из понятий природы и окружающей человека среды. Под *природой* действующее законодательство (национальное и международное) все больше понимает *природную среду* в узком смысле этого слово как объективную реальность, существующую независимо от сознания человека, как следствие объективного эволюционного развития материального мира и состоящую из естественных экологических систем. В данном понимании это – естественная среда обитания человека, малотронутая или практически не измененная хозяйственной деятельностью человека. (Petrov 1996: 98.)

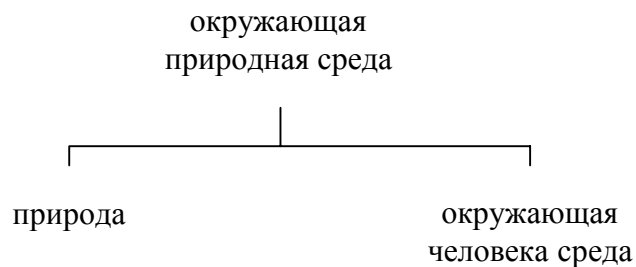
c) *ПРИРОДНАЯ СРЕДА (окружающая природная среда)*, природная составляющая часть среды обитания и производств. деятельности человечества – часть окружающей среды (BÈS 1997).

d) 1. Государственными природными заповедниками объявляются изъятые навсегда из хозяйственного использования и не подлежащие изъятию ни для каких иных целей особо охраняемые законом природные комплексы (земля, недра, воды, растительный и животный мир), имеющие природоохранное, научное, эколого-просветительское значение как эталоны *естественной природной среды*, типичные или редкие ландшафты, места сохранения генетического фонда растений и животных (ZOOOPS st. 61).

e) -- объектом, предметом природоохранительного закона является именно природная, а не всякие другие среды, регулируемые иными отраслями – жилищным, семейным, трудовым, гражданским законодательством. Поэтому лучше применять термины “*окружающая природная среда*”, “*природная среда*”, “*природа*” – они идентичны. (Kommentarij 1999: 12.)

Suomenkieliselle termille *luonto* löytyi tutkimusaineistosta useita vastinehdokkaita. Kontekstissa (3 a) esitermillä *природа* tarkoitetaan ihmisen asuinympäristöä ja kaikkea elämässä ja tuotannollisessa toiminnassa välttämättömän hyvän lähdettä. Esimerkissä (3 b) sanotaan, että sanaliitto

окружающая природная среда koostuu nimityksistä *природа* ja *окружающая человека среда*. Tämän perusteella voi päätellä, että nimityksen *окружающая природная среда* tarkoittama käsite on yläkäsite ja vastine-ehdokkaiden *природа* sekä *окружающая человека среда* tarkoittamat käsitteet sen alakäsitteitä. Esimerkin toisessa virkkeessä kerrotaan nimitystä *природа* yhä useammin käytettävän suppeassa merkityksessä tarkoittamassa objektiivista todellisuutta, joka on olemassa ihmisen tietoisuudesta riippumatta, ja joka on aineellisen maailman evoluution seurausta ja koostuu luonnollisista ekosysteemeistä. Kyseisessä kontekstissa (ja koko teoksessa) sana *природа* tarkoittaa ihmisen luonnollista elinympäristöä, joka on lähes koskematon eikä juuri muuttunut hänen toimintansa seurauksena. Kontekstissa esiintyvä verbi *складывается* merkitsee sitä, että sanaliitto *окружающая природная среда* muodostuu nimityksistä *природа* ja *окружающая человека среда*, ja tästä syystä yläkäsitteen ja alakäsitteiden välistä suhdetta havainnollistamaan sopii koostumussuhteinen käsitejärjestelmä:

Kaavio 8. Koostumussuhteinen käsitejärjestelmä kontekstiesimerkin (3 b) pohjalta.

Kohdassa (3 c) vastine-ehdokkaat *природная среда* ja *окружающая природная среда* mainitaan synonyymeina. Sanaliiton *природная среда* tarkoittaman käsitteen sanotaan olevan osa nimityksen *окружающая среда* tarkoittamaa käsitettä. Kontekstissa (3 d) mainittu sanaliitto *естественная природная среда* on merkitykseltään suppeampi kuin suomen *luonto* tai muut venäläiset vastine-

ehdokkaat, sillä se tarkoittaa tyypillisiä tai harvinaisia maisemakohteita ja kasvien sekä eläinten geeniperimän säilymispaikkoja. Kontekstiesimerkissä (3 e) termit *окружающая природная среда*, *природная среда*, ja *природа* todetaan identtisiksi.

Selkeimmin määritteleviä konteksteja ovat (3 b) ja (3 c). Muut esimerkit kuuluvat selittäviin konteksteihin. Suomen kielessä “luontoa on erityisesti sellainen maapallon maaperä sekä vesi- ja ilmakehä kasveineen ja eläimineen, joita ihminen on muokannut hyvin vähän tai ei lainkaan” (YS 1998: 15). Tämän ja esimerkin (3 b) perusteella voidaan todeta, että venäjän *природа* vastaa suomen *luontoa*. Esimerkin (3 c) ja edelläolevan lainauksen sekä termin *ympäristö* määritelmän perusteella voidaan myös päätellä nimitysten *природная среда* ja *окружающая природная среда* vastaavan suomen termiä *luonto*. Edellä termitietueen (2) analyysissä on kuitenkin tehty päätelmä, että *окружающая природная среда* voi tarkoittaa myös ympäristöä, joten venäjässä erilaisten *ympäristöä* ja *luontoa* tarkoittavien sanojen merkitykset menevät tutkimusaineistosta löydettyjen kontekstiesimerkkien perusteella analysoituina päällekkäin ja ainoat, jotka ristiriidatta vastaavat suomen *luontoa* ovat *природа* ja *природная среда*.

**природа; природная среда; окружающая природная среда;
естественная природная среда**

(4)
rakennettu ympäristö

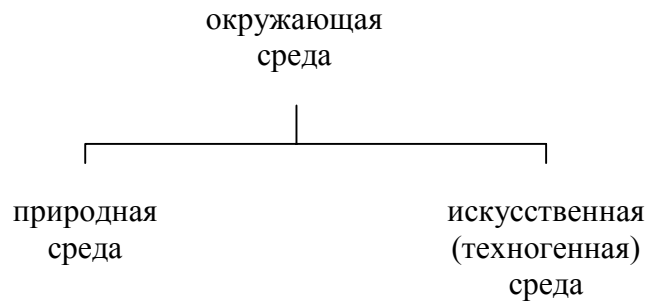
kulttuuriympäristön osa, joka sisältää ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet rakennukset ja rakennelmat (YS 1998: 19)

a) О. с. (окружающая среда) включает природную среду и искусств. (техногенную) среду, т. е. совокупность элементов среды, созданных из природных в-в трудом и сознат. волей человека и не имеющих аналогов в девственной природе (здания, сооружения и т. п.) (BES 1997).

b) *ТЕХНОСФЕРА* -- часть биосферы, преобразованная с помощью технических средств в социально-экономических целях. Расширение зоны *техносферы*. Т. человечества. (BTS 1998.)

c) Именно здесь делается ударение на необходимость соблюдать законы развития природы, экологические закономерности, каковые, разумеется, отсутствуют в *неприродной среде*, куда мы включаем *непроизводственную*, бытовую *сферу* (улицы, площади, жилые районы – все, что окружает человека помимо природы) (Petrov 1996: 1–2).

Kontekstiesimerkit (4 a) ja (4 b) ovat määritteleviä, esimerkki (4 c) selittävä konteksti. Kontekstiesimerkissä (4 a) sanotaan vastine-ehdokkaaseen *окружающая среда* kuuluvan nimitykset *природная среда* ja *искусственная (техногенная) среда*, joka tarkoittaa ihmisen luonnon materiaaleista ja aineista tietoisesti luomia rakennuksia ja rakennelmia ja joita ei esiinny neitseellisessä luonnossa. Kontekstissa käytetty verbi *включает* tarkoittaa sitä, että nimitykset *природная среда* ja *искусственная (техногенная) среда* sisältyvät sanaliiton *окружающая среда* tarkoittamaan käsitteeseen. Siksi yläkäsitteen ja alakäsitteiden välistä suhdetta voidaan kuvata koostumussuhteisella käsitejärjestelmällä:

Kaavio 9. Koostumussuhteinen käsitejärjestelmä kontekstiesimerkin (4 a) pohjalta.

Esimerkin (4 b) vastine-ehdokas *техносфера* määritellään osaksi biosfääriä, joka on tekniikan keinoin muunnettu yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin tarkoituksiin. Kohdassa (4 c) todetaan luonnonlakien puuttuvan nimityksen *неприродная среда* tarkoittamasta ympäristöstä, johon puolestaan katsotaan kuuluvaksi *непроизводственная сфера*, mm. kadut, aukiot ja asuinalueet eli kaikki muu paitsi luonto. Epäselväksi jää, mitä muuta siihen kuuluu.

Ympäristösanaston (1998: 19) mukaan *rakennettuun ympäristöön* katsotaan kuuluvan myös mm. tiet, sillat, rautatiet, kanavat, padot, puistot sekä puutarhat. Vastine-ehdokkaista *техносфера* on liian suppea ollakseen *rakennetun ympäristön* vastine. Konteksti, jossa *техносфера* esiintyy, on liian yleisluonteinen (vaikka se esiintyy määrittelevässä kontekstissa), jotta pystyttäisiin päättelemään käsitetason vastaavuuden olemassaolo. Sanaliiton *неприродная среда* tarkoite ei tule täysin selväksi kontekstiesimerkin perusteella. Sanatasolla tarkasteltuna *неприродная среда* tarkoittaa 'ei-luonnollista' tai 'ei-luonnontilaista' ympäristöä. Kontekstista (4 c), jossa yläkäsitteeksi mainittu vastine-ehdokas *неприродная среда* esiintyy, saa enemmän tietoa nimityksen *непроизводственная сфера* tarkoittamasta alakäsitteestä. Nimitys *неприродная среда* saattaakin viitata siihen, että venäjässä sen piiriin eivät kuulu esimerkiksi puistot ja puutarhat. Konteksteista (4 a), (4 b) ja (4 c) suomenkielisen *rakennetun ympäristön* määritelmän mukaista

termiä vastaa parhaiten kontekstissa (4 a) esiintyvä nimitys *искусственная (техногенная) среда*.

**искусственная (техногенная) среда; техносфера; неприродная среда;
непроизводственная сфера**

(5)
ympäristönsuojelu

toimet, joilla pyritään hoitamaan ympäristöä ja suojelemaan sitä ihmisen aiheuttamilta ympäristöhaitoilta (YS 1998: 19)

a) *Охрана окружающей среды* – система государственных и общественных мер, направленных на обеспечение гармоничного взаимодействия общества и природы на основе сохранения и воспроизводства природных богатств, рационального использования природных ресурсов, улучшения качества окружающей человека жизненной среды (Petrov 1996: 541).

b) На пленарных заседаниях съезда речь шла о состоянии и современных проблемах в области *охраны окружающей среды*, текущей и долгосрочной политике России (Gaevaja 1999e: 61).

c) Под *охраной окружающей среды* понимают совокупность международных, государственных и региональных правовых актов, инструкций и стандартов, доводящих общие юридические требования до каждого конкретного загрязнителя и обеспечивающих его заинтересованность в выполнении этих требований, конкретных природо-охранных мероприятий по претворению в жизнь этих требований (Demina 1997: 113).

d) В большинстве случаев решающий критерий оценки экологической ситуации – состояние и динамика здоровья населения; в конце концов, определенная логика в этом есть, поскольку *охрана окружающей природной среды* является не самоцелью, а служит, главным образом, обеспечению

реальных гарантий и приоритета здоровья человека
(Kommentarij 1999: 178).

Esimerkki (5 a) on määrittelevä konteksti. Siinä nimityksen *охрана окружающей среды* tarkoittama käsite määritellään valtiollisten ja yhteiskunnallisten toimenpiteiden järjestelmäksi, jonka tarkoituksena on luonnonrikkauksien suojeleminen ja ennallistaminen, luonnonvarojen järkipäivä käyttö sekä ihmisen elinympäristön laadun parantaminen. Kohta (5 b) on assosiativinen ilmaisten esitermin käyttöyhteyden. Siinä sanotaan, että kokouksen istunnoissa keskusteltiin ympäristönsuojelun tilasta ja tämänhetkisistä ongelmista Venäjän politiikassa. Määrittelevässä kontekstissa (5 c) sanaliiton *охрана окружающей среды* sanotaan tarkoittavan kansainvälisiä, valtiollisia ja alueellisia lakisäädöksiä ja standardeja. Selittävässä kontekstissa (5 d) sanaliiton *охрана окружающей природной среды* tarkoittama toiminta ei ole itsetarkoitus vaan merkitsee ihmisen terveyden todellisten takuiden ja etusijalle laittamisen turvaamista.

Ero suomenkielisen määritelmän ja venäjänkielisten kontekstiesimerkkien välillä on näkökulmassa. Suomessa *ympäristönsuojelu* tarkoittaa toimia, joilla pyritään hoitamaan ja suojelemaan ympäristöä, ja venäjässä puolestaan *охрана окружающей среды* -nimitys merkitsee järjestelmää (esimerkki 5 a) tai säädöksiä ja standardeja (esimerkki 5 b). Lisäksi *охрана окружающей среды* on merkitykseltään hieman laajempi kuin suomen *ympäristönsuojelu*, koska *ympäristönsuojelun* määritelmässä ei mainita lainkaan ennallistamista eikä elinympäristön laadun parantamista. Kohdassa (5 d) näkökulma on päinvastainen kuin suomen *ympäristönsuojelussa*. Suomessa tarkoituksena on hoitaa ja suojella ympäristöä, ja venäjänkielisessä kontekstiesimerkissä (5 d) taata ihmisen hyvinvointi. Kuten analyysissä (2) ja (3) todettiin, selvää eroa nimitysten *охрана окружающей среды* ja *охрана природной среды* välillä venäjässä ei tehdä, eikä siten voida varmuudella todeta, kumpi tässä käsitellyistä vastine-ehdokkaista

vastaa suomen *ympäristönsuojelua*. Näkökulmaeroista huolimatta tarkoitus on kuitenkin sama: ympäristönsuojelu.

охрана окружающей среды; охрана окружающей природной среды

(6) luonnonsuojelu

ympäristönsuojelun osa, jossa pyritään säilyttämään luonnon monimuotoisuus ja toimintakyky suojaamalla luontoa ihmisen aiheuttamilta ympäristöhaitoilta (YS 1998: 20)

a) Загрязнение природной среды вредными для человека отходами, истощение природных ресурсов и угроза разрушения экологических связей в природе породили другую форму взаимодействия общества и природной среды, которая называется *охрана природы*. Это форма – реакция на разрушительную деятельность человека в окружающей среде. В отличие от потребления, это осознанная форма общественной и государственной деятельности, направленная на сохранение и воспроизводство природных ресурсов. (Petrov 1996: 13.)

b) *ОХРАНА ПРИРОДЫ*, комплекс мер по сохранению, рациональному использованию и восстановлению природных ресурсов Земли, в т. ч. видового разнообразия флоры и фауны, богатства недр, чистоты вод и атмосферы (BES 1997).

c) Опробованным способом если не решения финансовых проблем, то нормализации процесса инвестирования средств на *природоохранную деятельность*, является разработка и реализация федеральных целевых программ (ФЦП) (Gaevaja 1999d: 53).

d) 5. Запрещается расходование средств экологических фондов на цели, не связанные с *природоохранительной деятельностью* (ZOOOPS st. 21).

e) Кроме того, у предприятий слишком слаба материальная заинтересованность во вложениях средств в *природоохрану* (Demina 1997: 106).

Suomen *luonnonsuojelulle* löytyi tutkimusaineistosta neljä eri muodoissa esiintyvää vastine-ehdokasta. Esimerkki (6 a) on määrittelevä konteksti, jossa sanaliitto *охрана природы* määritellään reaktioksi ihmisen ympäristöä ja luontoa tuhoavaa toimintaa vastaan sekä tietoiseksi yhteiskunnalliseksi ja valtiolliseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on luonnonvarojen suojelu ja ennallistaminen¹. Myös kontekstiesimerkki (6 b) on määrittelevä, ja *охрана природы* on siinä määritelty hieman laajemmin kuin kohdassa (6 a), koska luonnonvarojen suojelun ja ennallistamisen lisäksi kontekstissa mainitaan luonnonvarojen järkipäiväinen käyttö. Esimerkissä (6 c) todetaan, että federaation tavoiteohjelmien kehittämisellä pyritään varmistamaan varojen sijoittaminen sanaliiton *природоохранная деятельность* tarkoittamaan toimintaan. Kontekstissa (6 d) sanotaan, että ympäristörahojen varojen käyttö muihin kuin nimityksen *природоохранительная деятельность* tarkoittamaan toimintaan on kielletty. Kohdassa (6 e) kerrotaan yritysten osoittaneen laimeaa kiinnostusta sijoittaa varoja sanan *природоохрана* tarkoittamaan toimintaan.

Esimerkit (6 c), (6 d) ja (6 e) ovat assosiativisia konteksteja, ja niistä voidaan vain nähdä, että sanoja *природоохранная деятельность*, *природоохранительная деятельность* ja *природоохрана* käytetään ympäristöalan teksteissä. Määrittelevien kontekstien (6 a) ja (6 b) perusteella vaikuttaa siltä, että venäjänkielisten esitermien tarkoittamaan käsitteeseen sisällytetään ennallistaminen, jota suomenkielisessä määritelmässä puolestaan ei mainita, mutta joka *Ympäristösanaston* (1998: 90) mukaan siitä huolimatta kuuluu luonnonsuojeluun. Edellä esitetyn perusteella voidaan siis todeta, että

¹ Sekä *воспроизводство* (6 a) että *восстановление* (6 b) tarkoittavat suomeksi *ennallistamista* tässä yhteydessä, koska konteksteista ilmenee, että toiminnan takana on ihminen. Jos toiminnan takana ei olisi ihmistä, niillä voitaisiin tarkoittaa myös *uusiutumista*.

suomenkielinen termi *luonnonsuojelu* ja venäjänkieliset vastine-ehdokkaat vastaavat toisiaan.

**охрана природы; природоохранная деятельность;
природоохранительная деятельность; природоохрана**

(7)
biodiversiteetti; biologinen monimuotoisuus

elollisen luonnon monimuotoisuus (YS 1998: 23)

a) На государственные природные заповедники возлагаются следующие задачи:

a) осуществление охраны природных территорий в целях сохранения *биологического разнообразия* и поддержания в естественном состоянии охраняемых природных комплексов и объектов; -- (FZOOOPT st. 7).

b) Необходимо продолжить усилия по основным направлениям международной деятельности России в области охраны окружающей среды, в том числе по: сохранению *биоразнообразия*; -- (Kommentarij 1996: 360).

c) На заповедник как государственное научно-исследовательское учреждение возлагаются три основные задачи: охранительная, научная, культурно-просветительская.

Охранительная выражается -- в сохранении *биологического разнообразия* и поддержании в естественном состоянии охраняемых природных комплексов. (Petrov 1996: 470.)

Esimerkissä (7 a) valtiollisten luonnonpuistojen tehtäviksi mainitaan luonnonsuojelu, jonka tavoitteena on sanaliiton *биологическое разнообразие* mukaisen tilan säilyttäminen ja suojeltujen luontokohteiden säilyttäminen luonnontilaisina. Kontekstissa (7 b) sanotaan olevan välttämätöntä jatkaa luonnon- ja ympäristönsuojelun alalla ponnistuksia mm. biologisen monimuotoisuuden

säilyttämiseksi. Kohdassa (7 c) luonnonpuistojen suojelutehtäviin kuuluviksi mainitaan nimityksen *биологическое разнообразие* mukaisen tilan säilyttäminen ja suojeltujen luontokohteiden luonnontilan säilyttäminen. Esimerkit (7 a) ja (7 c) ovat sisällöltään lähes samanlaisia.

Kaikki kontekstit ovat assosiativisia. Sana *разнообразие* tarkoittaa BTS:n (1998) mukaan, että joitakin keskenään erilaisia (kohteita) on paljon. Vaikka määrittelevä konteksti puuttuu, voidaan olettaa, että suomenkielinen termi *biologinen monimuotoisuus* ja venäjänkielinen vastine-ehdokas *биологическое разнообразие* vastaavat toisiaan, koska kyseiset termit kuuluvat biologian ja ympäristönsuojelun peruskäsitteisiin niin suomen kuin venäjän kielessäkin.

биологическое разнообразие; биоразнообразие

(8) ympäristöpolitiikka

yhteiskuntapolitiikan osa, jossa eri ohjauskeinoin pyritään turvaamaan ihmisten hyvinvointi ja luonnonvarojen kestävä käyttö (YS 1998: 77)

a) Сохранение и развитие особо охраняемых природных территорий признано приоритетным направлением государственной *экологической политики* (Комментарий 1996: 202).

b) Съезд в своей резолюции отметил, что одним из важнейших направлений *экологической политики* страны должно быть обеспечение неистощимого природопользования и повышение ценности природных ресурсов (Gaevaja 1999e: 66).

c) В области государственной *экологической политики* разработана “Государственная стратегия устойчивого развития Российской Федерации“ и подготовлен Национальный план действий по охране окружающей среды

Российской Федерации на 1998–2000 годы (Gaevaja 1999a: 54).

Tutkimusaineistosta suomenkieliselle termille löytyi ainoastaan yksi vastineehdokas. Kontekstiesimerkissä (8 a) todetaan, että nimityksen *экологическая политика* tarkoittaman toiminnan tärkein suuntaus on luonnonsuojelualueiden säilyttäminen ja kehittäminen. Kohdassa (8 b) kerrotaan, että nimityksen *экологическая политика* mukaisten tärkeimpien tavoitteiden tulee turvata kestävä luonnonkäyttö ja luonnonvarojen arvon nostaminen. Esimerkissä (8 c) sanotaan, että Venäjän federaatiossa on laadittu kestävän kehityksen valtiollinen strategia ja Venäjän federaation kansallinen luonnon- ja ympäristönsuojelusuunnitelma.

Kaikki kontekstit ovat selittäviä konteksteja, ja niistä saa melko hyvän kokonaiskuvan siitä, mitä kaikkea sisältyy *экологическая политика* -nimityksen tarkoittamaan käsitteeseen. Konteksteista saadaan riittävästi tietoa, jotta voidaan päätellä, että suomenkielinen termi *ympäristöpolitiikka* ja venäjänkielisissä kontekstiesimerkeissä esiintyvä vastineehdokas *экологическая политика* vastaavat sisällöltään toisiaan.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

(9)

ympäristösopimus; ympäristönsuojelusopimus

sopimus toimista, joilla pyritään yhteisesti vaikuttamaan ympäristön tilaan ja ympäristönsuojelun tasoon (YS 1998: 78)

a) Если международным договором в области охраны окружающей природной среды, заключенным Российской Федерацией, установлены иные правила, чем те, которые содержатся в законодательстве Российской Федерации, то применяются правила международного договора (ZOOOPS st. 93).

b) К компетенции специально уполномоченных на то государственных органов Российской Федерации в области охраны окружающей природной среды относятся:

--

осуществление международного сотрудничества в области охраны окружающей природной среды, изучение, обобщение и распространение международного опыта, обеспечение выполнения обязательств Российской Федерации в соответствии с международными соглашениями в области охраны окружающей природной среды (ZOOOPS st. 7).

с) Более чем в 50 международных природоохранных договорах, конвенциях, соглашениях участвует Российская Федерация (Комментарий 1996: 337).

Tutkimusaineistosta ei löytynyt esimerkkejä määrittelevästä kontekstista. Kaikki esimerkit ovat assosiativisia konteksteja, sillä niistä käy ilmi nimityksen käyttöyhteys. Ympäristön- ja luonnonsuojelun näkökulma korostuu kaikissa kontekstiesimerkeissä.

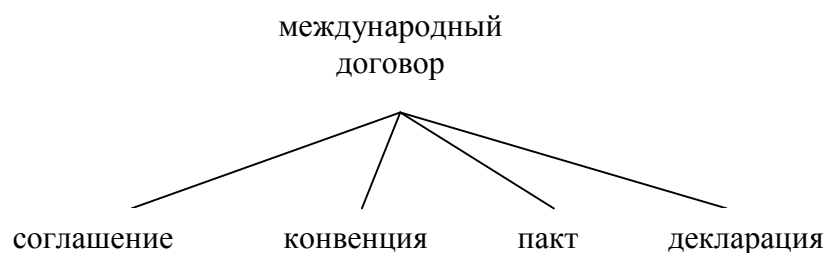
Kohdassa (9 a) sanotaan, että jos Venäjän federaation solmimassa kansainvälisessä sopimuksessa määritetään Venäjän federaation lainsäädännöstä poikkeavat säännöt, kansainvälinen sopimus syrjäyttää kansallisen. Esimerkissä (9 b) Venäjän federaation erikoisvaltuutuksen saaneiden valtion ympäristön-suojeluelinten tehtävänä on mm. kansainvälisen ympäristön- ja luonnonsuojeluyhteistyön toteuttaminen, kansainvälisen kokemuksen hyödyntäminen sekä kansainvälisissä sanaliiton *соглашение в области охраны окружающей природной среды* tarkoittamissa sopimuksissa mainittujen velvoitteiden noudattamisesta huolehtiminen. Kohdassa (9 c) mainitaan Venäjän olevan mukana yli 50 luonnonsuojelusopimuksessa.

Venäjässä sopimus-sanalle löytyy useita vastineita kuten договор, соглашение, конвенция, пакт ja декларация, joista kolme ensimmäistä esiintyy myös

esimerkeissä. *BTS:ssä* (1998) sana договор määritellään sanan соглашение avulla ja sana соглашение puolestaan sanan договор avulla. Sanan соглашение toinen merkitys *BTS:ssä* (1998) on oleellinen tämän analyysin kannalta. Sen mukaan соглашение tarkoittaa sopimusta, jossa määritetään osapuolten velvoitteet, tai asiakirjaa tällaisesta sopimuksesta (esimerkiksi kauppaa-, talous-, työsopimus ja kansainvälinen sopimus). (*BTS* 1998.) Sanat договор ja соглашение voivat tilannekohtaisesti tarkoittaa joko valtion sisäistä tai kansainvälistä sopimusta. Sana договор on siis yleisnimitys erilaisille sopimuksille, ja sen avulla on määritelty myös muita venäjänkielisiä sopimus-sanon vastineita.

Sanat конвенция, пакт ja декларация puolestaan kuuluvat ainoastaan kansainvälisten sopimusten piiriin (*BTS* 1998, *DS* 1984, 1985). Sanakirjassa *Diplomatičeskij slovar'* (1984) sanalla декларация voidaan julistuksen ohella tarkoittaa myös valtioiden välillä solmittavia sopimuksia.

Kansainvälisten sopimusten venäjänkieliset vastineet voidaan esittää hierarkia-suhteisessa käsitejärjestelmässä seuraavasti:

Kaavio 10. Kansainvälisen tason sopimukset venäjässä.

Kaikkia allamainittuja vastine-ehdokkaita voitaneen käyttää suomen *ympäristösopimuksen* ja *ympäristönsuojelusopimuksen* vastineena.

договор в области охраны окружающей природной среды;
соглашение в области охраны окружающей природной среды;
природоохранный договор; природоохранная конвенция;
природоохранное соглашение

(10)

ympäristöohjelma

ohjelma, jossa määritetään tietyt ympäristöpäämäärät ja ympäristövaatimukset sekä keinot niiden saavuttamiseksi ja noudattamiseksi (YS 1998: 78)

a) *Экологическая программа* – основные направления деятельности по реализации экологической доктрины на определенном этапе времени (Petrov 1996: 546).

b) С развитием рыночных отношений не утрачивается важность планирования как экономики, так и природоохранной деятельности, но оно видоизменяется, совершенствуются его формы. Вместо директивных планов принимаются планы-прогнозы, *экологические программы*. В них предусматриваются необходимые рубежи, показатели, которые необходимо или желательно достигнуть. (Kommentarij 1999: 78.)

c) 2. Финансирование *экологических программ* и мероприятия по охране окружающей природной среды производится за счет: -- (ZOOOPS st. 17).

Esimerkki (10 a) ilmentää *Ympäristösanaston* (1998) tyyppistä määritelmää määrittelevän kontekstin muodossa, mutta ei ole sisällöltään yhtä täsmällinen. Siinä sanaliitolla *экологическая программа* tarkoitetaan ohjelmaa, jossa doktriinin pääsuuntaukset toteutetaan tietyn ajan kuluessa. Esimerkki (10 b) on selittävä konteksti. Siinä nimitystä *экологическая программа* käytetään ilmaisemaan sellaista suunnitelmaa, jossa määritetään tietyt rajat ja arvot, jotka on välttämätöntä tai suositeltavaa saavuttaa. Assosiativisesta kontekstista (10 c)

ilmenee nimityksen *экологическая программа* käyttöyhteys. Siinä kerrotaan vastine-ehdokkaan *экологическая программа* tarkoittamien ohjelmien ja ympäristönsuojelutoimien rahoituslähteistä. Vertailtaessa suomenkielistä termiä ja venäjänkielisiä vastine-ehdokkaita sisällöllisesti toisiinsa kontekstiesimerkkien avulla voidaan todeta, että ne vastaavat melko hyvin toisiaan.

экологическая программа

(11)

kestävä kehitys

maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet (YS 1998: 78)

a) Следуя рекомендациям и принципам, изложенным в документах Конференции ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 1992), и руководствуясь ими, представляется необходимым и возможным осуществить в Российской Федерации последовательный переход к *устойчивому развитию*, обеспечивающий сбалансированное решение социально-экономических задач и проблем сохранения благоприятной окружающей среды и природно-ресурсного потенциала в целях удовлетворения потребностей нынешнего и будущих поколений людей (Kommentarij 1999: 351-352).

b) -- проект Концепции перехода Российской Федерации “на модель *устойчивого развития*, обеспечивающую сбалансированное решение задач социально-экономического развития на перспективу и сохранения благоприятного состояния окружающей среды и природно-ресурсного потенциала в целях удовлетворения жизненных потребностей населения“. Таким образом речь идет именно о концепции *экологической безопасности* страны. (Kommentarij 1999: 164.)

c) Основные положения государственной стратегии Российской Федерации по охране окружающей среды и

обеспечению *устойчивого развития* являются основой для конструктивного взаимодействия органов государственной власти Российской Федерации и ее субъектов, органов местного самоуправления, предпринимателей и общественных объединений по обеспечению комплексного решения проблем сбалансированного развития экономики и улучшения состояния окружающей среды (Kommentarij 1999: 164).

d) Председатель Госкомэкологии России В.И.Данилов-Данильян, рассказал о положении природоохранного дела в России и переходе страны к *устойчивому развитию* (Gaevaja 1999e: 61).

Tutkimusaineistosta löytyi niukasti vastine-ehdokkaita *kestävälle kehitykselle*. Kontekstissa (11 a) kerrotaan YK:n Ympäristö- ja kehityskonferenssissa Rio de Janeirossa vuonna 1992 sovituista periaatteista ja todetaan olevan välttämätöntä ja mahdollista, että Venäjällä siirrytään johdonmukaisesti kestäväan kehitykseen (*устойчивое развитие*). Kestävän kehityksen avulla voidaan turvata se, että yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin ongelmiin, ympäristön- ja luonnonsuojeluun sekä luonnonvaroihin liittyviin ongelmiin löytyy ratkaisu. Tämän tavoitteena on turvata nykyisen ja tulevien sukupolvien tarpeet. Esimerkki (11 b) on sisällöltään lähes samanlainen kuin (11 a). Kontekstin lopussa todetaan lisäksi, että kestäväan kehityksen konseptiolla viitataan samaan käsitteeseen kuin sanaliiton *экологическая безопасность* eli ympäristöturvallisuuden tarkoittamalla käsitteellä. Kontekstissa (11 c) sanotaan, että ympäristön- ja luonnonsuojelun ja kestäväan kehityksen turvaavan valtiollisen strategian peruseriaatteet ovat Venäjän federaation ja alueiden viranomaisten, paikallisviranomaisten, yrittäjien ja yhteiskunnallisten järjestöjen välisen vuorovaikutuksen rakenteellinen perusta ratkaistaessa talouden tasapainoisen kehityksen sekä ympäristön ja luonnon tilan parantamiseen liittyviä ongelmia. Esimerkissä (11 d) todetaan, että valtiollisen ympäristökomitean puheenjohtaja V. I. Danilov-Danil'jan kertoi luonnonsuojelun tilasta Venäjällä ja maan siirtymisestä kestäväan kehitykseen.

Kontekstit (11 a) ja (11 b) ovat määritteleviä, konteksti (11 c) selittävä ja konteksti (11 d) assosiativinen konteksti. Sisällöltään suomenkielinen termi ja kontekstit (11 a) ja (11 b) vastaavat toisiaan. Suomenkielisessä määritelmässä ei kuitenkaan mainita ympäristöä tai luontoa eikä luonnonvaroja niin kuin venäläisissä konteksteissa. Sanaliitto *экологическая безопасность* esiintyy usein venäjänkielisessä ympäristöalan kirjallisuudessa (ks. esim. Petrov 1996). Kontekstin (11 b) perusteella vaikuttaa siltä, että sanaliitot *устойчивое развитие* ja *экологическая безопасность* olisivat toistensa synonyymeja, mutta tutkimusaineistosta tälle oletukselle ei ole saatu vahvistusta, ja muissa esimerkkikonteksteissa käytetään nimitystä *устойчивое развитие*.

Danilov-Danil'jan ja Losev (2000) pitävät venäjänkielistä, suoraan englannista käännettyä nimitystä *устойчивое развитие* epäonnistuneena, koska se on epätarkka käänös englanninkielisestä termistä *sustainable development*. Heidän mielestään parempi vastine olisi *непрерывно поддерживаемое развитие*, joka täydemmin vastaa Brundtlandin komission kestävä kehityksen määritelmää. He ovat kuitenkin päätyneet käyttämään termiä *устойчивое развитие*, koska se on epätäsmällisyydestään huolimatta vakiintunut käyttöön. (Danilov-Danil'jan & Losev 2000: 102.)

Hyvönen ja Karkinen (1998: 61) ovat eri lähteistä löytäneet kahdeksan erilaista venäjänkielistä vastinetta kestävälle kehitykselle: *устойчивое развитие*, *неистощительное развитие*, *поддерживаемое развитие*, *целостное развитие*, *непрерывное развитие*, *непрекращающееся развитие*, *поступательное развитие* ja *регулируемое развитие*. Danilov-Danil'janin ja Losevin (2000) sekä Hyvösen ja Karkisen (1998) perusteella voidaan todeta, että keskustelu *kestävän kehityksen* venäjänkielisestä nimityksestä erilaisine näkökohtineen ja ulottuvuuksineen jatkuu. Virallisjulkaisuissa kuten esimerkiksi Venäjän federaation lainsäädännössä

käytetään kuitenkin nimitystä *устойчивое развитие* ja sitä voidaan pitää käyttöön vakiintuneena vastineena termille *kestävä kehitys*.

устойчивое развитие; экологическая безопасность

(12)

ympäristönsuojeluhallinto

ympäristönsuojelusta vastaavat viranomaiset ja niiden toiminta (YS 1998: 79)

a) Многие не могут смириться с понижением статуса федерального *природоохранного органа* до ранга комитета, что по их мнению, не способствует обеспечению экологической безопасности в стране и устойчивой работе государственных *органов управления в области охраны окружающей среды и природопользования* (Gaevaja 1999e: 64).

b) Система *органов государства в области охраны окружающей природной среды* всегда определялась формой охраны окружающей природной среды, преобладающей в природоохранительной деятельности (Petrov 1996: 176).

c) Основанием для вынесения решения об образовании природного заказника служит заключение экологической экспертизы, проведенной *органами окружающей природной среды* (Petrov 1996: 476).

d) 2. На государственные *природоохранительные органы* возлагается ведение государственного земельного, водного, лесного кадастров, государственных кадастров недр, животного мира, особо охраняемых природных территорий и объектов (ZOOOPS st. 16).

e) По оценке специалистов *природоохранных органов* интенсивное загрязнение земель твердыми бытовыми отходами происходит в регионах, где расположены города-курорты всероссийского значения (Mamin & Koškina 1999: 59).

Esimerkki (12 e) on assosiativinen konteksti ja muut ovat selittäviä konteksteja. Esimerkissä (12 a) kerrotaan federaation ympäristönsuojeluviranomaisen aseman alentamisesta komiteaksi. Tämä ei joidenkin mielestä edistä ympäristöturvallisuutta eikä valtiollisten ympäristönsuojelu- ja luonnonkäyttöviranomaisten työtä. (12 b):ssä sanotaan luonnonsuojelussa vallalla olevan luonnonsuojelun muodon määrittävän valtion luonnonsuojeluviranomaisjärjestelmän. Esimerkistä (12 c) selviää, että luonnonsuojelualueiden perustaminen edellyttää nimityksen *органы окружающей природной среды* tarkoittamien viranomaisten suorittamaa menettelyä *экологическая экспертиза*. Kohdan (12 d) mukaan nimityksen *природоохранные органы* mukaisille viranomaisille kuuluu maa-, vesi-, metsä-, maaperä-, eläin- ja luonnonsuojelualuerekisterien pitäminen. (12 e):ssä sanotaan, että luonnonsuojeluviranomaisten asiantuntijoiden arvion mukaan kiinteät kotitalousjätteet saastuttavat maata valtakunnallisesti tärkeissä kylpyläkaupungeissa.

Kuten termien (2) *ympäristö* ja (3) *luonto* kontekstiesimerkkien analyysissä todettiin, nimitysten *окружающая среда* ja *окружающая природная среда* merkitykset menevät venäjän kielessä päällekkäin, eikä siksi voida tarkasti sanoa, puhutaanko Venäjällä 'ympäristönsuojelu-' vai 'luonnonsuojeluviranomaisista'. Konteksteissa (12 d) ja (12 e) käytetyt adjektiivit *природоохранный* ja *природоохранный* ovat BTS:n (1998) mukaan synonyymeja. Sanaliitossa sanan *орган* kanssa ne viittaavat luonnonsuojeluhallintoon. Sana *орган* esiintyy melkein kaikissa konteksteissa monikossa riippumatta siitä, miten viranomaisen nimi muuten on muotoiltu. Venäjässä siis todennäköisesti käytetään sanaa *орган* monikossa, kun tarkoitetaan *ympäristönsuojeluhallintoa* tai ympäristönsuojeluviranomaisia yleisesti.

Vaikka ympäristönsuojeluhallinnon rakenne on erilainen Suomessa ja Venäjällä, termi *ympäristönsuojeluhallinto* ja venäjänkieliset esitermit viittaavat tehdyn analyysin perusteella samaan käsitteeseen.

органы управления в области охраны окружающей природной среды и природопользования; органы в области охраны окружающей природной среды; органы окружающей природной среды; природоохранительные органы; природоохранные органы

(13)
ympäristöoikeus

ympäristön ja luonnon käyttöä sekä ympäristön- ja luonnonsuojelua sääntelevä oikeudenala (YS 1998:80)

a) *Экологическое право* – совокупность норм, регулирующих общественные (экологические) отношения в сфере взаимодействия общества и природы в интересах сохранения и рационального использования окружающей природной среды для настоящих и будущих поколений людей (Petrov 1996: 2).

b) Таким образом, исторический процесс, проходивший в рамках административного социализма, привел к созданию *экологического права* как совокупности природоохранительного и природноресурсового отраслей права (Petrov 1996: 54).

c) Источниками *экологического права* признаются нормативно-правовые акты, в которых содержатся правовые нормы, регулирующие экологические отношения. К источникам *экологического права* относятся законы, указы, постановления и распоряжения, нормативные акты министерств и ведомств, законы и нормативно-правовые акты субъектов Федерации. (Petrov 1996: 80.)

d) В настоящее время как в средних, так и в высших юридических учебных заведениях *экологическое право* является самостоятельным курсом (Kommentarij 1999: 247).

Kontekstissa (13 a) *vastine-ehdokas ekologическое право* määritellään niiksi yhteiskunnallisiksi normeiksi, joilla säädellään yhteiskunnan ja luonnon vuorovaikutusta ja joiden tarkoituksena on luonnon ja ympäristön säilyttäminen ja järkiperäinen käyttö nykyisiä ja tulevia sukupolvia varten. Esimerkissä (13 b) *экологическое право* määritellään luonnonsuojelua ja luonnonvarojen käsittelevien oikeudenalojen kokonaisuudeksi. Kohdassa (13 c) mainitaan nimityksen *экологическое право* tarkoittaman käsitteen lähteiksi normatiiviset ja oikeudelliset säädökset, jotka sisältävät ympäristösuhteita säätelevät oikeudelliset normit. Lähteisiin sanotaan kuuluviksi lait, ukaasit, päätökset, määräykset, ministeriöiden ja virastojen antamat normatiiviset säädökset sekä federaation subjektien lait sekä normatiiviset ja oikeudelliset säädökset. Kontekstiesimerkissä (13 d) kerrotaan, että ympäristöoikeuden kursseja järjestetään keskiasteen ja korkeakoulutasoisissa oikeustieteellisissä oppilaitoksissa.

Esimerkit (13 a) ja (13 b) ovat määritteleviä konteksteja, (13 c) selittävä ja (13 d) assosiativinen konteksti. Suomenkielisessä määritelmässä ei mainita yhteiskunnan ja luonnon vuorovaikutusta eikä luonnon ja ympäristön säilyttämistä nykyisille ja tuleville sukupolville kuten kontekstissa (13 a). Ympäristön säilyttämisen ja käytön osalta konteksti vastaa suomenkielisen termin sisältöä. Lähimpänä *ympäristöoikeuden* termin sisältöä on (13 b), vaikka siinä puhutaankin luonnonvaroista eikä luonnon käytöstä. Kontekstissa (13 c) ympäristöoikeuden lähteet vastaavat pitkälti suomenkielisessä alan kirjallisuudessa mainittuja lähteitä poislukien EU:n asetukset ja direktiivit (sillä Venäjään ei kuulu EU:hun). Suomessa ympäristöoikeuden lähteitä ovat Ekroosin (1998) mukaan "lait, asetukset, valtioneuvoston päätökset, ministeriöiden päätökset ja kunnalliset säännöt". Lisäksi erilaiset lainvalmisteluasiakirjat sekä EU:n ylikansallinen

normisto asetuksineen ja direktiiveineen kuuluvat keskeisiin ympäristöoikeuden lähteisiin. (Ekroos 1998: 21–22.) Hollo (1998: 23) toteaa, että ympäristöoikeuden terminologian vertailu on hankalaa käsitteiden osittaisen vakiintumattomuuden takia niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla.

Konteksteista saadun tiedon ja suomenkielisen määritelmän perusteella voidaan päätellä, että *ympäristöoikeus* ja *экологическое право* vastaavat käsitetasolla toisiaan.

экологическое право

(14)

ympäristörikos

ympäristöhaittaan johtava säädösten vastainen teko, josta voi seurata rangaistus (YS 1998: 80)

a) *Экологическое* (эколого-правовое) *правонарушение* – это виновное, противоправное деяние (действие, бездействие), посягающее на установленный в РСФСР и других республиках экологический правопорядок и причиняющее вред природной среде либо создающее реальную угрозу такого причинения (Petrov 1996: 271).

b) Общее понятие преступления дано в общесоюзном уголовном законе – Основях уголовного законодательства Союза ССР и республик, принятых Верховным Советом СССР в июне 1991 г. Исходя из этого определения *экологическим преступлением* следует считать виновное общественно опасное деяние, посягающее на установленный в Российской Федерации экологический правопорядок, экологическую безопасность общества и причиняющее вред окружающей природной среде и здоровью человека. (Petrov 1996: 288.)

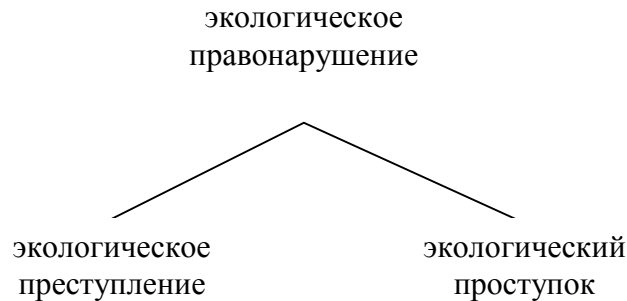
c) Все *экологические правонарушения* подразделяются на две группы – *экологические преступления* и *проступки*.

Водораздел между ними проходит по признаку общественной опасности. Преступления являются общественно опасным деянием, проступок – общественно вредным. Между собой они различаются не только количеством экологических составов (в преступлении проступков в три раза больше), но и многообразием их содержания. (Petrov 1996: 309.)

d) За *экологические правонарушения*, то есть виновные, противоправные деяния, нарушающие природоохранительное законодательство и причиняющие вред окружающей природной среде и здоровью человека, должностные лица и граждане несут дисциплинарную, административную либо уголовную, гражданско-правовую, материальную, а предприятия, учреждения, организации - административную и гражданско-правовую ответственность в соответствии с настоящим Законом, иными законодательными актами Российской Федерации и республик в составе Российской Федерации (ZOOOPS st. 81).

Kontekstissa (14 a) sanaliitolla *экологическое правонарушение* tarkoitetaan sellaista ympäristölainsäädännön vastaista tekoa, jolla luonnolle aiheutuu vahinkoa tai todellisen vahingon vaara. Esimerkin (14 b) esitermissä *экологическое преступление* korostuu yhteiskunnallisesti vaarallinen teko, joka rikkoo Venäjän federaation ympäristölainsäädäntöä, vaarantaa yhteiskunnan ympäristöturvallisuuden ja aiheuttaa vahinkoa luonnolle sekä ihmisen terveydelle. Esimerkissä (14 c) sanaliiton *экологическое правонарушение* tarkoittamat teot jakautuvat kahteen ryhmään. Vastine-ehdokas *экологический проступок* eroaa esitermistä *экологическое преступление* siinä, että se on luokiteltu yhteiskunnallisesti haitalliseksi ja nimityksen *экологическое преступление* mukaista tekoa lievemmäksi. Toisin sanoen vastine-ehdokkaat *экологический проступок* ja *экологическое преступление* määritellään sanaliiton *экологическое правонарушение* tarkoittaman käsitteen alakäsitteiksi, sillä niillä kummallakin on yläkäsitteen olennaispiirteiden lisäksi omia olennaispiirteitä.

Tämän perusteella kyseisten vastine-ehdokkaiden välisiä suhteita voidaan kuvata hierarkkisen käsitejärjestelmän avulla:

Kaavio 11. Nimityksen *экологическое правонарушение* jakautuminen alakäsitteisiin venäjän kielessä.

Kohdassa (14 d) luonnonsuojelulain rikkomuksista ja ympäristöä sekä ihmisen terveyttä vahingoittavista teoista määritetään erilaiset vastuut: virkamiehille ja kansalaisille – kurinpidollinen, hallinnollinen, rikosoikeudellinen, siviilioikeudellinen tai taloudellinen vastuu, yrityksille, laitoksille ja järjestöille – hallinnollinen ja siviilioikeudellinen vastuu lain mukaan.

Suomalaisen termin *ympäristörikos* yläkäsitteenä on hierarkkisessa käsitejärjestelmässä ympäristövahinko, joka jakautuu tahallisiin tai tuottamuksellisiin sekä tahattomiin ympäristövahinkoihin (YS 1998: 68). Suomessa sanat rikkomus ja rike ovat rikokseen verrattuna kumpikin vähäisempiä oikeudenvastaisia tekoja (CD-PS 1997).

Kaikki esimerkit (14 a), (14 b), (14 c) ja (14 d) ovat määritteleviä konteksteja. Esimerkkien (14 a), (14 b) ja (14 d), *Ympäristösanaston* (1998) ja *CD-Perussanakirjan* (1997) määritelmien perusteella voidaan todeta, että nimitys *экологическое преступление* ja suomenkielinen termi vastaavat sisällöllisesti

toisiaan. Kontekstiesimerkin (14 c) ja CD-PS:n (1997) määritelmän pohjalta voidaan lisäksi päätellä, että (*экологический*) *проступок* ja rikkomus ja rike sekä (*экологическое*) *преступление* ja rikos ovat merkitykseltään lähellä toisiaan.

**экологическое преступление; экологическое правонарушение;
экологический проступок**

(15)
aiheuttamisperiaate; aiheuttajaperiaate

periaate, jonka mukaan ympäristöä pilaavan toiminnan harjoittaja vastaa niistä kustannuksista, jotka aiheutuvat haitallisten ympäristövaikutusten estämisestä ja vähentämisestä tai ennallistamisesta (YS 1998: 81)

a) Еще в 1992 году правительство утвердило и ввело в действие Порядок взимания платежей за загрязнение окружающей природной среды. Это – основа всего экономического механизма охраны окружающей среды, реализация *принципа “загрязнитель-платит”*. (Gaevaja 1999e: 67).

b) Сейчас утверждены Правительством и реализуются 11 ФЦП [федеральных целевых программ], по которым Госкомэкологии России является заказчиком. Их финансирование в 1997 г. из всех источников составило 70 % от предусмотренного планом. Доля федерального бюджета (без средств Федерального экологического фонда) при этом составила 2 %, местных бюджетов – 40 %, предприятий – 50 %. Последняя цифра говорит о том, что начинает работать *принцип “загрязнитель платит”*, хотя основу этого финансирования составляют все те же взаимозачеты. (Gaevaja 1999d: 53.)

c) Всеобщность обязанности возмещения вреда как принципа российского законодательства, разумеется, не исключает некоторых особенностей его реализации сообразно характеру тех или иных отношений. -- В эколого-правовых отношениях данный принцип реализуется формулой *“загрязнитель платит”*, а также существованием

особого способа подсчета ущерба при помощи
утвержденных такс. (Petrov 1996: 340.)

Kontekstissa (15 a) todetaan, että hallitus on vahvistanut ja ottanut käyttöön maksun ympäristön saastuttamisesta. Tämä maksu on ympäristönsuojelun taloudellinen perusta ja se toteuttaa periaatetta “*загрязнитель платит*”. Myös esimerkissä (15 b) todetaan, että mainitun periaatteen vaikutukset alkavat näkyä, koska yrityksiltä peritty osuus federaation tavoiteohjelmia varten on 50 %. Kohdassa (15 c) todetaan vahingon korvaamisen olevan Venäjän lainsäädäntöön kuuluva periaate ja että periaate toteutuu ympäristöoikeudessa kaavan “*загрязнитель платит*” sekä vahvistettujen vahingonkorvaustaulukoiden mukaisesti.

Kaikki kontekstit ovat selittäviä. Suomenkielisessä määritelmässä mainituista estämisestä, vähentämisestä ja ennallistamisesta venäjänkielisissä kontekstiesimerkeissä tulee esiin ainoastaan vahingon korvaaminen, jolla mahdollisesti tähdätään ennallistamiseen. Vastine-ehdokkaat esiintyvät uusimmissa kirjoituksissa ja niiden kirjoitusasu vaihteli. Kontekstissa (15 a) *принцип “загрязнитель-платит”* on kirjoitettu yhdysmerkillä, konteksteissa (15 b) ja (15 c) puolestaan ilman yhdysmerkkiä. Esiintymien vähyys, lainausmerkkien käyttö ja kirjoitusasun vaihtelu kertonee siitä, että nimitys on venäjässä uusi tai ainakin vakiintumaton. Se on käännetty suoraan englanninkielisestä termistä *polluter pays principle*. Myös suomessa on *aiheuttamisperiaatteen* ja *aiheuttajaperiaatteen* rinnalla käytössä nimitys pilaaja maksaa -periaate, mutta sitä ei suositella käytettäväksi (YS 1998: 81).

Konteksteista saa melko paljon tietoa nimityksen *принцип “загрязнитель платит”* tarkoittamasta käsitteestä, mutta lisätiedot olisivat silti tarpeen, jotta voitaisiin päätellä, vastaavatko termit *aiheuttamisperiaate* ja *aiheuttajaperiaate*

sekä vastine-ehdokas *принцип “загрязнитель платит”* sisällöltään toisiaan. Vastaavuutta voidaan kuitenkin pitää hyvin todennäköisenä, koska sekä venäjänkielinen vastine-ehdokas että suomenkielinen termi on lainattu englannista. Epätodennäköistä sen sijaan on, että käsitteen sisältö olisi lainatessa muuttunut, sillä *aiheuttamisperiaate* kuuluu keskeisiin kansainvälisiin ympäristöoikeuden periaatteisiin, jotka on mainittu Euroopan unionin unionisopimuksessa ja joihin Suomi on sitoutunut. Muut periaatteet ovat korkean suojelutason periaate, varovaisuusperiaate, ennalta ehkäisyyn periaate, vahinkojen torjuminen saastelähteellä -periaate ja läpäisyperiaate. (Kvist & Hakkarainen 1998: 42–43.)

принцип “загрязнитель платит”

(16)

ympäristövaikutusten arviointi; YVA

menettely, jossa selvitetään suunnitteilla olevan hankkeen mahdolliset ympäristövaikutukset ennen lopullista päätöksentekoa (YS 1998: 81)

a) *Экологическая экспертиза* представляет собой самостоятельный вид экологического контроля. В общей схеме эколого-правового механизма она выступает гарантом выполнения эколого-правовых предписаний. Но в отличие от других гарантий (текущего контроля, ответственности за последствия) она имеет чисто предупредительное значение, ибо, как правило, совершается до начала эколого-вредной деятельности. (Petrov 1996: 252.)

b) *Экологическая экспертиза* – установление соответствия намечаемой хозяйственной и иной деятельности экологическим требованиям и определение допустимости реализации объекта *экологической экспертизы* в целях предупреждения возможных неблагоприятных воздействий этой деятельности на окружающую природную среду и связанных с ними социальных, экономических и иных последствий реализации объекта *экологической экспертизы* (FZOËË st. 1).

с) 1.2. *ОВОС* организуется и осуществляется с целью выявления и принятия необходимых и достаточных мер по предупреждению возможных неприемлемых для общества экологических и связанных с ними социальных, экономических и других последствий реализации хозяйственной или иной деятельности (Kommentarij 1999: 166).

d) Обосновывающая документация по реализации видов и объектов деятельности, перечень которых приведен в приложении к настоящему Положению, без результатов проведения *ОВОС* на государственную экологическую экспертизу в Минприроды России и/или его территориальные органы не принимается (Kommentarij 1999: 167).

е) 1. Государственная экологическая экспертиза, в том числе повторная, проводится при условии соответствия формы и содержания представляемых заказчиком материалов требованиям -- и при наличии в составе представляемых материалов:

документации, подлежащей государственной экологической экспертизе в соответствии со статьями 11 и 12 настоящего Федерального закона, в объеме, который определен в установленном порядке и содержащий материалы оценки воздействия на окружающую природную среду хозяйственной и иной деятельности, которая подлежит государственной экологической экспертизе; -- (FZOËË st. 14).

Esimerkkejä vastine-ehdokkaista экологическая экспертиза ja оценка воздействия на окружающую среду eli *ОВОС* löytyi tutkimusaineistosta runsaasti. Esitermillä экологическая экспертиза tarkoitetaan esimerkissä (16 a) itsenäistä ympäristövalvonnan muotoa, jolla pyritään takaamaan ympäristö-oikeudellisten määräysten noudattaminen. Esimerkistä ilmenee se seikka, että menettelyllä on pelkästään ennaltaehkäisevä merkitys, sillä nimityksen экологическая экспертиза mukainen menettely suoritetaan ennen ympäristön kannalta haitallisen toiminnan aloittamista. Myös laista löytyneessä esimerkissä (16 b) sanotaan nimityksen экологическая экспертиза tarkoittavan menettelyä,

jossa tarkastetaan, vastaako taloudellinen ja muu toiminta ympäristövaatimuksia ja onko kohteen toteuttaminen mahdollista, kun otetaan huomioon toiminnasta mahdollisesti aiheutuvat epäsuotuisat ympäristövaikutukset ja niihin liittyvät yhteiskunnalliset, taloudelliset ja muut seuraukset. Kohdassa (16 c) esitermin *ОВОС* mukainen menettely suoritetaan yhteiskunnan kannalta ympäristölle vahingollisten ja niihin liittyvien yhteiskunnallisten, taloudellisten ja muiden seurausten ehkäisemiseksi. Kontekstissa (16 d) todetaan, että ennen esitermin *экологическая экспертиза* tarkoittaman menettelyn toteuttamista on suoritettava *ОВОС* eli *оценка воздействия на окружающую среду*, jonka tulosten pohjalta toteutetaan nimityksen *экологическая экспертиза* mukainen menettely. Esimerkissä (16 e) sanaliiton *экологическая экспертиза* mukainen menettely toteutetaan sillä ehdolla, että tilaajan esittämät asiakirjat vastaavat muoto- ja sisältövaatimuksia ja että asiakirjoihin sisältyy taloudellista ja muuta toimintaa koskeva nimityksen *ОВОС* tarkoittama aineisto.

Petrovin (1996) mukaan Venäjällä on olemassa neljä erilaista sanaliiton *экологическая экспертиза* tarkoittamaa menettelyä: государственная, ведомственная, общественная sekä научная экологическая экспертиза, joista ensimmäinen, valtiollisen tason menettely on tuloksiltaan sitova. Toinen, virastotasoinen menettely on sitova viraston sisällä, ellei se ole ristiriidassa valtiollisen menettelyn kanssa. Kolmannesta menettelytavasta vastaavat eri kansalaisjärjestöt ja neljännessä eri tieteelliset yhteisöt sekä korkeakoulut. Kolmas ja neljäs menettely eivät ole luonteeltaan sitovia vaan suositusluonteisia. (Petrov 1996: 252–253.) Suomessa puolestaan toteutetaan vain yhdentyypistä YVA-menettelyä, jonka tulos ei sido päätöksentekijää, mutta vaikuttaa hankesuunnitteluun. Hankkeen lupa- tai muuta päätöstä ei Suomessa saa tehdä ennen arviointiselostuksen ja yhteysviranomaisen lausunnon esittämistä lupaviranomaiselle. (Kuusiniemi 1995: 176.)

Esimerkit (16 b) ja (16 c) ovat määritteleviä konteksteja ja muut selittäviä. Kontekstien (16 b) ja (16 c) perusteella voitaisiin olettaa, että nimityksillä *экологическая экспертиза* ja *ОВОС* tarkoitetaan yhtä ja samaa menettelyä. Esimerkeistä (16 d) ja (16 e) ilmenee kuitenkin, että ne eivät voi olla synonyymeja, koska *ОВОС* on suoritettava ennen nimityksen *экологическая экспертиза* mukaista menettelyä. Yhteistä suomalaisen YVA-termin kanssa on se, että myös YVA-menettely suoritetaan ennen varsinaisen hankkeen toteuttamista tai toiminnan aloittamista. Vaikka kontekstiesimerkeistä ilmenee, että kyseessä on kaksi erilaista menettelyä, tutkimusaineisto ei antanut selkeää vastausta siihen, mikä nimitysten *экологическая экспертиза* ja *ОВОС* tarkoittamien menettelyjen välinen konkreettinen ero Venäjällä on.

Kontekstiesimerkkien (16 b) ja (16 c) perusteella voidaan päätellä, että sekä vastine-ehdokkaat *экологическая экспертиза* että *ОВОС* vastaavat sisällöltään suomalaista termiä YVA, mutta kontekstiesimerkeistä (16 d) ja (16 e) selviää, että esitermien *экологическая экспертиза* ja *ОВОС* mukaiset menettelyt eivät tarkoita samaa. Näin ollen ei voida varmuudella todeta, kumpi vastine-ehdokkaista vastaisi yksiselitteisesti suomenkielistä termiä *ympäristövaikutusten arviointi*.

экологическая экспертиза; оценка воздействия на окружающую среду; ОВОС

(17)
ympäristölupa

ympäristöviranomaisen myöntämä lupa, joka tarvitaan ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa aiheuttavalle toiminnalle (YS 1998: 82)

а) Применительно к области охраны окружающей природной среды и природопользования *природно-ресурсовая лицензия* – это разрешение на ведение

определенного вида деятельности по использованию природного ресурса (Petrov 1996: 145).

b) 1.4. Для заключения договора природопользователем представляются:

--

1.4.3. *Лицензия на комплексное природопользование*, выданная в установленном порядке Комитетом экологии и природных ресурсов Самарской области, или специальное разрешение на использование отдельного природного ресурса, выданное в установленном действующим законодательством порядке (Kommentarij 1999: 91).

с) 3. *Лицензия (разрешение) на комплексное природопользование* выдается природопользователю специально уполномоченными на то государственными органами Российской Федерации в области охраны окружающей природной среды с указанием:

видов, объемов и лимитов хозяйственной деятельности по использованию природных ресурсов;

экологических требований, при которых допускается использование природных ресурсов, последствий несоблюдения этих требований (ZOOOPS st. 18).

Kontekstissa (17 a) *природноресурсовая лицензия* tarkoittaa lupaa harjoittaa jotakin tiettyä toimintaa, joka kohdistuu jonkin luonnonvaran käyttöön. Esimerkissä (17 b) erotetaan toisistaan *лицензия на комплексное природопользование* ja специальное разрешение на использование отдельного природного ресурса. Kohdassa (17 c) mainitaan sanat *лицензия* ja *разрешение* synonyymeiksi ja luvan myöntäjiksi erikoisvaltuutuksen saaneet Venäjän federaation luonnon-suojeluviranomaiset. Luvassa määritellään luonnonvarojen käyttöä koskevan toiminnan lajit, kattavuus ja rajoitukset sekä luonnonvarojen käyttöä koskevat ympäristövaatimukset sekä seuraamukset vaatimusten täyttämättä jättämisestä.

Konteksti (17 a) on määrittelevä ja kontekstit (17 b) sekä (17 c) ovat selittäviä. BTS:n (1998) mukaan adjektiivi *комплексный* tarkoittaa kokonaista ryhmää esineitä, ilmiöitä tai vaiheita, jotka muodostavat yhden kokonaisuuden.

Esimerkissä (17 b) mainitut *лицензия на комплексное природопользование* ja *разрешение на использование отдельного природного ресурса* eroavat toisistaan siinä, että ensiksi mainittu lupa käsittää useamman luonnonvaran käyttöoikeuden, kun taas jälkimmäinen rajoittuu vain yhden luonnonvaran käyttöön. Petrov (1996: 159) kirjoittaa kuitenkin, että nimityksellä *комплексное природопользование* tarkoitetaan yhden tai useamman luonnonvaran käyttöä samanaikaisesti siten, että ympäristön- ja luonnonsuojelu otetaan huomioon ja noudatetaan luonnonvarojen järkipärisen käytön ja ennallistamisen vaatimuksia. Kaaviossa 12 on Petrovin (1996: 145–151) pohjalta esitetty hierarkkisen käsitejärjestelmän avulla Venäjän luonnonvarojen käyttöluvut.

Kaavio 12. Luonnonvarojen käyttöluvut Venäjällä.

Suomessa *ympäristölupa* koostuu neljästä osaluvasta: sijoitusluvasta, ilmaluvasta, jäteluvasta ja immissioluvasta. Varsinaisesti ympäristölupa ei ole yksi lupa, vaan siksi kutsuttu päätösasiakirja, johon sisältyvät kunkin lain mukaan myönnetyt osaluvat. Kyseessä on ympäristölupa, vaikka luvanhakija tarvitsisikin vain yhden osaluvan. (Hollo 1998: 281–282.) Muut luonnon käyttöä koskevat luvat (esimerkiksi lupa vesienkäyttöön) on haettava erikseen (Hollo 1998: 200–203).

Käsitetasolla tarkasteltuna ero on näkökulmassa: Venäjällä lupa tarvitaan luonnonvarojen käyttöä varten ja Suomessa ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa aiheuttavalle toiminnalle. Lisäksi Venäjällä luonnonkäyttöluvan piiriin kuuluu esimerkiksi puutarhanviljely, kalastus ja metsästys sekä puunhakkuu (Petrov 1996: 145–151). Suomessa nämä toiminnot eivät kuulu ympäristöluvan piiriin eli nimitykset tarkoittavat eri käsitteitä. Edellä esitetyn perusteella voidaan päätellä, että *ympäristöluvan* ja nimityksen *лицензия на комплексное природопользование* ei voida katsoa vastaavan toisiaan käsitetasolla.

**природноресурсовая лицензия; лицензия на комплексное
природопользование; разрешение на комплексное
природопользование**

(18)
ympäristövaatimus

yksittäisen henkilön, organisaation tai organisaation osan toiminnalle asetettu ympäristön tasoa koskeva ehto (YS 1998: 83)

a) 1. В стандартах на новую технику, технополиии, материалы, вещества и другую продукцию, способную оказать вредное воздействие на окружающую природную среду, устанавливаются *экологические требования* для предупреждения вреда окружающей природной среде, здоровью и генетическому фонду человека.

2. *Экологические требования* к продукции производства и потребления должны обеспечивать соблюдение нормативов предельно допустимых воздействий на окружающую природную среду в процессе производства, хранения, транспортировки и использования продукции. (ZOOOPS st. 32.)

b) По содержанию *экологические императивы* подразделяются на: предупредительные, запретительные, восстановительные (компенсационные), карательные, поощрительные, управомочивающие, разрешительные и обязательные (Petrov 1996: 65).

c) Нормы-императивы содержат *экологические требования* ко всем источникам воздействия на среду и здоровье человека и предлагают им в безальтернативном порядке эколого-правовую модель поведения. *Экологические императивы* устанавливают запреты на экологически вредную деятельность (ст. 40–57 Закона [Закон об охране окружающей природной среды]), лимиты на природопользование (ст. 19), порядок выдачи лицензий на использование природных ресурсов (ст. 18). (Petrov 1996: 163.)

Esimerkissä (18 a) sanotaan nimityksen *экологические требования* mukaisia vaatimuksia määrättävän uudelle tekniikalle, uusille teknologioille, materiaaleille, aineille ja muulle tuotannolle, jotka mahdollisesti voivat aiheuttaa haittaa ympäristölle, ihmisen terveydelle tai geeniperimälle. Esimerkin kohdassa 2 sanotaan, että tuotettaville ja kulutettaville tavaroille asetettujen, nimityksen *экологические требования* tarkoittamien vaatimusten tulee turvata ympäristöön vaikuttavalle toiminnalle asetettujen raja-arvojen noudattaminen. Kontekstissa (18 b) *экологические императивы* on jaoteltu kahdeksaan osaan: varoittavaan, kieltävään, ennallistavaan (korvaavaan), rangaistavaan, kannustavaan, valtuuttavaan, sallivaan ja velvoittavaan. Kontekstissa (18 c) kerrotaan nimityksen нормы-императивы kohdistavan sanaliiton *экологические требования* mukaiset vaatimukset kaikkiin lähteisiin, jotka aiheuttavat ympäristö- tai terveysvaikutuksia. Esimerkin toisessa virkkeessä sanotaan, että laissa kielletään ympäristön kannalta

haitallinen toiminta, määritellään luonnon käyttöä koskevat rajoitukset ja säädellään luonnonvarojen käyttöön myönnettävistä luvista.

Suomenkielisessä määritelmässä ei puhuta ympäristö-, terveys- ja geenihaittojen ehkäisystä eikä ympäristöön vaikuttavalle toiminnalle asetettujen raja-arvojen noudattamisesta kuten esimerkissä (18 a). Kohdassa (18 b) on käytetty sanaa *императив*, joka BTS:n (1998) mukaan tarkoittaa ehdotonta vaaatimusta tai käskyä. Tällä perusteella voisi olettaa nimityksen *экологические императивы* tarkoittaman käsitteen vastaavan *ympäristövaatimusta*. Sana *требование* tarkoittaa BTS:n (1998) mukaan tiukasti esitettyä pyyntöä, toivomusta, sääntöä tai ehtoa, jota vaaditaan täytettäväksi. Kontekstissa (18 c) on käytetty sekä nimitystä *экологические требования* että *экологические императивы*. Kontekstissa viitataan Venäjän ympäristön- ja luonnonsuojelulain pykäliin. Esimerkki (18 a) on saman lain eri pykälästä, ja siinä käytetään nimitystä *экологические требования*. Edellä esitetyn perusteella on siis pääteltävissä, että nimityksiä käytetään synonyymisesti, koska niillä viitataan samaan käsitesisältöön.

Kontekstit (18 a) ja (18 c) ovat selittäviä konteksteja ja (18 b) on assosiatiivinen. Selittävistä konteksteista saa tietoa nimitysten *экологические требования* ja *экологические императивы* tarkoittamista käsitteistä. Kontekstin (18 c) perusteella voidaan nähdä, että venäjänkielinen sanaliitto *экологические императивы* viittaa laajempaan käsitesisältöön kuin *ympäristövaatimus*. Määrittelevän kontekstin puuttuessa ei kuitenkaan ole mahdollista varmasti päätellä, vastaavatko suomalainen termi ja venäläisten vastine-ehdokkaiden tarkoittamat käsitteet täysin toisiaan.

экологические требования; экологические императивы

(19)
ympäristölaatu

ympäristöviranomaisen asettama kemiallisia, fysikaalisia tai biologisia ominaisuuksia koskeva ehto, joka ympäristön tilan tulee täyttää (YS 1998: 84)

a) Критериями выполнения цели эколого-правовой нормы служат *нормативы качества окружающей природной среды*. Это показатели предельно допустимого воздействия вредных веществ или явлений на окружающую природную среду и здоровье человека. К их числу относят предельно допустимые нормы химического, физического, биологического воздействия, а также лимиты использования, потребления, выемки природных ресурсов природопользователями. (Petrov 1996: 174.)

b) *Нормативами качества окружающей природной среды* в свете настоящего Закона являются предельно допустимые нормы воздействия на окружающую природную среду со стороны антропогенной деятельности человека (хозяйственной, рекреационной и иной деятельности) (Petrov 1996: 197).

c) Как видно из текста комментируемого Закона (ст. 68-72), экологический контроль охватывает все природные ресурсы страны, их состояние, изменяющееся под хозяйственным или иным воздействием, соблюдением природоохранного законодательства и *нормативов качества окружающей среды* (Kommentarij 1999: 223).

d) 1. Экологический контроль ставит своими задачами наблюдение за состоянием окружающей природной среды и ее изменением под влиянием хозяйственной и иной деятельности; проверку -- соблюдения требований природоохранительного законодательства и *нормативов качества окружающей природной среды* (ZOOOPS st. 68).

Ympäristölaatu venäjänkieliselle vastine-ehdokkaalle löytyi yksi määrittelevä konteksti sekä muutamia assosiatiivisia kontekstiesimerkkejä. Määrittelevässä kontekstiesimerkissä (19 a) sanaliitolla *нормативы качества окружающей природной среды* tarkoitetaan ympäristölle tai ihmisen terveydelle

vaarallisten aineiden tai ilmiöiden vaikutusten suurimpia sallittuja raja-arvoja. Niihin lukeutuvat kemialliset, fysikaaliset ja biologiset raja-arvot sekä luonnonvarojen käyttöä, kulutusta ja ottamista koskevat rajoitukset. Kohta (19 b) on selittävä konteksti. Siinä viitataan lakiin, jossa sanaliitto *нормативы качества окружающей природной среды* määritellään ihmisen taloudelliselle, virkistyselliselle ja muulle ympäristöön vaikuttavalle toiminnalle asetetuiksi raja-arvoiksi. Assosiativisessa kontekstissa (19 c) ympäristövalvonta koskee maan kaikkia luonnonvaroja ja niiden taloudellisen tai muun toiminnan seurauksena muuttuvaa tilaa, luonnonsuojelulainsäädännön sekä nimityksen *нормативы качества окружающей среды* tarkoittamien laatumien noudattamista. Kontekstiesimerkki (19 d) on myös assosiativinen. Siinä ympäristövalvonnan tehtäviin kuuluu mm. ympäristön tilan ja taloudellisen sekä muun toiminnan seurauksena tapahtuvien muutosten seuranta, luonnonsuojelulainsäädännön ja sanaliiton *нормативы качества окружающей природной среды* mukaisten normien noudattamisen seuranta.

Ympäristösanastossa (1998: 84) termin *ympäristölaatumormi* seliteosassa kerrotaan, että "ympäristölaatumormit ovat yleensä lukuarvoin esitettyjä ehtoja esimerkiksi ilman laadulle". Kontekstiesimerkkien, suomalaisen määritelmän ja seliteosan perusteella voidaan todeta, että suomenkielinen termi *ympäristölaatumormi* on jonkin verran suppeampi venäjänkielisiin vastine-ehdokkaisiin verrattuna. Yhteistä niille kuitenkin on ympäristöviranomaisten rooli sekä kemiallisten, fysikaalisten ja biologisten raja-arvojen seuranta. Vaikka esimerkeissä ei mainita yksiselitteisesti viranomaisen tehtävää, niistä käy siitä huolimatta ilmi viranomaistoiminta lakien ja ympäristöoikeudellisen normin muodossa. Toisaalta suomalainen määritelmä jättää luonnonvarat kokonaan mainitsematta, mutta venäläisissä kontekstiesimerkeissä (19 a) ja (19 c) luonnonvarojen käyttö tuodaan selvästi esiin. Edellä esitetyn perusteella voidaan

päätellä suomenkielisen termin ja venäjänkielisten vastine-ehdokkaiden todennäköinen vastaavuus.

**нормативы качества окружающей природной среды; нормативы
качества окружающей среды**

(20)

päästöraja; päästönormi

päästöjen ominaisuuksia ja määrää koskeva ympäristölaatonormi (YS 1998: 84)

a) 1. *Нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов вредных веществ, а также вредных микроорганизмов и других биологических веществ, загрязняющих атмосферный воздух, воды, почвы, устанавливаются с учетом производственных мощностей объекта, данных о наличии мутагенного эффекта и иных вредных последствий по каждому источнику загрязнения, согласно действующим нормативам предельно допустимых концентраций вредных веществ в окружающей природной среде (ZOOOPS st. 27).*

b) Выбросы и сбросы загрязняющих веществ в окружающую природную среду устанавливаются в виде *предельно допустимых выбросов и сбросов (ПДВ и ПДС)* – величиной, выражающей предельное количество загрязняющего вещества, которое разрешается выбрасывать в единицу времени из данного источника, а также лимитов – временно согласованных выбросов (ВСВ) – для тех источников загрязнений, которые без совершенствования технологий не могут выполнить *норматив ПДВ и ПДС* (Kommentarij 1999: 106).

c) На крупных объектах создается служба охраны окружающей среды. В ее задачи входит первичный учет природных ресурсов и учет вредных веществ, выбрасываемых предприятием в атмосферу, водоемы, почву. Служба разрабатывает совместно с территориальными органами *предельные нормативы выбросов, сбросов, захоронения, выемки природного вещества.* (Petrov 1996: 400.)

Selittävässä esimerkissä (20 a) kerrotaan, että vaarallisia aineita, pieneliöitä sekä muita ilmakehää, vesiä ja maaperää saastuttavia biologisia aineita koskevat sanaliiton *нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов* tarkoittamat normit asetetaan ottaen huomioon kohteen tuotantokapasiteetti, geenimuutosesiintymät ja muut saastelähteen aiheuttamat haitalliset seuraukset. Kontekstiesimerkki (20 b) on määrittelevä. Siinä saastuttavien aineiden päästöt ympäristöön määritellään nimityksen *предельно допустимые выбросы и сбросы (ПДВ и ПДС)* mukaiseksi suureeksi, jolla ilmaistaan saastuttavan aineen sellainen rajoitettu määrä, joka sallitaan päästettäväksi tietyssä ajassa jostakin saastelähteestä. Assosiativisessa esimerkissä (20 c) kerrotaan isoissa kohteissa perustettavista ympäristönsuojeluyksiköistä, joiden tehtävänä on luonnonvarojen alustava kirjaaminen sekä sellaisten vaarallisten aineiden kirjaaminen, joita yritykset päästävät ilmakehään, vesistöön ja maaperään. Ympäristönsuojeluyksikkö asettaa yhteistyössä alueviranomaisten kanssa nimityksen *предельные нормативы выбросов, сбросов* mukaiset päästöjä, jätteiden sijoitusta ja luonnonvaran ottamista koskevat normit.

Ympäristösanastossa (1998: 62) päästöjen leviämiskohteeksi mainitaan vesi, ilma ja maaperä. Venäläisissä vastine-ehdokkaissa mainitaan kaksi erilaista päästötyyppiä leviämiskohteen mukaan: sanalla *выброс* tarkoitetaan jonkin aineen joutumista ilmakehään eli päästöä ilmakehään, sanalla *сброс* puolestaan jonkin jätevedessä esiintyvän aineen joutumista vesistöön (Petrov 1996: 207). Kontekstien perusteella venäläiset vastine-ehdokkaat vaikuttavat viittaavan jonkin verran suppeampaan käsitteeseen kuin suomalaiset termit *päästöraja* ja *päästönormi*, koska venäläiset esitermit sanatasolla tarkasteltuna tarkoittavat ilmakehään ja vesistöön joutuvia päästöjä. Toisaalta esimerkissä (20 c) leviämiskohteenä mainitaan myös maaperä. Tämän perusteella käsitteiden voidaan katsoa vastaavan toisiaan.

нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов; предельно допустимые выбросы и сбросы (ПДВ и ПДС); предельные нормативы выбросов, сбросов

(21)

ympäristömaksu

ympäristön ja luonnon käyttöä koskeva maksu, jolla rahoitetaan tai korvataan tiettyä toimintaa (YS 1998: 84)

a) 1. Платность природопользования включает *плату за природные ресурсы*, за загрязнение окружающей природной среды и за другие виды воздействия.

2. *Плата за природные ресурсы* (земля, недра, вода, лес и иная растительность, животный мир, рекреационные и другие природные ресурсы) взимается:

за право пользования природными ресурсами в пределах установленных лимитов;

за сверхлимитное и нерациональное использование природных ресурсов;

на воспроизводство и охрану природных ресурсов.

3. Плата за загрязнение окружающей природной среды и другие виды воздействия взимается за:

выбросы, сбросы загрязняющих веществ, размещение отходов и другие виды загрязнения в пределах установленных лимитов;

за выбросы, сбросы загрязняющих веществ, размещение отходов и другие виды загрязнения сверх установленных лимитов. (ZOOOPS st. 20.)

b) *Плата за использование природных ресурсов* включает плату за право пользования ресурсами, за сверхлимитное и нерациональное использование природных ресурсов; плату на воспроизводство и охрану природных ресурсов (Petrov 1996: 222).

Esimerkki (21 a) on määrittelevä konteksti, jossa luonnonkäytön maksullisuuden sanotaan sisältävän nimitysten *плата за природные ресурсы*, плата за загрязнение окружающей природной среды ja плата за другие виды

воздействия mukaiset maksut. Nimitys *плата за природные ресурсы* pitää sisällään maksun maasta, maaperästä, metsästä ja muusta kasvillisuudesta, eläinkunnasta, virkistystoiminnasta ja muista luonnonvaroista. Se peritään oikeudesta käyttää luonnonvaroja sallituissa rajoissa, rajat ylittävästä ja epätarkoituksenmukaisesta luonnonvarojen käytöstä. Kerätyt maksut käytetään luonnonvarojen ennallistamiseen ja suojeluun. Luonnon saastuttamisesta ja muista vaikutuksista peritään sanaliiton *плата за загрязнение окружающей природной среды* mukainen maksu, joka kerätään ilmakehään ja maaperään joutuvista saastuttavista aineista, jätteiden sijoittamisesta ja muista saastuttamisen muodoista sallituissa rajoissa ja rajat ylittävästä kuormituksesta. Selittävässä kontekstiesimerkissä (21 b) esitermillä *плата за использование природных ресурсов* tarkoitetaan maksua, joka oikeuttaa käyttämään luonnonvaroja, ja joka kerätään käytettäväksi luonnonvarojen ennallistamiseen ja suojeluun.

Venäjänkielisillä vastine-ehdokkailla *плата за природные ресурсы* ja *плата за использование природных ресурсов* tarkoitetaan luonnonvarojen käyttöön kohdistuvaa maksua. Suomessa *ympäristömaksuihin* kuuluvat esimerkiksi ympäristölupamaksut ja jätemaksut (YS 1998: 84.) Venäjänkielisestä tutkimusaineistosta ei löytynyt yksiselitteistä vastine-ehdokasta suomalaiselle termille *ympäristömaksu*. Kaavion 13 hierarkkinen käsitejärjestelmä on tehty kontekstiesimerkin (21 a) perusteella. Kontekstien perusteella voidaan päätellä, että venäjänkielisten vastine-ehdokkaiden *плата за природные ресурсы* ja *плата за использование природных ресурсов* sekä *плата за загрязнение окружающей природной среды* ja *плата за другие виды воздействия* tarkoittamat käsitteet ovat alakäsitteitä. Suomenkielistä *ympäristömaksua* vastaava termi puuttuu venäjältä ja siksi kaaviossa 13 yläkäsitteen paikka on jätetty tyhjäksi.

Kaavio 13. Luonnonkäyttöä koskevat maksut Venäjällä.

Myös suomalaisessa määritelmässä puhutaan ympäristön ja luonnon käytöstä, johon luonnonvarojen käyttökin kuuluu. Edellä esitetyn perusteella voidaan päätellä, että venäjänkieliset vastine-ehdokkaat *плата за природные ресурсы* ja *плата за использование природных ресурсов* kattavat vain osittain suomalaisen termin *ympäristömaksu* sisällön.

плата за природные ресурсы; плата за использование природных ресурсов

(22)
ympäristövero

vero, joka peritään tietyistä luonnonvarojen käytöstä tai haitallisia ympäristövaikutuksia aiheuttavasta toiminnasta (YS 1998: 85)

a) 1. К федеральным налогам и сборам относятся:

--

15) *экологический налог*; -- (NK RF st. 13).

b) Экологи пытаются изменить базовую ставку налогообложения, учитывая, что в странах Западной Европы до 7 % налогов поступает в казну от экологии. Утверждена структура *экологического налога*, но надо пересмотреть

некоторые положения налогового кодекса. (Gaevaja 1999e: 67.)

с) Может показаться, что все, что изложено выше, мало касается предприятий. Однако плату за загрязнение вносят именно они, возможный *экологический налог* коснется тех, кто раньше даже не задумывался над стоимостью охраны окружающей среды. (Gaevaja 1999d: 53.)

Sanaliiton *экологический налог* tarkoittama vero lienee melko uusi verolaji Venäjällä. Tutkimusaineistosta ei löytynyt esimerkkiä määrittelevästä kontekstista lainkaan. Näin ollen ei selvinnyt, kehen kyseinen vero Venäjällä kohdistuu, vaikka esimerkissä (22 a), joka on assosiatiivinen konteksti, nimitys *экологический налог* luokitellaan federaation maksuihin. Niin ikään assosiatiivisessa kontekstiesimerkissä (22 b) mainitaan, että vastine-ehdokkaan *экологический налог* mukaisen veron rakenne on vahvistettu, mutta mitään tarkempaa tietoa ei kontekstista saa. Myös esimerkki (22 c) tukee olettamusta, että nimitys on suhteellisen uusi. Kyseessä on selittävä konteksti, sillä lukijalle muodostuu jonkinlainen kuva siitä, kuka ympäristöveroa joutuu maksamaan. Kontekstista ilmenee, että juuri yritykset maksavat sanaliiton плата за загрязнение tarkoittamaa maksua ja että mahdollinen nimityksen *экологический налог* mukainen vero koskee sellaisia yrityksiä, jotka eivät ole aikaisemmin tulleet edes ajatelleeksi ympäristönsuojelun hintaa.

Sanatasolla *ympäristövero* ja *экологический налог* vastaavat toisiaan, mutta määrittelevän kontekstin puuttuessa nimityksen tarkoittaman käsitteen täsmällisestä sisällöstä ei saada täyttä varmuutta. On kuitenkin epätodennäköistä, että vastine-ehdokas *экологический налог* tarkoittaisi jotakin muuta kuin *ympäristöveroa*.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ НАЛОГ

(23)
ympäristökasvatus

Suomessa ympäristökasvatuksella tarkoitetaan lähinnä ympäristönsuojeluun liittyvien asioiden perusopetusta päiväkodeissa, perus- ja keskiasteen kouluissa, ammattioppilaitoksissa, kansalais- ja työväenopistoissa sekä yksityisten järjestöjen kursseilla. Ympäristökasvatuksella pyritään muun muassa lisäämään ihmisten tietoa ympäristöön liittyvistä kysymyksistä, kehittämään heidän asenteitaan ja lisäämään heidän haluaan toimia siten, että he itse voisivat vaalia ja hoitaa omaa elinympäristöänsä. (YS 1998: 125.)

(24)
ympäristökoulutus

Suomessa ympäristökoulutuksella tarkoitetaan ympäristöön ja ympäristönsuojeluun liittyvien kysymysten ja ilmiöiden opetusta lähinnä yliopistoissa, korkeakouluissa, ammattioppilaitoksissa ja yrityksissä. Ympäristökoulutuksella pyritään ympäristöalan ammatillisiin tutkintoihin. (YS 1998: 125.)

а) В целях повышения экологической культуры общества и профессиональной подготовки специалистов устанавливается система всеобщего, комплексного и непрерывного *экологического воспитания и образования*, охватывающая весь процесс дошкольного, школьного воспитания и образования, профессиональной подготовки специалистов в средних и высших учебных заведениях, повышения их квалификации с использованием при этом средств массовой информации (ZOOOPS st. 73).

б) 2. По источникам финансирования и условиям выполнения платные работы (услуги) природоохранного назначения подразделяются на следующие группы:

--

в) работы (услуги) природоохранного назначения по запросам юридических и физических лиц в области научно-технической, преподавательской и творческой деятельности;

--

– преподавание, чтение лекций, *экологическое обучение* населения, переподготовка и повышение квалификации кадров органов государственного управления, специалистов предприятий и организаций; -- (Kommentarij 1999: 33).

с) 1. Руководители министерств и ведомств, -- связанные с деятельностью, оказывающей вредное влияние на окружающую природную среду и здоровье человека на территории Российской Федерации, обязаны иметь необходимую *экологическую подготовку*, которая учитывается при назначении на должность, аттестации и перееаттестации работников (ZOOOPS st. 75).

Esimerkissä (23–24 a) sanat *экологическое воспитание* ja *образование* kattavat koko koulutusjärjestelmän esikoulusta korkeakouluun. *BTS:n* (1998) mukaan sanalla *воспитание* tarkoitetaan järjestelmällistä ja päämäärätietoista vaikuttamista ihmisen henkiseen ja fyysiseen kehitykseen tavoitteena yhteiskunnallisten käyttäytymisnormien omaksuminen ja luonteen muovautuminen. Sana *образование* korostaa tietojen hankintaa ja omaksumista. *BTS:n* (1998) määritelmien pohjalta voisi olettaa, että venäjänkielinen sanaliitto *экологическое воспитание* vastaa suomen *ympäristökasvatusta* ja *экологическое образование* puolestaan *ympäristökoulutusta*, mutta kontekstin (23–24 a) perusteella tällaista eroa ei ole havaittavissa. Kontekstissa (23–24 b) *экологическое обучение* on valtionhallinnon työntekijöiden, yritysten ja järjestöjen asiantuntijoiden kouluttamista. *BTS* (1998) määrittelee sanan *обучение* merkityksen tietojen ja taitojen välittämiseksi ja opettamiseksi. Esimerkissä (23–24 c) käytetään sanaliittoa *экологическая подготовка*. *BTS:n* (1998) mukaan sanalla *подготовка* tarkoitetaan valmistautumista, kouluttamista tai koulutusta ja siinä omaksuttua tietomäärää. Nimityksen *экологическая подготовка* merkitys tässä kontekstissa on juuri koulutuksen kautta omaksuttu tietomäärä, siis koulutuksen lopputulos eikä koulutus toimintana.

Esimerkki (23–24 a) on selittävä konteksti ja kohdat (23–24 b) ja (23–24 c) ovat assosiatiivisia konteksteja. Suomenkielisissä selitteissä tehdään ero *ympäristökasvatuksen* ja *ympäristökoulutuksen* välillä. *Ympäristökasvatuksella* pyritään ihmisten tiedon lisäämiseen sekä asenteiden ja halukkuuden

kehittämiseen toimia ympäristön hyväksi. *Ympäristökoulutuksen* päämääränä sen sijaan ovat ympäristöalan ammatilliset tutkinnot.

Venäjänkielisten kontekstiesimerkkien pohjalta ei voida tehdä tarkkaa eroa vastine-ehdokkaiden *экологическое воспитание, экологическое образование, экологическое обучение* ja *экологическая подготовка* välillä kuten suomessa tehdään *ympäristökoulutuksen* ja *ympäristökasvatuksen* kohdalla, eikä siten päätellä, mikä esitermeistä vastaisi suomenkielistä *ympäristökasvatusta* ja mikä *ympäristökoulutusta*.

**экологическое воспитание; экологическое образование;
экологическое обучение; экологическая подготовка**

(25)
ympäristötietoisuus

kyky tiedostaa ja ottaa huomioon ympäristönäkökohdat valintojen ja päätösten teossa ja niitä seuraavassa toiminnassa (YS 1998: 125)

a) Вот почему приобрел большую актуальность вопрос повышения *экологической грамотности* населения. Ведь чтобы мотивированно высказывать и отстаивать свою точку зрения на будущее ядерной энергетики на Южном Урале, ее следует иметь. То есть знать – хотя бы на уровне азов – истинное положение дел по радиационной опасности в регионе. (Kašnitckij 1999: 56.)

b) Проблема экологической безопасности напрямую связана со слабой *экологической просвещенностью* значительной части населения и необходимостью формирования экологического мышления. А от этого во многом зависит подготовка экологически обеспеченных решений в сфере социально-экономического развития, соблюдения экологических требований законодательства РФ, экологически грамотное поведение в повседневной жизни. (Snakin 1999: 60.)

c) В структуре экологического движения следует отметить три элемента: формирование *экологического сознания*, развитие организационных форм этого движения, методы реализации поставленных задач (Petrov 1996: 191).

d) Однако нарастание экологического кризиса и бесплодность государственной политики в области охраны окружающей природной среды вызвали перелом в общественном *экологическом сознании*. Усиливается протест населения против загрязнения окружающей среды, нерационального использования природных ресурсов, варварского уничтожения памятников природы. (Petrov 1996: 191.)

Esimerkit (25 a) ja (25 b) ovat selittäviä konteksteja. Kohdassa (25 a) kerrotaan väestön keskuudessa sanaliiton *экологическая грамотность* tarkoittaman tietämyksen tason nostamisen olevan hyvin ajankohtaista, sillä kyetäkseen ilmaisemaan mielipiteensä ydinenergiasta Etelä-Uralilla ja puolustamaan sitä, ihmisellä on oltava mielipide ja hänellä tulee olla edes perustiedot säteilyturvallisuudesta. Esimerkin (25 a) sana *грамотность* viittaa BTS:n (1998) mukaan joko luku- ja kirjoitustaitoon tai tietyn alan tietojen ja taitojen hallitsemiseen, joista jälkimmäinen on lähempänä tämän kontekstiesimerkin merkitystä. Kontekstissa (25 b) viitataan siihen, että ympäristöturvallisuuden taso liittyy kiinteästi alhaiseen nimityksen *экологическая просвещенность* mukaiseen tasoon. Mitä parempi väestön tällainen taso on, sitä paremmin ympäristö pystytään ottamaan huomioon yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa, noudattamaan lainsäädännön asettamia ympäristövaatimuksia sekä toimimaan ympäristö huomioiden myös jokapäiväisessä elämässä. Esimerkissä (25 b) esiintyvällä sanalla *просвещенность* tarkoitetaan BTS:n (1998) mukaan korkeaa sivistyneisyyden ja koulutuksen tasoa. Esimerkki (25 c) on assosiatiivinen konteksti, jossa kerrotaan, että ympäristöliikkeen rakenteessa on havaittavissa kolme elementtiä: vastine-ehdokkaan *экологическое сознание* tarkoittaman tietoisuuden muotoutuminen, liikkeen järjestäytyneisyyden kehitys

sekä asettettujen tehtävien toteuttamiskeinot. Esimerkki (25 d) on selittävä konteksti. Siinä kerrotaan yhteiskunnassa tapahtuneesta nimityksen *экологическое сознание* tarkoittaman tietoisuuden taitekohdasta, sillä väestön keskuudessa vastustetaan yhä enemmän ympäristön saastumista, luonnonvarojen tuhlausta ja luonnonmuistomerkkien tuhoamista. Sana *сознание* tarkoittaa BTS:n (1998) mukaan ihmistä ympäröivän todellisuuden tiedostamista ja hänen käsitystään yhteiskunnasta.

Kontekstissa (25 a) oleva sanaliitto *экологическая грамотность* ja kontekstissa (25 b) esiintyvä *экологическая просвещенность* viittaavat pikemminkin tiedon tasoon kuin tietoisuuteen. Kontekstiesimerkeissä (25 c) ja (25 d) esiintyvä esitermi *экологическое сознание* vastaa analyysin perusteella parhaiten suomenkielistä termiä *ympäristötietoisuus*.

**ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ; ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОСВЕЩЕННОСТЬ;
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ**

(26)

ympäristöä säästävä; luontoa säästävä; ympäristöä kuormittamaton; luontoa kuormittamaton; ympäristöä saastuttamaton; luontoa saastuttamaton

Suomen kielessä usein esiintyvien sanojen ympäristöystävällinen, luontoystävällinen ja ympäristömyönteinen sijasta suositellaan käytettäväksi ilmauksia ympäristöä säästävä, luontoa säästävä, ympäristöä kuormittamaton ja ympäristöä saastuttamaton (YS 1998: 126).

a) 1. В Российской Федерации осуществляется стимулирование рационального природопользования и охраны окружающей среды путем:

--

применения поощрительных цен и надбавок на экологически чистую продукцию; -- (ZOOOPS st. 24).

b) В связи с этим объектами стандартизации в деятельности ТК [Технический комитет] по стандартизации являются: -- маркировка *экологически благополучной* продукции; -- (Knjazeva 1999: 63).

c) Была отмечена необходимость развития рынка работ и услуг в области охраны окружающей среды и организации *экологически безопасной* хозяйственной деятельности, введение концепции «жизненного цикла» в производство любой продукции (Gaevaja 1999e: 68).

d) Однако реализация принципа «загрязнитель-платит» предусматривает также установление повышенных налогов для экологически опасных продуктов и видов деятельности и налоговые льготы для *экологически чистых* продуктов и деятельности (Gaevaja 1999e: 67).

e) ОАО «Запсибгазпром» (г. Тюмень), представило *экологически чистые* электростанции, вырабатывающие как электрическую, так и тепловую энергию. -- Такие электростанции особенно подходят для децентрализованного производства энергии, так как оказывают минимальное воздействие на окружающую среду: уровни шума, вибрации и выбросы у них ниже установленных пределов. (Gaevaja 1999c: 47.)

Ympäristösanastossa (1998) esiintyy pelkkä selite eikä lainkaan määritelmää termille *ympäristöä säästävä* (vaihtoehtoisine termeineen). Ilmeisesti yhtä vakiintunutta termiä ei ole, vaan kaikki mainitut ovat hyväksyttäviä.

Kontekstissa (26 a) sanotaan, että Venäjällä tuetaan järkiperaistä luonnon käyttöä ja ympäristönsuojelua nimityksen *экологически чистая* mukaisten tuotteiden hinnoittelun avulla. Esimerkki (26 b) kertoo, että vastine-ehdokkaan *экологически благополучная* tarkoittamat tuotteet pitää varustaa siitä kertovalla merkillä. Kohdassa (26 c) todetaan ympäristöä säästävän (*экологически безопасный*) taloudellisen toiminnan järjestämisen olevan välttämätöntä ja esimerkissä (26 d) mainitaan, että nimityksen *экологически чистые* mukaisille tuotteille ja toiminnalle

myönnetään veronalennuksia. Kontekstiesimerkissä (26 e) kerrotaan ympäristöä kuormittamattomista (*экологически чистый*) sähkövoimalaitoksista, joiden ympäristövaikutukset ovat minimaalisia eli melu-, tärinä- ja päästötasot jäävät alle asetettujen raja-arvojen.

Kaikissa kontekstiesimerkeissä esiintyy adverbi *экологически*, johon liittyy jokin seuraavista adjektiiveista *чистый*, *благополучный* tai *безопасный*. *BTS* (1998) määrittelee adjektiivin *чистый* mm. joksikin sellaiseksi, joka ei ole kemiallisesti tai radioaktiivisesti saastunutta, adjektiivi *благополучный* tarkoittaa puolestaan jotakin sellaista, joka ei aiheuta vaaraa eikä huolta tai jotakin sellaista, joka on tyydyttävä tai onnistunut. Adjektiivi *безопасный* tarkoittaa vaaratonta tai vahinkoa aiheuttamatonta (*BTS* 1998).

Esimerkit (26 a), (26 b), (26 c) ja (26 d) ovat assosiatiivisia konteksteja, esimerkki (26 e) selittävä konteksti. Konteksteissa (26 a), (26 b) ja (26 d) esiintyvät *экологически чистый* ja *экологически благополучный* voivat tarkoittaa myös luonnonmukaisesti viljellyistä raaka-aineista valmistettuja elintarvikkeita tai muita tuotteita, mutta kontekstissa (26 e) *экологически чистый* tarkoittaa selvästi *ympäristöä kuormittamatonta*. Yhtäkään termin *ympäristöä säästävä* venäjänkielistä vastine-ehdokasta ei siis voi todeta ainoaksi oikeaksi. Mahdollisesti kollokaatio vaikuttaa siihen, milloin mitäkin nimitystä käytetään. Esittäähän *Ympäristösanasto* (1998) kuusi erilaista suomenkielistä vaihtoehtoista termiä, jotka eivät aina ole eri konteksteissa toisillaan korvattavissa. Todennäköisesti siis kaikkia venäjänkielisiä esitermejä voidaan konteksti huomioon ottaen käyttää tarkoittamaan *ympäristöä säästävää*, *luontoa säästävää*, *ympäristöä kuormittamatonta*, *luontoa kuormittamatonta*, *ympäristöä saastuttamatonta* tai *luontoa saastuttamatonta*.

экологически чистый; экологически благополучный; экологически безопасный

5.2 Analyysin yhteenveto

Käsitetason vastaavuuden selvittämisessä pyrittiin pitäytymään suomenkielisessä määritelmässä ja venäjänkielisissä kontekstiesimerkeissä, mutta ne eivät aina olleet riittäviä kattavan analyysin tekemiseksi. Siitä syystä analyyseissä on määritelmien ohella käytetty apuna seliteosia *Ympäristösanastosta* (1998) ja venäjänkielisiä tesauuksia.

Käsitejärjestelmistä analyysissa käytettiin hierarkkista ja koostumussuhteista käsitejärjestelmää. Niiden käyttö auttoi käsitteellisen vastaavuuden selvittämisessä.

Etuliitettä *eko-* ja adjektiivia *ekologinen* jouduttiin tarkastelemaan sanatasolla. Tutkimusaineiston venäjänkieliset *экологический* -alkuiset esitermit ovat poikkeuksetta *ympäristö*-alkuisten sanojen tai sanaliittojen vastine-ehdokkaita. Tutkimusaineistoon ei sisälly yhtäkään sellaista *экологический*-alkuista esitermiä, jonka vastineena olisi suomeksi *eko*-alkuinen yhdyssana tai sanaliitto, jossa esiintyy adjektiivi *ekologinen*. *Ympäristösanaston* (1998: 126) mukaan *eko*-etuliite on suomessa tunnusomainen erilaisille muoti-ilmauksille ja sen käytön tulisi erikoiskielen osalta olla tarkkaan harkittua.

Analysoiduista 26 termistä kolmentoista kohdalla voitiin todeta, että vastaavuus on todennäköinen tai vähintään hyvin todennäköinen ja että kaikki venäjänkieliset esitermit viittaavat samansisältöiseen käsitteeseen kuin suomenkielinen termi. Seuraaville termeille löydettiin yksi tai useampi vastine-ehdokas venäjäksi:

- (6) luonnonsuojelu
- (7) biodiversiteetti; biologinen monimuotoisuus
- (8) ympäristöpolitiikka
- (9) ympäristösopimus; ympäristönsuojelusopimus
- (10) ympäristöohjelma
- (12) ympäristönsuojeluhallinto
- (13) ympäristöoikeus
- (14) ympäristörikos
- (15) aiheuttamisperiaate; aiheuttajaperiaate
- (19) ympäristönlautunormi
- (20) päästöraja; päästönormi
- (22) ympäristövero
- (26) ympäristöä säästävä; luontoa säästävä; ympäristöä kuormittamaton;
luontoa kuormittamaton; ympäristöä saastuttamaton; luontoa
saastuttamaton.

Termitietueille (8), (10), (13), (15) ja (22) löytyi tutkimusaineistosta ainoastaan yksi vastine-ehdokas. Kontekstien sisältämän tiedon perusteella voidaan päätellä, että suomen (8) *ympäristöpolitiikka* ja venäjänkielisissä kontekstiesimerkeissä esiintyvä vastine-ehdokas *экологическая политика* vastaavat sisällöltään toisiaan. Vertailtaessa suomenkielistä termiä (10) *ympäristöohjelma* ja venäjänkielistä vastine-ehdokasta *экологическая программа* sisällöllisesti toisiinsa kontekstiesimerkkien avulla voitiin todeta, että ne vastaavat melko hyvin toisiaan. Termin (13) *ympäristöoikeus* ja venäjänkielisen esitermin *экологическое право* voitiin päätellä käsitetasolla vastaavan toisiaan. Suomenkielisten termien (15) *aiheuttamisperiaate* ja *aiheuttajaperiaate* sekä niiden vastine-ehdokkaan *принцип “загрязнитель платит”* vastaavuutta voitiin pitää hyvin todennäköisenä, koska kumpikin nimitys on lainattu englannista. Käsitteen sisältö ei luultavasti ole lainatessa muuttunut. Sanatasolla suomen (22) *ympäristöveron* ja venäjänkielisen esitermin *экологический налог* todettiin vastaavan toisiaan, vaikka määrittelevän kontekstin puuttuessa nimityksen *экологический налог* tarkoittaman käsitteen

täsmällisestä sisällöstä ei voitu saada täyttä varmuutta. Epätodennäköistä kuitenkin on, että esitermi *экологический налог* tarkoittaisi jotakin muuta kuin *ympäristöveroa* ja vastavuutta voitiin pitää hyvin todennäköisenä.

Termitietueille (6), (7), (9), (12), (14), (19), (20) ja (26) löytyi useampi kuin yksi vastine-ehdokas. Termitietueen (6) kohdalla todettiin, että suomenkielinen termi *luonnonsuojelu* ja sen venäjänkieliset vastine-ehdokkaat *охрана природы*, *природоохранная деятельность*, *природоохранительная деятельность* ja *природоохрана* vastaavat toisiaan. Siitä huolimatta, että suomenkielisen termitietueen (7) *biologinen monimuotoisuus* kontekstiesimerkeissä ei esiintynyt määrittelevää kontekstia, voitiin suomenkielisen termin ja sen venäjänkielisten vastine-ehdokkaiden *биологическое разнообразие* ja *биоразнообразие* katsoa vastaavan toisiaan. Esitermi *биоразнообразие* on vastine-ehdokkaan *биологическое разнообразие* lyhyempi muoto. Kaikkien tutkimusaineistosta termille (9) löydettyjen vastine-ehdokkaiden *договор в области охраны окружающей природной среды*, *соглашение в области охраны окружающей природной среды*, *природоохранный договор*, *природоохранная конвенция* ja *природоохранное соглашение* voitiin todeta vastaavan suomen *ympäristösopimusta* ja *ympäristönsuojelusopimusta*. Sopimuksen luonteen ja vakiintuneen käytännön perusteella ratkaistaan, mitä sopimuksen nimitystä kulloinkin käytetään. Käännettäessä suomesta venäjäksi on oltava tarkkaan selvillä tai otettava selkoa kulloinkin käytössä olevasta sopimuksen nimityksestä kohdekielellä, sillä ne eivät ole mielivaltaisesti päätettävissä. Huolimatta erilaisesta ympäristönsuojeluhallinnon rakenteesta Suomessa ja Venäjällä voitiin todeta, että termi (12) *ympäristönsuojeluhallinto* ja venäjänkieliset esitermit *органы управления в области охраны окружающей природной среды и природопользования*, *органы в области охраны окружающей природной среды*, *органы окружающей природной среды*, *природоохранительные органы* ja *природоохранные органы* tarkoittavat samaa käsitettä. Termitietueen (14)

analyysin perusteella voitiin päätellä, että nimitys *экологическое преступление* ja suomenkielinen termi *ympäristörikos* vastaavat sisällöllisesti toisiaan. Esitermeistä nimityksen *экологическое правонарушение* katsottiin kontekstien perusteella olevan yläkäsite ja vastine-ehdokkaiden *экологическое преступление* ja *экологический проступок* puolestaan alakäsitteitä. Termitietueessa (19) voitiin todeta, että suomenkielinen termi *ympäristönlautunormi* on jonkin verran venäjänkielisiä vastine-ehdokkaita *нормативы качества окружающей природной среды* ja *нормативы качества окружающей среды* suppeampi, mutta termin ja esitermien vastaavuuden todettiin olevan melko todennäköinen. Termit (20) *пäästöraja* ja *пäästönormi* viittasivat venäläisiin vastine-ehdokkaisiin *нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов, предельно допустимые выбросы и сбросы (ПДВ и ПДС)* ja *предельные нормативы выбросов, сбросов* verrattuna hieman laajempaan käsitteeseen, sillä sanatasolla venäläiset esitermit tarkoittavat ilmakehään ja vesistöön joutuvia päästöjä. Kontekstiesimerkeissä mainittiin kuitenkin myös maaperä, ja tämän perusteella käsitteiden voitiin katsoa vastaavan toisiaan. Termitietueessa (26) todettiin, että kaikkia löydettyjä venäjänkielisiä esitermejä (*экологически чистый, экологически благополучный* ja *экологически безопасный*) voidaan käyttää suomenkielisten termien *ympäristöä säästävä, luontoa säästävä, ympäristöä kuormittamaton, luontoa kuormittamaton, ympäristöä saastuttamaton ja luontoa saastuttamaton* vastineina. Vastine-ehdokkaiden *экологически чистый* ja *экологически благополучный* osalta on todennäköisen vastaavuuden löytymisen lisäksi todettava, että ne saattavat tarkoittaa myös luonnonmukaista tuotantoa ja luonnonmukaisia tuotteita.

Termien joukossa oli seitsemän sellaista, joiden kohdalla todettiin, että osa venäjänkielisistä esitermeistä vastasi käsitetasolla suomenkielistä termiä ja osa

puolestaan ei vastannut tai vastaavuudesta ei saatu varmuutta kontekstien perusteella. Tällaisia termejä olivat:

- (3) luonto
- (4) rakennettu ympäristö
- (11) kestävä kehitys
- (16) ympäristövaikutusten arviointi; YVA
- (23) ympäristökasvatus
- (24) ympäristökoulutus
- (25) ympäristötietoisuus.

Termin (3) *luonto* venäjänkielisten esitermien *природа* ja *природная среда* kohdalla voitiin todeta käsitteellisen vastaavuuden olemassaolo. Sen sijaan vastine-ehdokas *естественная природная среда* todettiin liian suppeaksi, ja esitermi *окружающая природная среда* saattoi puolestaan tarkoittaa myös *ympäristöä*. Termin (4) osalta suomen *rakennettua ympäristöä* sisällöltään parhaiten vastaavaksi todettiin esitermi *искусственная (техногенная) среда*. Muiden vastine-ehdokkaiden (*непроизводственная сфера, техносфера* ja *неприродная среда*) osalta kontekstiesimerkeistä ei saatu riittävästi tietoa vastaavuuden toteamiseksi. Termin (11) *kestävä kehitys* venäjänkieliseksi vastineeksi todettiin vakiintuneen *устойчивое развитие* nimitykseen kohdistuneesta kritiikistä huolimatta. Nimitysten *устойчивое развитие* ja *экологическая безопасность* tarkoittamilla käsitteillä on kontekstiesimerkkien perusteella yhteisiä piirteitä, mutta tutkimusaineistosta ei löytynyt niiden eroa selventävää tietoa. Termitietueessa (16) kontekstiesimerkit olivat keskenään ristiriitaisia, eikä tämän vuoksi termin *ympäristövaikutusten arviointi* ja esitermien *экологическая экспертиза* ja *ОВОС* eroa voitu täysin selvittää. Termitietueissa (23, 24) ei saatu tarkkaa selvyyttä vastine-ehdokkaiden *экологическое воспитание, экологическое образование, экологическое обучение* ja

экологическая подготовка välisistä eroista, eikä näin ollen voitu päätellä, mikä esitermeistä vastaa suomen *ympäristökasvatusta* ja mikä *ympäristökoulutusta*. Termin (25) *ympäristötietoisuus* osalta esitermeistä lähinnä suomenkielisen termin tarkoittamaa käsitettä oli vastine-ehdokas *экологическое сознание*. Esitermit *экологическая грамотность* ja *экологическая просвещенность* tarkoittavat paremminkin tiedon tasoa eivätkä tietoisuutta.

Vastaavuuden pääteltiin olevan epätodennäköistä yhden termin kohdalla:

(17) ympäristölupa.

Suomen *ympäristölupa* ja sen venäjänkieliset vastine-ehdokkaat *природно-ресурсовая лицензия*, *лицензия на комплексное природопользование* ja *разрешение на комплексное природопользование* viittaavat sisällön osalta eri käsitteisiin. Venäjällä luonnonkäyttölupa tarvitaan esimerkiksi puutarhanviljelyyn, kalastukseen, metsästykseseen ja puunhakuuseen. Suomessa nämä toiminnot eivät kuulu *ympäristöluvan* piiriin ja näin ollen nimitykset tarkoittavat eri käsitteitä.

Vastaavuus ei täysin selvinnyt tai vastaavuus oli vain osittainen tutkimusaineistosta löydettyjen kontekstiesimerkkien perusteella neljän termin osalta. Näihin termeihin lukeutuvat:

(2) ympäristö

(5) ympäristönsuojelu

(18) ympäristövaatimus

(21) ympäristömaksu.

Termin (2) *ympäristö* kohdalla ei voitu todeta jommankumman esitermin (*окружающая среда* ja *окружающая природная среда*) yksiselitteisesti

vastaavan suomenkielistä termiä *ympäristö*. Kuten termitietueiden (2) ja (3) kohdalla todettiin, selvää eroa nimitysten *окружающая среда* ja *окружающая природная среда* välillä venäjässä ei tehdä, eikä siten voitu varmuudella todeta,, kumpi esitermeistä (*охрана окружающей среды* ja *охрана окружающей природной среды*) vastaa termitietueen (5) *ympäristönsuojelua*. Näkökulmaeroista huolimatta tarkoituksen pääteltiin kuitenkin olevan sama: *ympäristönsuojelu*. Termitietueessa (18) todettiin, että venäjänkielisiä nimityksiä *требование* ja *императив* todettiin tässä sanaliitossa käytettävän toistensa synonyymeina. Määrittelevän kontekstin puuttuessa ei päästy täysin selvyyteen, vastaavatko suomalaisen termin ja venäläisten vastine-ehdokkaiden *экологические императивы* ja *экологические требования* tarkoittamat käsitteet täysin toisiaan. Termin (21) kohdalla voitiin päätellä, että venäjänkieliset vastine-ehdokkaat *плата за природные ресурсы* ja *плата за использование природных ресурсов* kattavat vain osittain suomalaisen termin *ympäristömaksu* sisällön.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa oli mahdollisuus perehtyä ainoastaan murto-osaan ympäristöalan termistöstä. Vaikka tutkimus olisi ollut laajempi, ei koko termistön tutkimista olisi voinut mahduttaa yksiin kansiin, koska ympäristöala on yksi nykyajan nopeasti kehittyvistä aloista ja termistö jakautunut moneen osaan (esimerkiksi jätehuoltoon, ympäristötekniikkaan ja ekologiseen rakentamiseen). Jostakin tutkimustyö on kuitenkin aina aloitettava, ja tässä tapauksessa osoittautui hyväksi lähteä liikkeelle kontekstianalyysiin perustuvasta käsiteanalyysistä. Deskriptiivinen sanastotyö edeltää joka tapauksessa normatiivista, sillä ensin on tutkittava termien käyttöä jonkin erikoisalan kielessä ennen kuin voidaan ryhtyä antamaan suosituksia, mitä termiä mistäkin käsitteestä tulisi käyttää. Tässä tutkimuksessa käytetyt auktorisoidut ja tiedeyhteisöjen julkaisut antavat keskenään ristiriitaisia selityksiä ja määritelmiä ympäristöalan termeille, joten terminologeille riittää haasteita vastaisuudessaakin. Seuraava askel tästä eteenpäin olisi normatiivisen sanaston laatiminen, mutta se edellyttäisi yhteistyötä terminologien ja suomalaisten sekä venäläisten ympäristöalan asiantuntijoiden kanssa.

Ympäristösanasto on julkaistu viisikielisenä; tulevaisuudessa kielivalikoimaan voidaan kenties lisätä nyt poisjääneet venäjä ja viro. Venäjänkieliselle termistölle on selkeästi tarvetta, onhan Suomi ollut aktiivisesti mukana ympäristöalalla tehtävässä yhteistyössä Venäjällä.

Suomessa ympäristöalan peruskäsitteiden osalta voidaan sanoa, että käsitteitä on pyritty vakiinnuttamaan asiantuntijaviestinnän tarpeita vastaaviksi. Suuren yleisön sen sijaan saattaa edelleenkin olla vaikeaa ymmärtää, mitä eroa merkitykseltään lähellä olevilla sanoilla on, varsinkin ympäristöä koskevassa termistössä, jossa yleis- ja erikoiskielen välinen rajanveto voi olla vaikeaa.

Kontekstien pohjalta tehtyä käsitteiden ja termien välistä tarkastelua ei sanastotyössä ole arvostettu riittävästi, mutta niiden merkitystä ei kuitenkaan pidä aliarvioida käännösviestinnän ammattilaisen kannalta. Kontekstien luokittelusta on hyötyä etenkin sanastotyön siinä vaiheessa, kun tutkimusmateriaalia käydään läpi ja selvitetään käsitteiden sisältöä ja niitä tarkoittavia termejä. Tässä tutkimuksessa kontekstiluokittelu määrittelevään, selittävään ja assosiatiiviseen oli suureksi avuksi venäjänkielisten kontekstiesimerkkien valitsemisessa tutkimusaineistosta. Sen sijaan toisinaan oli hankalaa ratkaista, oliko jokin konteksti assosiatiivinen vai selittävä siitä huolimatta, että Dubucin ja Lauristonin (1997) luokittelua tarkennettiin tätä työtä varten.

Osalle termeistä ei löydetty venäjänkielistä esitermiä tai vastaavuudesta ei saatu varmuutta. Tähän on kuitenkin syynä tutkimusaineiston suppeus sekä se, että tutkimusaineistoon sisältyi ainoastaan painettuja lähteitä. Laajempaa tutkimusta varten olisi syytä perehtyä myös sähköisessä muodossa oleviin lähteisiin. Kokonaisuudessaan tutkimusmetodi osoittautui hedelmälliseksi menetelmäksi käsitteellisen vastaavuuden selvittämisessä.

LÄHDELUETTELO

TUTKIMUSAINEISTO

BÈS = *Bol'soj ènciklopedičeskij slovar'* 1997. Izdanie vtoroe, pererabotannoe i dopolnennoe. Moskva. Naučnoe izdatel'stvo "Bol'saja Rossijskaja ènciklopedija". "Norint". Sankt Peterburg.

BTS = *Bol'soj tolkovyj slovar' russkogo jazyka* 1998. Rossijskaja Akademija Nauk. Institut lingvističeskikh issledovanij. "Norint". Sankt-Peterburg.

Demina 1997: *Èkologija, prirodnopol'zovanie, ohrana okružajuščej sredy*. "Aspekt Press". Moskva.

FZOÈÈ = *Federal'nyj zakon ob èkologičeskoj èkspertize* 1995. Teoksessa *Ob ohrane okružajuščej sredy*. Sbornik normativnyh aktov. Serija "Rossijskoe federal'noe zakonodatel'stvo". OOO "Jurajt". Moskva 1998.

FZOOOPT = *Federal'nyj zakon ob osobo ohranjaemyh prirodnyh territorijah* 1995. Teoksessa *Ob ohrane okružajuščej sredy*. Sbornik normativnyh aktov. Serija "Rossijskoe federal'noe zakonodatel'stvo". OOO "Jurajt". Moskva 1998.

Gaevaja 1999a: *Sostojanie okružajuščej sredy. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 3/1999, 50–54.

Gaevaja 1999b: *Toksikologam hvatit raboty. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 4/1999, 64–65.

Gaevaja 1999c: *Pod pricelom – ènergosbereženie. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 8/1999, 46–49.

Gaevaja 1999d: *Žestkaja pozicija prirodoohrannyh organov. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 9/1999, 51–53.

Gaevaja 1999e: *Sohranit' prirodu. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 10/1999, 61–68.

Kašnickij 1999: *Fobija – sinonim neznanija. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 7/1999, 55–56.

Knjazeva 1999: *Standart na straže okružajuščej sredy. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 7/1999, 61–63.

Kommentarij 1999 = *Kommentarij k Zakonu Rossijskoj Federacii "Ob ohrane okružajuščej prirodnoj sredy"*. Institut zakonodatel'stva i sravnitel'nogo pravovedenija pri Pravitel'stve Rossijskoj Federacii. NORMA-INFRA. Moskva.

Konstitucija RF = *Konstitucija Rossijskoj Federacii*. Teoksessa *Polnyj sbornik kodeksov Rossijskoj Federacii*. "Omega-ĖL". 1999. Moskva.

Mamin & Koškina 1999: *Kuda prjatat' othody proizvodstva? Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 3/1999, 58–59.

NK RF = *Nalogovyj kodeks Rossijskoj Federacii*. Teoksessa *Polnyj sbornik kodeksov Rossijskoj Federacii*. "Omega-ĖL". 1999. Moskva.

Ohrana truda i social'noe strahovanie. AO "Astra sem". Moskva.

Petrov 1996: *Ėkologičeskoe pravo Rossii*. Izdatel'stvo BEK. Moskva.

Snakin 1999: *Problemy ėkologičeskoj bezopasnosti. Ohrana truda i social'noe strahovanie*. 7/1999, 57–60.

ZOOOPS = *Zakon ob ohrane okružajuščej prirodnoj sredy* 1991. Teoksessa *Ob ohrane okružajuščej sredy*. Sbornik normativnyh aktov. Serija "Rossijskoe federal'noe zakonodatel'stvo". OOO "Jurajt". Moskva 1998.

TEOREETTISET LÄHTEET

Arntz, Reiner & Picht, Heribert 1982: *Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologiearbeit*. Georg Olms AG. Hildesheim.

Arntz, Reiner & Picht, Heribert 1989: *Einführung in die Terminologiearbeit. Studien zu Sprache und Technik*. Georg Olms Verlag. Hildesheim.

Danilov-Danil'jan & Losev 2000:

Dubuc, Robert & Lauriston, Andy 1997: *Terms and Contexts*. Teoksessa *Handbook of Terminology Management*. Volume 1. *Basic Aspects of Terminology Management*. Compiled by Wright, Sue Ellen & Budin, Gerhard. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam.

Ekroos, Ari 1998: *Ympäristön- ja luonnonsuojeluoikeuden perusteet*. Oy Edita Ab. Helsinki.

Felber, Helmut 1984: *Terminology manual*. Unesco and Infoterm. Paris.

Gunnarsson, Britt-Louise (red) 1987: *Facktext. Ord och stil 18*. Liber. Malmö.

Haarala, Risto 1981: *Sanastotyön opas*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 16. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Haarala, Risto 1989: *Sanat tiedon ja taidon palveluksessa*. S. 259–275. Teoksessa *Nykysuomen sanavarat*. Toim. Jouko Vesikansa. WSOY. Juva.

Haß-Zumkehr, Ulrike 1998: *Die Fachsprache der Ökologie im 20. Jahrhundert*. S. 1363–1369. Teoksessa *Fachsprachen – Languages for Special Purposes*. Hgg. Hoffmann, Lothar – Kalverkämper, Hartwig – Wiegand, Herbert Ernst. Walter de Gruyter. Berlin.

Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY. Juva.

Jakimova, V. P. 1997: *Ob èkologičeskijh terminah*. Teoksessa *Èkologičeskaja bezopasnost'* 1–2/1997, 36–37. NICÈB RAN. Sankt-Peterburg.

Kalliokuusi, Virpi & Seppälä, Katri 1999: *Vastinetyö sanastoprojektissa*. S. 77–90. Teoksessa *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Toim. Kaisa Kuhmonen. Tekniikan Sanastokeskus ry. Yliopistopaino. Helsinki.

Kostera, Paul 1985: *Vastineenmuodostuksesta. Zu Äquivalenz und Entsprechungstypen (Zusammenfassung)*. Kielitieteellisiä tutkimuksia. N:o 4. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Laurén, Christer & Nordman, Marianne 1987: *Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk*. Liber. Stockholm.

Laurén, Christer & Wiklund, Raimo 1981: *Kontrastiva terminologiska studier på området produktionsformer*. Terminologia ja käännteoria. Osa A. Toim. Kauko Mikkonen. Vaasan korkeakoulun julkaisuja. Tutkimuksia no 79. Philologie 6. Vaasa.

Lilja, Raimo 1995: *Jätehuollon erilaiset haasteet Virossa ja Karjalassa*. Ympäristö ja terveys 1/1995, 18–20. Vammalan Kirjapaino Oy.

Marčuk, Ju. N. 1992: *Osnovy terminografii*. Metodičeskoe posobie. CII MGU. Moskva.

Myking, Johan 1997: *Terminologiske teiknmodellar*. S. 62–95. Teoksessa *Terminologi som vetenskapsgren*. Laurén, Christer – Myking, Johan – Picht, Heribert. Studentlitteratur. Lund.

Nuopponen, Anita 1994: *Begreppssystem för terminologisk analys*. Acta Wasaensia. No 38. Språkvetenskap 5. Vasa.

Nykänen, Olli 1997: *Mitä TSK sanoo hyvistä ja huonoista termeistä ja milloin?* Terminfo 1/1997:3–6. Tekniikan Sanastokeskus ry. Helsinki.

Nykänen, Olli 1999: *Kuinka piirrän käsitejärjestelmiä?* S. 16–28. Teoksessa *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Toim. Kaisa Kuhmonen. Tekniikan Sanastokeskus ry. Yliopistopaino. Helsinki.

Nykänen, Olli & Kalliokuusi, Virpi 1999: *Sanastotyön sanastoa*. S. 170–173. Teoksessa *Toimikunnista termitalkoisiin. 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Toim. Kaisa Kuhmonen. Tekniikan Sanastokeskus ry. Yliopistopaino. Helsinki.

Petrov, V. V. 1996: *Ėkologičeskoe pravo Rossii*. Izdatel'stvo BEK. Moskva.

Picht, Heribert & Draskau, Jennifer 1985: *Terminology: An Introduction*. The Copenhagen School of Economics/The University of Surrey. Guilford.

Sanastotyön käsikirja 1989. Suomen standardisoimisliitto ja TSK ry. Gummerus. Jyväskylä.

Šelov, S. D. 1998: *Opredelenie terminov i ponjatijnaja struktura terminologii*. Izdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta. Sankt Peterburg.

Seppälä, Esko 1998: *Suomen ympäristöyhteistyö Venäjän kanssa*. Ympäristö ja terveys 5/1998, 35–38. Vammalan Kirjapaino Oy.

SK = *Sanastotyön käsikirja* 1989.

TESAURUKSET

CD-Perussanakirja 1997. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Oy Edita Ab. Helsinki.

CD-PS = *CD-Perussanakirja* 1997.

Diplomatičeskij slovar'. 1984, 1985. Četvertoe pererabotannoe i dopolnennoe izdanie. Izdatel'stvo "Nauka". Moskva.

DS = *Diplomatičeskij slovar'*. 1984, 1985.

Terminologian sanasto 1986. TSK 9. Helsinki.

Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka konca XX veka. Jazykovye izmenenija 1998. Rossijskaja akademija nauk. Institut lingvističeskikh issledovanij. "Folio-Press". Sankt-Peterburg.

TS = *Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka konca XX veka*. 1998.

Ympäristösanasto 1998. Tekniikan Sanastokeskus ry. Gummerus. Jyväskylä.

YS = *Ympäristösanasto* 1998.

MUUT LÄHTEET

AL 148/2000 = *Aamulehti* N:o 148/2000.

Björklund, Sanna 1999a: *Suomalais-venäläisen jätehuoltosanaston laatiminen*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston käänntieteen laitos. Helsinki.

Björklund, Sanna 1999b: *Suomalais-venäläinen jätehuoltosanasto*. Pro gradu -työhön liittyvä sanasto. Helsingin yliopiston käännöstieteen laitos. Helsinki.

Itogi N:o 22/2000.

Kalliokuusi, Virpi 2.11.1999: sähköposti. Tekniikan Sanastokeskus ry.

Liimatainen, Annikki 1998: *Zur umwelt- und ökologiebezogenen Terminologie des Deutschen und Finnischen einzelsprachspezifisch – kontrastiv*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Germaaninen filologia. Helsinki.

TSK:n kurssimateriaali – Sanastotyön perusteet -kurssi 28.2.1997. Tampereen Yliopisto.

VENÄJÄNKIELINEN HAKEMISTO

- биологическое разнообразие 50–51, 94
- биоразнообразие 50–51, 94
- договор в области охраны окружающей природной среды 52, 55, 94
- естественная природная среда 41–43, 96
- искусственная (техногенная) среда 44–46, 96
- лицензия на комплексное природопользование 72–74, 97
- неприродная среда 44–46, 96
- непроизводственная сфера 44–46, 96
- нормативы качества окружающей природной среды 77–79, 95
- нормативы качества окружающей среды 77–79, 95
- нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов 79–81, 95
- ОВОС 69–71, 96
- окружающая природная среда 31, 39–43, 47, 60, 96–98
- окружающая среда 31, 39–40, 42, 44–45, 47, 60, 97–98
- органы в области охраны окружающей природной среды 59, 61, 94
- органы окружающей природной среды 59–61, 94
- органы управления в области охраны окружающей природной среды и природопользования 59, 61, 94
- охрана окружающей природной среды 46–48, 98
- охрана окружающей среды 46–48, 98
- охрана природы 48–50, 94
- оценка воздействия на окружающую среду 69–71
- плата за использование природных ресурсов 81–83, 98
- плата за природные ресурсы 81–83, 98
- предельно допустимые выбросы и сбросы (ПДВ и ПДС) 79–81, 95
- предельные нормативы выбросов, сбросов 79–81, 95
- принцип “загрязнитель платит“ 66–68, 93
- природа 33, 40–43, 96
- природная среда 33, 41–45, 96
- природноресурсовая лицензия 71–74, 97
- природоохрана 49–50, 94
- природоохранительная деятельность 48–50, 94
- природоохранительные органы 59–61, 94
- природоохранная деятельность 48–50, 94
- природоохранная конвенция 53, 55, 94
- природоохранное соглашение 53, 55, 94
- природоохранные органы 59, 61, 94
- природоохранный договор 53, 55, 94
- разрешение на комплексное природопользование 72, 74, 97
- соглашение в области охраны окружающей природной среды 53, 55, 94
- техносфера 44–46, 96

устойчивое развитие 56–59, 96
эко- 7, 38–39
экологическая безопасность 56–59, 96
экологическая грамотность 87–89, 97
экологическая подготовка 86–87, 97
экологическая политика 32, 51–52, 93
экологическая программа 8, 55–56, 93
экологическая просвещенность 87–89, 97
экологическая экспертиза 60, 68–71, 96
экологически безопасный 90, 92, 95
экологически благополучный 90–92, 95
экологически чистый 38, 89–92, 95
экологические императивы 75–76, 98
экологические требования 74–76, 98
экологический 5, 7, 37–39, 92
экологический налог 83–84, 93–94
экологический проступок 63–66, 95
экологическое воспитание 85–87, 96
экологическое образование 85–87, 96
экологическое обучение 85–87, 96
экологическое право 61–63, 93
экологическое правонарушение 63–66, 95
экологическое преступление 63–66, 95
экологическое сознание 88–89, 97
экологичный 37–39
экология 5, 36–39
эколога- 7, 37–39

SUOMENKIELINEN HAKEMISTO

aiheuttajaperiaate 10, 66–67, 93
aiheuttamisperiaate 10, 66–68, 93
biodiversiteetti 9, 50, 93
biologinen monimuotoisuus 9, 50–51, 93–94
eko- 7–9, 36–37, 92
ekologinen 8–9, 36–37, 92
kestävä kehitys 4, 10, 56–59, 96
luonnonsuojelu 9, 48–50, 93–94
luonto 9, 21, 33, 40–43, 60, 96
luontoa kuormittamaton 10, 89, 91, 93, 95
luontoa saastuttamaton 10, 89, 91, 93, 95
luontoa säästävä 10, 89, 91, 93, 95
päästönormi 10, 79–80, 93, 95
päästöraja 10, 79–80, 93, 95
rakennettu ympäristö 9, 43, 45, 96
ympäristö 8–9, 21, 31, 39–40, 43, 60, 96–98
ympäristökasvatus 10, 85–87, 96–97
ympäristökoulutus 10, 85–87, 96–97
ympäristölupa 10, 71, 74, 97
ympäristömaksu 10, 81–83, 97–98
ympäristölaatumormi 10, 77–78, 93, 95
ympäristönsuojeluhallinto 10, 59–61, 93–94
ympäristönsuojelusopimus 10, 52, 54, 93–94
ympäristöohjelma 8, 10, 55, 93
ympäristöoikeus 10, 61–63, 93
ympäristöpolitiikka 9, 32, 51–52, 93
ympäristörikos 10, 63, 65, 93, 95
ympäristösopimus 10, 52, 54, 93–94
ympäristötietoisuus 10, 87, 89, 96–97
ympäristövaatimus 10, 74, 76, 97
ympäristövaikutusten arviointi 10, 68, 71, 96
ympäristövero 10, 83–84, 93–94
ympäristöä kuormittamaton 10, 89, 91, 93, 95
ympäristöä saastuttamaton 10, 89, 91, 93, 95
ympäristöä säästävä 10, 89–91, 93, 95
YVA 10, 68, 70–71, 96

РЕЗЮМЕ

Введение

В настоящей дипломной работе рассматривается экологическая терминология в финском и русском языках.

Решение экологических проблем на международном уровне требует всестороннего и последовательного употребления экологических терминов. Для достижения этой цели необходимо развивать сотрудничество между специалистами разных областей, в том числе между переводчиками и терминологами в области экологии и охраны окружающей среды.

Задачей настоящей работы является выяснить, в какой степени возможные русские термины соответствуют финским терминам, избранным для данной работы, а также сравнить сходство финских дефиниций с русскими контекстами на понятийном уровне. Финские термины отобраны из многоязычного словаря экологических терминов *Ympäristösanasto* (1998), включающего наряду с финскими терминами также шведские, английские, немецкие и французские эквиваленты.

На сегодняшний день проведено не много работ, посвященных изучению экологической терминологии. Обсуждение экологических проблем базируется на основных понятиях, которые, в свою очередь, играют важную роль в дальнейшем развитии экологической терминологии. Каллиокууси и Сеппяля (Kalliokuusi & Seppälä 1999: 80) рассматривают вопрос о том, можно ли вообще говорить о такой самостоятельной области науки как экология, так как она тесно связана со многими другими областями науки. Якимова (Jakimova 1997) отмечает, что проблемы экологии вызывают большой интерес у широкого круга людей. Этим объясняется появление новых понятий и терминов, придание нового смысла старым и знакомым терминам. Порой, однако, новый смысл не отражает содержание возникших проблем. Якимова

продолжает, что

«-- экологические понятия толкуются порой искаженно, требуют адаптации и уточнения.» Она считает важной роль специалистов разных областей экологии, чтобы все могли заговорить на одном языке. (Jakimova 1997: 36.)

В теоретической части работы внимание уделяется теории терминологии, основным ее понятиям, классификации контекстов согласно Дубуку и Лауристу (Dubuc & Lauriston 1997). Однако, данная классификация требует уточнения, так как она, как таковая, не подходит для применения в настоящей работе. Подход к анализу можно определить как дескриптивный и сопоставительный.

Данная работа выполнена таким образом, что Маарит Мяки работала над шведско- и норвежскоязычной литературой и провела анализ терминов 2–8, 11–13, 15, 17 и 18. Кристель Хюнинен ознакомилась с немецкоязычной литературой и проанализировала термины 1, 9, 10, 14, 16 и 19–26. Авторы совместно ознакомились с финско-, русско- и англоязычной литературой.

Материал исследования

Количество анализируемых финских терминов и их возможных русских эквивалентов ограничено, поскольку в данной работе невозможно проанализировать все, приведенные в словаре *Ympäristösanasto* (1998) термины. Из состава русских официальных источников, таких как *Конституция РФ* (Konstitucija RF), *Закон об охране окружающей природной среды* (ZOOOPS), *Федеральный закон об особо охраняемых природных территориях* (FZOOOPT), *Федеральный закон об экологической экспертизе* (FZOÈÈ), *Налоговый кодекс РФ* (NK RF), *Комментарий к закону об охране окружающей природной среды* (Kommentarij), а также учебники *Экологическое право России* (Petrov 1996) и *Экология, природопользование, охрана окружающей среды* (Demina 1997) и профессиональный журнал *Охрана труда и социальное страхование* (Gaevaja 1999a–e, Kašnickij 1999, Knjazeva 1999, Mamin & Koškina 1999, Snakin 1999), анализируются контексты, содержащие предполагаемые русские эквиваленты финских терминов. Источниками служат также толковые

словари русского языка *Большой толковый словарь русского языка* (BTS 1998), *Толковый словарь русского языка конца XX века* (TS 1998) и энциклопедия *Большой энциклопедический словарь* (BES 1997).

Метод исследования

На первой стадии исследования из словаря *Ympäristösanasto* (1998) было избрано 52 термина. За тем они были выписаны вместе с дефинициями в отдельный документ. На второй стадии прочитан русский материал и выделены предполагаемые эквиваленты финских терминов. На третьей стадии возможные русские термины с контекстами записаны вместе с финскими терминами. Один финский термин, его дефиниция, возможное пояснение, русские контексты, анализ и предполагаемые русские термины составляют **терминологическую запись**. На четвертой стадии из терминологических записей для анализа избрано 26 терминов и их предполагаемые эквиваленты на русском языке с контекстами.

Задачей данной работы не является образовать новые термины или найти точные русские эквиваленты финским терминам, а сравнить и описать содержание финских и русских терминов в области экологии на основе финской дефиниции и русских контекстов.

Терминология, работа над лексикой и основные терминологические понятия

В данном разделе следует определить несколько существенных понятий с точки зрения данного исследования. Согласно Нюкянен и Каллиокууси (Nykänen & Kalliokuusi 1999: 170–171), в финском языке рекомендуется употреблять наименование «терминология» только тогда, когда имеется в виду определенная область науки. Наряду с вышеупомянутым можно употреблять также «учение о терминологии». Фелбер (Felber 1984) понимает под термином **общая теория терминологии** область науки, которая предназначена для практических целей. Она создает научный базис для терминологической деятельности, т. е. принципы и методы для развития сотрудничества между внутригосударственными и

международными организациями в области терминологии. Общая теория терминологии связана со многими различными областями науки, такими как лингвистика, логика, онтология, информатика. Таким образом, она необходима для развития специальной лексики многих отраслей. (Felber 1984: 97, 99.) Нуорппонен отмечает, что несмотря на междисциплинарный характер теории терминологии учение развивалось в едином направлении и с успехом применялось на практике, особенно в области техники (Nuorpponen 1994: 18).

В проектах по терминологии главной задачей является **нормативная работа над лексикой**, цель которой дать рекомендации и инструкции в области специальной лексики. Если же исследуется употребление терминов и понятий, стоящих за терминами, речь идет о **дескриптивной (описательной) работе над лексикой**. Подход к исследованию настоящей работы – сопоставление и описание материала.

Внутри- и межотраслевая коммуникация требует от всех участвующих в этом процессе точности в употреблении терминов. Как отмечают Лаурен и Вилкунд (Laurén & Wiklund 1981), терминология профессионального языка легко подвергается внешнему влиянию, хотя специалисты и обыватели имеют противоположное представление. Употребление специального языка неуправляемо, если понятия неточны. В таком случае коммуникация не может быть удачной даже между специалистами. (Laurén & Wiklund 1981: 85.) По мнению Марчука (Marčuk 1992), лексическое богатство всех естественных языков постоянно увеличивается. Он также отмечает, что «первый словарь английского языка, опубликованный -- в 1604 году, содержал 3000 слов. -- В 1973 году Краткий Оксфордский словарь включает уже 163000 слов.» Марчук продолжает, что терминология «также характеризуется количественным ростом. В начале нашего (XX, уточнение авторов) века вся научно-техническая терминология в немецком языке насчитывала только 3,5 млн. терминов. Сегодня же только в области электротехники в немецком языке более 4 млн. слов.» (Marčuk 1992: 18.)

Под **общеупотребительным языком** подразумевается язык, понимаемый всеми носителями языка. Для общеупотребительного языка характерно использование обычных и знакомых слов, значение которых следует из контекста. (Sanastotyön käsikirja 1989: 11.) Хаарала (Haarala 1981: 9) понимает под **специальным языком** языки научного, профессионального и любительского характера, которым свойственна заимствованная лексика из общеупотребительного языка. Общеупотребительная лексика служит основой для специального языка; их четкое разделение практически невозможно.

Понятия подвергаются анализу с помощью признаков понятия и отношений между понятиями. Признаки понятия связаны с **денотатом**, имеющим измеряемые или наблюдаемые свойства.

Мнения о значении **термина** среди ученых расходятся. Термины становятся терминами при условии, что их значение знакомо и одобрено в данной области знания. Помимо этого термины должны быть устоявшимися (Haarala 1981: 31, Kostera 1985: 11). Шелов пишет, что «термин – это слово или словосочетание, имеющее дефиницию или требующее дефиниции.» Согласно Шелову, Головин приводит в своей статье семь определений понятию «термин», а Даниленко в своей монографии – девятнадцать. (Šelov 1998: 5, 17.)

Дефиниция используется для описания понятия языковыми средствами. Она раскрывает содержание понятия и ее отношение к другим понятиям. При составлении дефиниции используются знакомые, общеупотребительные слова. Дефиниция должна быть сформулирована ясно и просто. (Sanastotyön käsikirja 1989: 41.)

Отношения между понятиями выражаются с помощью **понятийных систем**. Хаарала (Haarala 1981: 21, 25) выделяет следующие понятийные системы: родовидовая, партитивная, функциональная, смешанная. В данной работе были использованы родовидовая и партитивная понятийные системы. В родовидовой системе видовые понятия содержат одинаковые признаки понятий, что и родовое понятие, но видовое

понятие включает дополнительно как минимум один признак, отсутствующий у родового понятия. Партитивной системе свойственно разделение целого на части. (Sanastotyön käsikirja 1989: 29–30.)

Контекст является существенной частью проведенного анализа, так как цель работы – исследовать значения предполагаемых русских терминов на понятийном уровне. Дубук и Лауристон (Dubuc & Lauriston 1997) понимают под контекстом совокупность, состоящую из одного, иногда из двух или более предложений, порой даже целого абзаца. Объем контекста зависит от признаков, присущих термину. Задачей контекста является выявить понятие, стоящие за терминами. В области терминологии контекст играет ключевую роль с точки зрения понятия, которое, в свою очередь, является базисом всей терминологической деятельности. Естественно, контекст не может оказывать влияния на устоявшийся термин. (Dubuc & Lauriston 1997: 81–82.) Дубук и Лауристон, по всей вероятности, имеют в виду ту стадию работы над лексикой, на которой только еще выясняется содержание понятия. Костера (Kostera 1985: 12) также акцентирует роль контекста в создании соответствий. Из этого можно сделать вывод, что контекст важен и в создании терминов.

Дубук и Лауристон (Dubuc & Lauriston 1997) распределяют контексты на три типа: ассоциативный, пояснительный и определяющий. **Ассоциативный контекст** выявляет употребление какого-либо термина в специальном языке. **Пояснительный контекст** частично раскрывает значение понятия. **Определяющий контекст**, в свою очередь, содержит столько информации о термине, что образуется четкое представление о понятии. (Dubuc & Lauriston 1997: 82–83.) Классификация контекстов, согласно Дубуку и Лауристону, требует уточнений в рамках данного исследования. Четкое деление между ассоциативным и поясняющим контекстом может в некоторых случаях быть проблематичным. В данном исследовании контекст определен ассоциативным, когда он не содержит сведений о том, соответствуют ли финский термин и его возможные русские эквиваленты друг другу на уровне понятия. Определяющий контекст содержит столько информации, что соответствие на понятийном уровне возможно выявить.

В процессе анализа задачей ставилось использование в основном определяющего контекста. При отсутствии такого типа контекста термины анализировались с помощью ассоциативного и пояснительного контекстов.

Анализ материала

В данном разделе анализируются предполагаемые эквиваленты 26 финских терминов на основе русских контекстов. В каждом анализе приводится финский термин и его дефиниция. При отсутствии дефиниции употребляется пояснение, которое в некоторых случаях может также применяться в анализе. После дефиниции приводятся русские контексты. Затем следует анализ, проведенный на основе русских примеров, и в конце каждой терминологической записи из контекстов выбираются все возможные русские термины.

Результаты анализа

В этой главе указываются результаты проведенного анализа. Из 26 финских терминов тринадцать имеет явные русские эквиваленты. К тому же было установлено, что все предполагаемые русские эквиваленты указывают на термин того же содержания, что и финский термин. В эту группу входят следующие термины:

- (6) luonnonsuojelu
- (7) biodiversiteetti; biologinen monimuotoisuus
- (8) ympäristöpolitiikka
- (9) ympäristösopimus; ympäristönsuojelusopimus
- (10) ympäristöohjelma
- (12) ympäristönsuojeluhallinto
- (13) ympäristöoikeus
- (14) ympäristörikos
- (15) aiheuttamisperiaate; aiheuttajaperiaate
- (19) ympäristönläätunormi
- (20) päästöraja; päästönormi
- (22) ympäristövero
- (26) ympäristöä säästävä; luontoa säästävä; ympäristöä kuormittamaton; luontoa kuormittamaton; ympäristöä saastuttamaton; luontoa saastuttamaton.

Из 26 терминов выявлено семь терминов, часть возможных русских эквивалентов которых соответствовала финским терминам, часть, в то же время, не соответствовала, или же соответствие не выяснилось на основе анализа контекстов:

- (3) luonto
- (4) rakennettu ympäristö
- (11) kestävä kehitys
- (16) ympäristövaikutusten arviointi; YVA
- (23) ympäristökasvatus
- (24) ympäristökoulutus
- (25) ympäristötietoisuus.

В проведенном анализе только одному термину не было найдено соответствующего русского эквивалента:

- (17) ympäristölupa.

Соответствие не выяснилось из проанализированных контекстов относительно четырех терминов:

- (2) ympäristö
- (5) ympäristönsuojelu
- (18) ympäristövaatimus
- (21) ympäristömaksu.

Заключение

В рамках данного исследования нам предоставилась возможность ознакомиться только с небольшой частью терминов в области экологии. В настоящее время экология является одной из стремительно развивающихся областей науки, количество терминов которой постоянно увеличивается, поэтому объем настоящего исследования был намеренно ограничен. В данном случае анализ понятий на базе контекстуального анализа подошел к проведенной работе. Во всяком случае, дескриптивная работа над лексикой предшествует нормативной работе, так как сначала необходимо выяснить, как термины используются в языке какой-либо специальной области. Только после этого могут быть даны рекомендации о том,

каким термином, какое понятие именовать. Следующей стадией можно назвать составление нормативного словаря. Для этого требуется тесное сотрудничество между финскими и русскими специалистами и терминологами в области экологии.

В работе над лексикой не уделялось достаточного внимания контекстуальному анализу понятий и терминов. Однако, значением контекста не следует пренебрегать с точки зрения специалиста переводческой деятельности. Классификация контекстов подходит особенно на той стадии работы над лексикой, когда выясняется содержание понятий и соответствующие им термины. В данном исследовании три типа контекстов (ассоциативный, пояснительный и определяющий) послужили большой помощью при избрании контекстуальных примеров из русского материала. С другой стороны, в некоторых случаях было трудно определить, идет ли речь об ассоциативном или пояснительном контексте, несмотря на тот факт, что классификация Дубука и Лауристана (Dubuc & Lauriston 1997) была уточнена для данного исследования.

Некоторым финским терминам не было найдено русских эквивалентов или же соответствие не выяснилось. Причиной того служит ограниченный материал, а также то, что он включал только печатные источники. Для более обширного исследования следовало бы ознакомиться также с материалами в электронной форме. В целом, метод исследования оказался плодотворным подходом к выяснению соответствий на понятийном уровне.